

Naše planine

N A Š E P L A N I N E

Uredništvo i uprava: Zagreb, Gajeva 2a, polukat, telefon 37-316

»Nostre Montagne« — Rivista della
Federazione Alpina Croata

Unsere Berge« — Zeitschrift des
Kroatischen Bergsteigerbundes

»The Mountains« — Review of the
Alpine Association of Croatia

»Nos Montagnes« — Revue de la
Fédération Alpine Croate

Glavni i odgovorni urednik: P. Lučić-Roki, Zagreb, telefon 38-041

Uredništvo i uprava: Zagreb, Gajeva 2a, polukat, telefon 37-316

GODINA X.

1958.

BROJ 4

S A D R Ž A J

Urednik: Povodom 10 godišnjice osnutka Planinarskog društva Zagreb	205
Ivo Pačkovski: Desetgodišnjica osnutka Planinarskog društva »Zagreb«	206
Dr. Ivo Lipčevšćak: Dva istaknuta Ličana u izgradnji planinarstva Hrvatske	207
Vladimir Horvat: 500 stuba i njihova okolina	210
Mirko Zgaga: Maštanja o ljudima u planini	220
Dada Pirc: Žene i alpinizam	221
Mario Saletto: »Tour de Yougoslavie«	223
Vladimir Blašković Prostor i reljef Hrvatskog Zagorja	231
Dr. Josip Poljak: Dr. Radivoj Simonović kao amater geolog	247
Mirko Marković: Prof dr. Johannes Frischaufl	250
Radovan Lisac: Kroz snijeg i vijavici preko Kala na Mrzlicu	267
Prof. M. Markulin: Gornja Hajdova Hiža	271
Zlatko Juretić: Markiranje Sjevernog Velebita	271

KNJIGE I ČASOPISI

Hugo Beck: Appalachia — juni 1958.	277
Srećko Božičević: »Zaštita prirode«	278
Srećko Božičević: »Geološki vjesnik«	279
Vladimir Redenšek: Planinarstvo u Mađarskoj	281

VIJESTI

Vijesti iz svijeta	290
------------------------------	-----

Naslovna strana:

»Kristali«

Foto: A. Valter

NAŠE PLANINE

REVIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

GODINA X.

1958.

Broj 4.

POVODOM 10-GODIŠNICE OSNUTKA PLANINARSKOG DRUŠTVA »ZAGREB«

Ovaj zimski broj »Naših planina« posvećen je prvom i najvećem planinarskom društvu u Hrvatskoj. U deset proteklih godina članovi i funkcioneri planinarskog društva »Zagreb« dali su »Našim planinama« velik broj vrijednih i zanimljivih priloga i time znatno obogatili našu novu planinarsku literaturu. Značajno je, da je planinarsko društvo »Zagreb« dalo uz poznate starije planinarske pisce i stručnjake, takoder i niz mlađih pisaca od kojih se naročito ističu alpinisti.

Uredništvo i ovom prilikom odaje puno priznanje i zahvalnost svim članovima, koji su stalno i povremeno suradivali u listu, a posebno Dr. Ivi Lipovščaku, Dr. Vladimиру Blaškoviću, Vladi Horvatu, Dr. Marijanu Florschützu, puk. Janku Segjergiju, ing. Loti Arh-Lipovac, Eugenu Kumičiću, Viktoru Mlinariću, Josipu Plačeku, Mirku Markoviću, ing. Ivi Gropuzzu, ing. Mirku Zgaga, Branku Golešiću, ing. Aleksandru Blažuku, Vladimiru Matzu, Željku Kućan, pok. Dr. Maksimilijanu Plotnikovu, pok. Dr. Ivi Babiću, ing. Vjekoslavu Šanteku, prof. Vladimиру Plotnikov, Almi Šikloši, Božidarju Kiriginu, Jelki Ledić, Dragutinu Kivaču, prof. Marku Oreškoviću i drugima, a koji su uz desetke odličnih pisaca-planinara drugih društava doprinijeli bogatom i vrijednom sadržaju lista.

Zbog toga je i uredništvo lista ovaj broj uredilo na taj način, da su svi autori priloga članovi raznih sekcija P. D. Zagreba.

Bilo je prijedloga, da bi ovaj broj bio štampan u vidu spomenice društva, ali redakcija nije mogla to učiniti, budući da u godini izlaze svega četiri sveska, pa bi u protivnom izašla tri i jedna spomenica.

Ovakav način posvete lista, jednom društvu, već je zapravo uobičajen kod »Naših planina«.

Urednik

DESETGODIŠNICA OSNUTKA PLANINARSKOG DRUŠTVA »ZAGREB«

Desetgodišnjica osnutka našeg društva, premda je skroman jubilej u okviru od 84 godine organiziranog planinarstva u našoj zemlji, ipak nas podsjeća, da je to godišnjica osnutka našeg prvog poslijeratnog planinarskog društva. Naš društveni razvitak došao je 1948. godine do takvog stupnja, da je uz druge krupne promjene u društvenim kretanjima doveo i do velike reorganizacije fiskulturnog pokreta, pa prema tome i planinarstva. U okviru planinarskih saveza planinarstvo je dobilo mogućnosti za znatno proširenje rada i raznolično djelovanje, specifično za ovu granu.

Tako je 20. svibnja 1948. jedna skupina agilnih planinara osnovala prvo planinarsko društvo poslije oslobođenja u Hrvatskoj — Planinarsko društvo »Zagreb«. Ovo je društvo ustrajnim radom okupljalo sve više planinara, tako da se u godišnjici jubileja broj članova popeo na 5.400, što znači više nego što su imala sva četiri planinarska društva u Zagrebu prije rata.

Predsjednik PDZ I. Pačkovski govori o budućim zadacima društva

Razumijevanje i pomoć Narodne vlasti omogućilo je planinarstvu pun i svestran razvoj i zamah na proširenoj idejnoj podlozi, toliko korisnoj zajednici. Masovnost i rekreacija umnih i tjelesnih snaga radnih ljudi osnovna su karakteristika novog planinarstva.

Smatram da se možemo vedra lica osvrnuti na proteklo razdoblje. Uređeni planinarski domovi i skloništa, kilometri i kilometri uređenih i markiranih planinarskih puteva i staza, stotine i tisuće održanih sastanaka, predavanja, izložbi, izleta, marševa, logorovanja i uspona, masovno sudjelovanje na svim planinarskim priredbama i sletovima, aktivno učestvovanje i suradnja sa nizom organa i organizacija, a naročito u svrhu zaštite i uređenja Medvednice, tisuće i tisuće radnih ljudi i omiljenaca odgojenih u ljubavi za prirodu, planine i zajednicu, stotine amaterskih odgojenih planinara — funkcionera i uopće društvenih radnika, jesu rezultat našeg rada.

DVA ISTAKNUTA LIČANA U IZGRADNJI PLANINARSTVA HRVATSKE

Prošlo je više od osam desetljeća otkako su udareni temelji organiziranom planinarstvu u Zagrebu. Bila je to prva planinarska organizacija ne samo u tadašnjoj Hrvatskoj, već i u cijeloj jugoistočnoj Evropi. Osnivanje organiziranog planinarstva kod nas se javlja svega sedamnaest godina po osnutku engleskih i švicarskih planinarskih organizacija, kao prvih u Evropi i svijetu.

Ne smijemo, međutim, ovo shvatiti kao da prije osnutka organiziranog planinarstva kod nas nije bilo planinarske djelatnosti u smislu načela koje su postavili osnivači našeg planinarstva. Neorganizirano planinarstvo poznato je kod nas već otprije, nešto više od četiristotine godina, a u vezi je s Likom i najljepšom i najkarakterističnijom našom planinom Velebitom. Petar Zoranić već 1536. godine piše svoju pjesničku pripovijest »Planine« opisujući u njoj svoje planinarske doživljaje prigodom svog uspona kroz Vel. Paklenicu na Juž. Velebit te prijelaz u Liku. Jedva će netko danas moći opisati svoje planinarske doživljaje, osjećaje i zanos s toliko pjesničke vještine, kako je to Zoranić učinio. On je nesamo prvi poznati hrvatski planinar i planinarski pisac, već sigurno prvi jugoslavenski, pa čak i prvi slavenski poznati planinar i planinarski pisac. Poznat je nadalje i uspon Bude Budisavljevića, rođena Ličanina, koji se 1864. godine popeo na Bjelolasicu, najviši vrh Gorskog Kotara. Konačno u »Našim Planinama« bilo je već pisano o planinarskim usponima i djelatnosti prije osnutka organiziranog planinarstva kod nas.

Međutim, Ličanin Bude Budisavljević odigrao je i jednu od najznačajnijih uloga prigodom osnivanja naše planinarske organizacije, akoprem nije bio znanstveni radnik kako je to bio slučaj kod većine osnivača našeg planinarstva, već upravni činovnik i književnik. Planine su mu toliko prirasle srcu, da je kao književnik-esteta mogao o njima govoriti i pisati s toliko zanosa i njemu svojstvenim humorom, da je lako pridobivao ljude za taj novi pokret. Budisavljević je nekom slučajnošću u Ogulinu došao u vezu s drom. Johanesom Frischauf-om, profesorom matematike na sveučilištu u Grazu. Frischauf je u to vrijeme bio prokušani planinar i planinarski ideolog. Boraveći na Rijeci upoznao se s Budinim bratom, koji je tu bio profesor, koji ga je, jer je želio da se popne na Klek, uputio na Budu u Ogulin znajući, da će mu on moći pomoći i kao upravni činovnik i kao čovjek kojem planine nisu tuđe. Prigodom tog sastanka u Ogulinu Frischauf je dao Budi Budisavljeviću prvi poticaj, da se u Hrvatskoj organizira planinarsko društvo. Bude je zamašnost ideje brzo shvatio, prihvatio inicijativu i ne časeći časa stavio se u vezu s drom. Durom Pilarom u Zagrebu.

Sastanak B. Budisavljevića s prof. Frischaufom u Ogulinu bila je prva karika u lancu izgradnje našeg organiziranog planinarstva, pa s tog razloga potrebno je tom važnom povjesnom događaju posvetiti dužnu pažnju. Najbolje će biti ako prepustimo samom Budi Budisavljeviću da taj događaj opiše onako, kako se zbio. Jedrog i zdravog humora uvijek je bilo u Ličana, pa je i Bude svoje impresije o sastanku s Frischaufom protkao njemu svojstvenim humorom, pa taj opis djelomično donosimo.

»Bilo je to proljeća godine 1874. U Ogulinu, u zahlađu oblasne zgrade, sjedahu za podnevom dva mlada činovnika, potonji književnici Bude Budisavljević i Vladimir Mažuranić. Oni baš u razgovoru, a odnekle preko trga uperio ravnio k njima stran čovjek srednjega stasa a »jarčje« brade, pa i inače nastranite vanjštine. Odjeven je reć bi — na bolju, ako i ne posve na gospodsku, ma nekuda čudoliko. Na glavi mu smedj škriljak na obod, a na tijelu mu dug kišni haljinac poput vreće do koljena spuštene, oko gola vrata i više kukova na široko prelezane, na nogama opanaka

tamno-žuta obuća. Takve spoljašnosti nepoznati čovjek pristupi mladoj toj gospodi i ustavi se baš pred Budom. Pridje smjerno k meni — nastavlja Bude — i ponizno skine škriljak, a s glave mu zjevnu kao da bi na vidnu nebu pun mjesec. Pa ti se pokloni, da se smrviš na srcu, er znaš, da toga dostojan nisi. I upilim otmjenom tobože zbiljom oči u ponešto plaho i stidljivo, al pitomo i uvoljno došljakovo zrijeće. Ovaj požubori ili smrsi nešto poput imena, maši se rukom u njedra i dohvati te mi pruži pismo, i dovrgne uz neku smetnju njemačkim jezikom: »Od gospodina brata vašega s Rijeke,« Nuto, i taj li je moga ludoga srca, pa mi na vrat šalje . . . — promislim i omjerim putnikovu preponiznost mrvučak sumorno, možda i sumnjičavo, a njemu još uvijek s glave mjesec zja, il volite — sja.

Kad preletjeh okom prve retke, još brže proletim ostale, i trgnem se naglo, i pruživ se u vis sav savcit, i poklonim se pokloniku duboko, ponudim mu na pozdrav ruku najučitvije, i okrenem se nehatnom, a s nagle promjene nešto začuđenom Vladimиру zbumjeno, pa mu progugolim njemački: »Herr Universitäts-Professor, Dr. Johannes Frischaufl aus Graz«, a moj se skromni, dobroćudni, pošteni Štajerac na obje strane opet pokloni, da se ovog iputa, bože prosti va istinu — smrviš na srcu, er znaš, da toga dostojan nijesi. I domala nestane mjeseca s njegova nebišta, a ja u dušak pri povjedim od rane mladosti desnomu prijatelju, kako je učena ová glavica, ne samo na glasu matematičar — čije se knjige rabe i na riječkoj pomorskoj akademiji, (kod koje je brat moj Stanko tada službovao) — već da je i čuven planinar, pa došao da pošte, gdje li se Kleku na tjemenu gromovi legu. Sad je dašto mene zapalo, da odam dužnu poštu ljudini, što no je pod časnu onu čelu zgrnuo toliko znanja, toliko umlja, i da se na usluzi nađem dobro došlu planinaru.

Za sutra dan u cik zore naručim putniku zgodna i uzdana voća na vještičje gumno starca Kleka, a oko pete za podnevom dočekam smjela hoca na ogulinskom trgu. Ono jučer zamišljeno, kao da bi u same logaritme ugužvano lice, danas se preodjelo veseлим vedrivom, a zborna mu usta zborno zborahu o divnu pogledu s gorskoga tjemena tjemenjaku Kleku. Ponudim ga, da se pođe pookrijepiti, poodmoriti, ali moj gost umiljatom zbiljom otpovidje, da je nešto založio sred gore, a sad da bi volio pružiti mrvučak ukočene noge pojednakim korakom u ravnici. Znao sam, da su matematičari, pa još njegova glasa, kadšto svoje žice, ni u brdo ni u do, što no bi se reklo — a tko bi im to i zamjerio; ali mu se na ove besjede tek opet časkom zagledam u posve mirno lice, da vidim, da li se ne šali sa mnom. Zagledao se — i podemo onda bez daljega pogovora k Đuli — kako ovdje vodu zovu — pa se poslije otisnemo k Otoku, ubavom seoci prema Oštariji. I tek pod mrak vratismo se kući, a putem se siti narazgovorismo, ponajprije o kulturnoj zadaći i o domašaju svijesna rada planinarskih društava.

Slušajući na pomenutoj šetnji tumačenje profesora Frischaufa o planinarstvu i kulturnoj zadaći njegovoj, Budisavljević je prihvatio pobudu, da »piše namah opširno u Zagreb, a na ruke umnoga i poput mrava radinoga rodoljuba, profesora Dra. Đure Pilara«. I zaista njih dvoje provedoše pod kraj mjeseca listopada 1874. godine osnivanje (bivšeg) HPD-a. Tako je ličanin Bude Budisavljević odigrao prvu, veoma značajnu i važnu ulogu kod osnivanja planinarstva u Hrvatskoj.

U kasnijoj organizaciji planinarstva u Hrvatskoj B. Budisavljević manje se isticao i pisao, jer mu to njegov odgovorni položaj visokog upravnog činovnika nije dozvoljavao. Godine 1898. donosi »Hrvatski Planinar« njegov članak: »Kako je postalo Hrvatsko Planinarsko Društvo« iz kojeg smo i mi donijeli gornji kratki izvadak. Ovim člankom Budisavljević je u cijelosti rasvijetlio kako je došlo do prve pobude o osnutku planinarstva u Hrvatskoj. Ponovo se javlja B. Budisavljević tek 1912. godine

u »Hrvatskom Planinaru« člankom: »Na Bjelolasici 1864. godine«. Taj opis uspona na najviši vrh Gorskog Kotara punih deset godina prije osnivanja planinarske organizacije kod nas, također je veoma zanimljiv s čisto planinarskog gledišta.

Zanos osnivača planinarstva u Zagrebu širi se Hrvatskom, pa se po svim većim mjestima prihvata planinarska misao. Na sve strane osjeća se djelatnost, uistinu pokret, ali samo pokret inteligentnih masa. Nije s tog ni Lika mogla dugo ostati po strani. Pa tu je Velebit naša najveličanstvenija planina, tu su Plitvice, Kapela i uz nju planina-vidikovac Lička Plješevica. Stvarni radni program našeg planinarstva iz svojeg središta u Zagrebu sam po sebi uzima smjer historijskog kretanja preko Like prema Jadranskom moru. Na tom području ima vanrednih prirodnih ljepota, rijekosti i osebujnosti, koje nigdje na svijetu u tom obliku i u toj množini nisu sabrane na tako uskom prostoru. Da je priroda ukrasila našu domovinu samo Velebitom, ona bi se mogla smatrati prvorazrednom planinarskom zemljom. Uz Velebit tu su još jedinstvena na svijetu Plitvička Jezera, šumovita Kapela i glavata Lička Plješevica.

Usprkos činjenici da je Lika dugo vrijeme bila bez željeznice, pa su rijetki planinari iz gornjih krajeva posjećivali Velebit s ličke strane, ipak je planinarska ideja veoma brzo osvojila mnoge ljude u Lici. Već 1903. godine dr. Ivan Gojtan osniva u Gospiću povjereništvo HPD-a, a nasokro i podružnicu tog društva, koja je pod njegovim dugogodišnjim vodstvom odigrala pionirsку ulogu ne samo u širenju planinarske ideje u Lici, već i u izgradnji planinarskih objekata naročito po Velebitu. Treba odmah napomenuti, da su dr. I. Gojtan i njegovi najsmjeliji planinari bili prvi Ličani, i prvi planinari uopće, koji su na skijama još pred I. Svjetski rat, prešli snijegom zatrpani Velebit na primorje i natrag. Bio je to onaj isti put, koji je pred četiri stoljeća prošao i opjevao Zoranić!

Dr. Ivan Gojtan kulturni je radnik i književnik. Životne potrebe dovode ga čak u tadašnju Rusiju. Ljubitelj je prirode i gorljiv planinar i planinarski pisac. Zanesen osebujnim ljepotama gordog Velebita razvio je neumoran i nedostižan planinarski rad u Gospiću i okolnoj Lici, pa kad mu je taj pionirski rad uspio, dao se na propagandu oko upoznavanja ljepota Velebita i ostalih ličkih planina riječju, perom i radom na samom terenu. Njegovom Peru i fotografiji treba zahvaliti da je Velebit otvoren planinarima i s ličke strane. Gojtan je najvećma svojim vlastitim sredstvima izveo na Velebitu potrebne planinarske putove i staze i proveo potrebne planinarske oznake. Svojem društvu poklonio je dvije zgrade ispod Crnopca u Juž. Velebitu od kojih je jedna pretvorena u planinarski dom. Perom i fotografijom neumorno je krčio put planinarstvu nesamo u Lici, već i po cijeloj Hrvatskoj i Jugoslaviji. Od svih predjela Velebita najviše je volio Visočicu, pa je planinarski dom, koji je na njoj bio izgrađen njegovo djelo. Preko tisuću fotografija snimljenih na Velebitu, Plitvicama i Ličkoj Plješevici, koje je darovao svojem društvu, pružaju dokumenat o uspješnom radu tog pionira planinarstva u Lici.

Polet planinarske ideje u Lici, polet koji je dao dr. Gojtan, imao je između dva rata odličnih rezultata u izgradnji planinarskih objekata, a naročito planinarskih kuća i skloništa. Za vrijeme oslobođilačkog rata sve je do temelja porušeno ili jako oštećeno, pa je poslije oslobođenja trebalo pristupiti novoj izgradnji i novoj planinarskoj organizaciji. Danas u Lici djeluju planinarska društva u Gospiću, Titovoј Korenici, Perušiću, Medku i Gračacu.

U svakom pokretu masa, pa tako i u planinarstvu, potrebni su istaknuti radnici, koji imaju svoj program rada, svoje ideale, koje neumornim radom ostvaruju. Samo osnivanje planinarskog pokreta kod nas usko je povezano uz ime Bude Budisavlje-

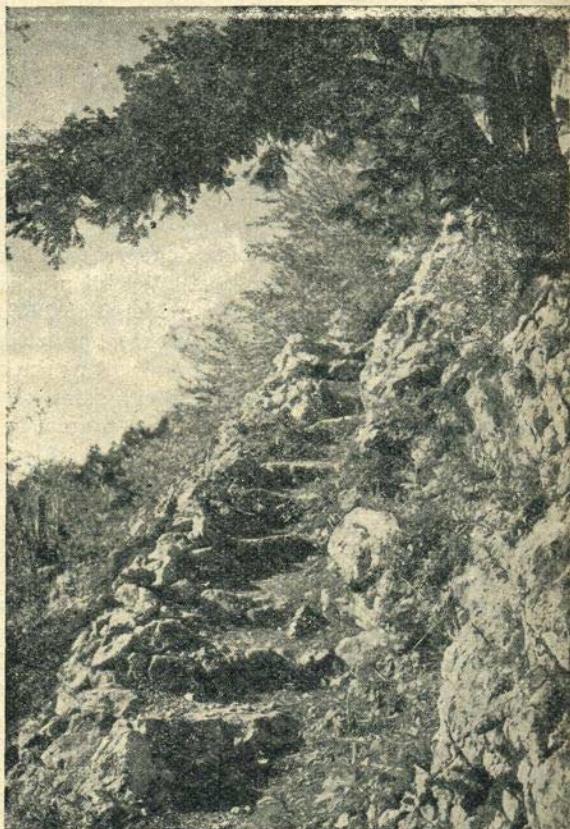
vića, a osnivanje i dalji razvitak planinarstva u Lici uz ime neumornog Dra. Ivana Gojatana. Lička će dati i dalji niz planinarskih radnika, a bilo bi zaista i neprirodno, kad se u kraju, koji obiluje najljepšom planinskom prirodom te ostalim prirodnim rijetkostima ne bi ponovo probudilo neko ličko srce, zadojeno estetikom okolnih planina, da najsnažnije pokrene sve raspoložive sile za dalji razvitak planinarstva u Lici, a naročito u planinarskoj izgradnji gordog i veličanstvenog Velebita.

Vladimir Horvat

500 stuba i njihova okolina

Motiv sa 500 stuba

Foto: V. Horvat

Polovinom god. 1946. prihvatio sam se izgradnje kamenog stubišta do spilje Medvednice. Nju sam upoznao još god. 1929. i otada je, unatoč teškom i neprohodnom prilazu, često posjećivao, baš kao da sam predosjećao neku njezinu budućnost. Jednog dana se odlučih, da do nje prokrčim šikarje i trula stabla, ispunim udubine, te da polaganjem odlomljenog kamena izgradim put kojim će se lakše i sigurnije prilaziti do same pećine. Tu sam nakanu htio provesti još god. 1935. ali mi tadašnji vlasnik zemljišta to nije dozvolio zbog »galame« planinara u svom lovištu. Jedanaest godina kasnije, kada još ovo zemljište nije bilo »ničije«, kada još nije bilo osnovano nijedno poslijeratno planinarsko društvo, pa ni zavod s kojim bi se morao posavjetovati, brzo sam iskoristio priliku i primio se posla. U savršenom miru i čistom zraku radio sam za najjače žage, u magli i pod kišobranom, tokom tri godine, a da se o mojoj razonodi nije gotovo ni znalo. Tek na pobudu uredništva »Naše planine« pripremio sam podatke, koji su tako prvi puta došli u javnost (vidi br. 4 — 1950.).

Uređivanje spilje Medvednice. Nakon što su bile štampane prve vijesti o izgradnji, tadašnjih još samo 400 stuba (o čemu ovdje ne ću ponovno pisati), izgrađenim su se vapnenačkim grebenom stali pojavljivati prvi izletnici. Najprije zagrebački planinari, kasnije Karlovčani, pa Varaždinci, Osječani i t. d. Njihovi su me posjeti potakli da pozurim s uređivanjem pećine Medvednice, zbog koje sam stubište zapravo i podigao. Pećina baš nije tako velika i znamenita, da bi se stubište trebalo graditi samo zbog nje. Ovdje je važniji kamen vapnenac, kao dokumenat geološke prošlosti i promjena koje su se vjekovima događale na Medvednici. (U jednoj sam odlomljenoj stijeni kraj pećine naišao na okaminu morske školjke, za čiju se starost misli da je iz kredne ere geološke prošlosti). Spilja Medvednica, kao i Tisin ponor ne obiluju ni sigama, ali je zanimljiva po tome, što su se u prostoru njezine duljine od 28 metara, sastajale tri ponornice. Jedna je dolazila današnjim gornjim ulazom u pećinu, druga se spuštala sa stropa, a treća je pritjecala iz podzemlja od strane Tisina ponora. Prema pobližem opisu dra. J. Poljaka (»Hrv. Planinar« br. 9 — 1933.), u pećini se jasno razabire kako je voda za davnih vremena svojim kruženjem stvarala, brusila i glaćala ovalni oblik današnjeg »dimnjaka«. Voda se kroza nj rušila u obliku slapa, a pri-lazila je podzemnim prirodnim kanalima, koji su se provlačili nekad postojećim, mnogo višim brdom. Kada se ta viša površina platoa razlomila, voda je prestala teći

Ovalne stijene ispod
»Dimnjaka« gornje
pećine Medvednice

Foto: V. Horvat

kroz današnji ulaz, a i dimnjak. Pećinom je protjecala samo još treća ponornica, koja je dugim vjekovima izlizavala novi kanal, što ga vidimo ispod ovalnog oblika dimnjaka. Sva tri sliva izlazila su donjim ulazom, prema današnjoj terasi.

Ova je pećina seljacima bila poznata pod imenom Udmanićevo špilje, po čuvenom razbojniku, koji je svoja zlodjela vršio do god. 1867. u kutinskom i okolišnim kotarima. Iz sudskog sam akta ustanovio da Udmanića u Medvednici nije bilo i prema tome je ispravniji naziv pećine »Medvednica«, koje ime joj je dao dr. Poljak, kada ju je prvi istražio i opisao.

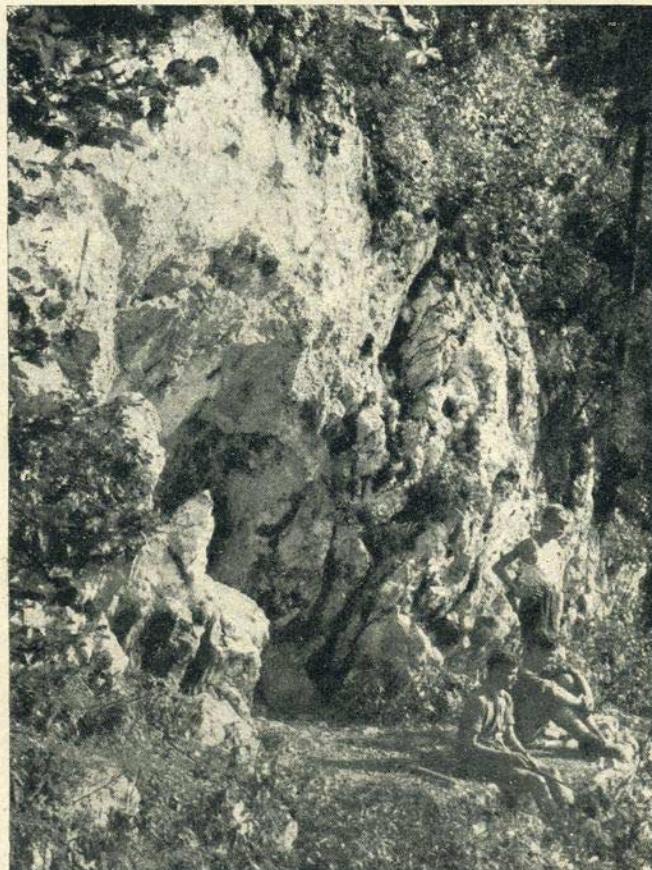
U pećini sam naišao na debeli sloj zemlje i urušenog kamenja. Da bi se u spiljskom hodniku dobio lakši prolaz, taj sam nanos (god. 1950.) iznosio napolje u sandučiću. Snižavanjem tla, dobio sam na samom ulazu (kojim se do tada prolazilo u čučnju) toliku visinu, da se sada u pećinu ulazi uspravno. Ispod dimnjaka, gdje je nanos bio najviši, sada je hodnik na tom mjestu niži za 1.70 m, prema čemu je i visina dimnjaka porasla na 8 metara. I dalnjim ulaćenjem u unutrašnjost pećine kojim se trebalo povlačiti potrbuške, sada se hoda uspravno. Sandučić sam upotrebljavao zato, jer za otpremanje zemlje ovdje ne bi odgovaralo nikakvo vozilo. Prvog sam dana iskopao i iznio 60 sandučića. Slijedećih nedjelja bivalo ih je sve manje, jer što sam dublje kopao, bio je dalji put za iznašanje. Tokom 12 nedjelja iznio sam oko 5 tona težine (drugom zgodom još 4 tone).

Prigodom kopanja naišao sam na kosti divlje mačke i jelena, koji je nekad živio u tom kraju. Za sušna vremena, iskapanja provodim i sada (u dva odvojena pravca), jer se uvijek nailazi na slojeve zemlje, koja ispunjava nekad proticajne kanale. Mjerenjem je ustanovljeno, da između sadašnjeg svršetka pećine Medvednice i 15-metarske dubine Tisina ponora postoji udaljenost od 12 metara (vidi članak S. Božičevića u Našim planinama br. 4 — 1955.). Čišćenjem Tisina ponora (u koji se može spuštati samo pomoću užeta ili čeličnih ljestava), zapravo izvlačenjem kamenja koje je god. 1951. i kasnije pod vodstvom prof. M. Markulina provodio speleološki odsjek PD »Zagreb« ustanovljeno je, da se na sadašnjem 2×5 m širokom dnu, ponor i dalje spušta u dubinu, ali se do skretanja u pravcu pećine dosad još nije došlo. Ovi su radovi prekinuti prije nekoliko godina, jer su mnogi izletnici bacali u ponor kamenje da bi se prema padu mogla ustanoviti dubina. Kako je u tu svrhu uzimano i kamenje sa stubišta, nije preostalo drugo nego sve obližnje kamenje slijepiti cementom. Ubačivanje je prestalo i radovima će se moći opet nastaviti.

Otkriće nove pećine. U stjeni ispod pećine Medvednice nalazila se neka manja udubina, ispod koje sam si nakanio urediti malo sklonište. Prigodom iskapanja zemlje, u pukotini stijene primjetih »usigani« šljunak, tragove nekad proticajne vode! Nisam ni slutio o čemu bi se moglo raditi, no ipak radoznao nastaviti. U dubini od 2 metra nalazio sam se između dviju glatkih stijena, a nakon daljnog otkapanja u vodoravnom smjeru, na ulazu nekad podzemnog hodnika potpuno ispunjenog ilovakom. Pomicala sam, ne radi li se samo o kutiću nekad postojeće spilje, no ipak sam uporno nastavio dok se konačno ne uvjerih da je ovuda također tekla ponornica. Sandučić je i ovdje opet dobro došao. Slijedeće nedjelje, mjeseca prosinca 1950. sandučić se redao lančanim rasporedom i toga sam dana kopao u dubinu i napolje iznesao 120 sandučića (sa oko 8 kg težine). Svaki bi »istovar« pomno pretražio, ne bi li u njem opazio kakav važniji nalaz. Jednog dana mi se pričinilo, da sam pijukom udario o komad drveta, no kada sam približio karbitku ustanovih, da se i tu nalazi hrpa kostiju jelena.

Iz dubine od kojih 5 metara iznosio sam zemlju preko 12 privremeno izgrađenih zemljanih stuba. Odavde sam u jednom danu iznio već samo 75 sandučića, no ipak se nakupio oveći broj neobičnog računa. U bilježnicu sam naime ubilježio: 75 sandučića,

pomnoživši s 12 stuba iznaša ukupno 900 stuba. Pribrojivši k tome i kameni stubište s tadašnjih 400 stuba kojima sam polazio kući, prešao sam u jednom danu 1.300 stuba (samo gore!).

Ulez u donju novo-
otkrivenu pećinu

Foto: V. Horvat

I u ovoj se pećini i danas još radi samo za sušnih mjeseci ili godina, zbog čega se dosad nije prodrlo u dubinu kamenog masiva dalje od 13 m. Zemljane stube zamjenio sam u pećini kamenim stubištem, a alpski nogostup, kojim se prilazi stijenom između gornje i donje pećine, osigurao čeličnim klinovima.

Ekipa dobrovoljaca. Za školskog godišnjeg odmora god. 1952. pridružili su mi se đaci i studenti sa željom, da mi pomognu ili da nešto nauče. Primao sam svakoga, koga je ovakav rad veselio. Neki od njih javljali bi se povremeno, a oni koje je naročito zanimala speleologija, dolazili bi stalnije. Malo po malo i tako se stvorila ekipa dobrovoljaca, s kojom sam radio samostalno. U njoj je bilo članova gotovo svih zagrebačkih planinarskih društava i izviđača. Njima sam nabavio alat i razna pomačala, a oni, koji su radili u podzemlju, dobili su i rudarske šljemove sa svjetiljkama. Na radove su dolazili u grupama, izmjenično i prema mogućnostima. Kad ih je došao veći broj, razdijelio bi ih u više skupina. Njima su na raznim objektima prednjačili napredniji suradnici: Srećko Božičević, zatim Vladimir Božić, Tomislav Jutrović i Da-

vorin Škudaš. Na terenu se radilo u spiljama, ponorima, vrtačama, rudnicima i stijenama, na stubištu, terasi, vidikovcu i u vodi.

Otkriće »Kon-Tikija«. Kako u tom krškom kraju nema nijednog vrela to sam u razmišljanju o pitanju pitke vode došao na zamisao, kako bi od neke više točke potočnog korita šumom proveo drveni žlijeb kojim bi voda tekla do spiljske terase. U toj sam nakani pošao na izviđanje takvog mjeseta, i probivši se do teško pristupačnog potoka, naišao na 6 drvenih sjedala (panjeva). Na srednjem, najvišem »stolu« ležala je cedulja na kojoj je bilo ubilježeno 6 imena s oznakom kluba »Kon-Tiki«. Odmah pomislih kako bi ta »džungla« zagrebačkih kontikijevaca mogla odlično poslužiti za odmor i drugim izletnicima, jer je i onako na tadašnjoj maloj terasi pred spiljom bilo prostora jedva za nekolicinu ljudi. Od ove bi se točke mogli povezati i putevi s Puntijarkom, Piridotom, Oštricom i Stubičkim toplicama, a šta je najvažnije, ovdje ima dovoljno vode. Kako je ime »Kon-Tiki« i kad nas postalo popularno, to sam iz šume dopremio trup stare tise i na nj postavio komad okruglog drveta s ucrtanom glavom Kon-Tikija. Kada je ovamo slučajno prodrlo nekoliko đaka nastalo je radosno kliktanje. Za njih je taj prizor bio toliko privlačan, da ih je slijedeće nedjelje došla veća skupina zajedno s roditeljima da i oni vide senzaciju sljemenske »džungle«.

500 stuba. Pitanje vode sretno sam riješio i sada je na rasporedu najglavnija točka: izgradnja stubišta do potoka. I ovaj sam dio stubišta izgradio sam, tokom 26 dana, i time dovršio put s ukupno 500 kamenitih stuba.

21. VI. 1953. održana je na već proširenoj terasi mala svečanost, prigodom koje je tadašnji referent za šipjarstvo u Planinarskom savezu Hrvatske Vladimir Redenšek, stubište proglašio Horvatovim stubama. Tu proslavu upriličilo je PD »Risnjak«, prigodom otvorenja novo markiranog puta od njihovog skloništa na Oštrici do pećine Medvednice. Stubište je proglašio otvorenim pročelnik šipjarske sekcije prof. M. Markulin, a potpredsjednik PD »Risnjak« V. Merkaš predao mi prvu upisnu knjigu i žig »Šipila Medvednica — Horvatove stube«.

Uređivanje izletišta. Udalina, kojom protiče potok Bistri Jarek, bila je toliko nagomilana nanosom kamenja, zemlje, lišća i drva, da se na tome mjestu ne bi mogao zadržavati i udobno odmarati oveći broj izletnika. Ovako izobličen prostor ne bi odgovarao ni potrebama, koje zahtijeva višestranje raskršće. Konačno, sve te zapreke trebalo je odstraniti zbog toga, da bi i voda mogla slobodnije otjecati, a obalu učvrstiti kamenom, kako bi struje jakih bujica odnijele sav nanos bez nagomilavanja.

Za vrijeme uređivanja potoka, nedjeljama se okupljalo sve više izletnika, a time je postepeno rasao i broj novih sjedalica (pokretnih panjeva). U toj se »džungli« počeo razvijati i društveni život. Mjeseca lipnja 1953. porasao je broj posjetnika u jednoj nedjelji na 80. U izletištu su bili zapaženi i stranci: 7 Francuza i 2 Nijemca. Godinu dana kasnije (1954.) najveći broj posjetilaca popeo se jedne nedjelje na stotinu, a godine 1955. stubištem je u jednom danu prošlo oko 200 ljudi. Među ovima je u upisnu knjigu svoje utiske zabilježila i jedna turistkinja iz Londona. Upisnu knjigu i žig nosim sa sobom, jer ih ne bi bilo umjesno ostavljati u limenoj kutiji ovdje. U knjizi su nalijepljeni izresci iz štampe, fotografije historijske vrijednosti i dojmovi ljudi koji su mnogo putovali, pa bi bilo šteta da je nestane.

Prolom oblaka — obnova izletišta. Koncem kolovoza 1954. velik dio »Kon-Tikija« našao sam u razorenom stanju. Prolom oblaka, koji se nadvio nad tom kotlinom, izbacio je toliko vode, da je od izgrađene potočne obale odnešen velik dio kamene grade zajedno s mostom, nekoliko sjedalica i viseći mostić, a izrovano je i potočno korito sa slapovima. Silna snaga vode koritom je valjala gomile teškog kamenja,

uslijed čega je uginulo mnoštvo rakova. Uvjerivši se, da je tomu, naoko bezazlenom potoku potreban mnogo širi prostor, prihvatio sam se ponovnog obzidavanja. Novi sam kanal proširio za jedan metar, a visinu podigao za 50—60 cm.

Dio izletišta »Srnce«

Foto: V. Horvat

I kod tog mi je posla mnogo pomogla ekipa mladih suradnika. Osim prije spomenutih članova, ovdje su se osobito istakli: Radovan Markulin, Franjo Rapotec, Franjo Jaić i Drago Pajtler. Našim radovima pridružili su se i izletnici. Bilo ih je raznih zvanja i zanimanja, pa i čitavih razreda srednjoškolaca i pionira. Od šumarije Poljoprivredno-šumarskog fakulteta dobili smo drvenu građu i stručnu snagu, a od gradske šumarije »Sljeme« oko stotinu drvenih tablica za planinarske oznake. Obnova je završena ujesen 1955. i do danas nije bilo nikakvih promjena.

»Kon-Tiki« ili »Srne«? Pri svršetku ove obnove, objavljeno je i ime izletišta. »Kon-Tiki« je strano ime, koje će skoro pasti u zaborav, a osim toga otkako je ova šumska oaza kultivirana, njoj također ni ovo ime više ne odgovara. Sjetih se, da su se ovdje pod teškim krošnjama starih crnogorica, zaštićene od snijega i hladnog vjetra, nekad najviše zadrvavale srne, da su se iz jasala hranile sijenom, što su ga lugari donosili uoči zime. Tu je njihova prava domovina i zbog toga sam tom kraju dao ime Srne. Kad sam o tome raspravljaо, mlađa je generacija bila za »Kon-Tiki«, dok su se stariji više slagali za narodno ime Srne. Da bih udovoljio jednim i drugima, na stablo sam objesio tablicu s imenom »Srne«, a podno toga ostavio Kon-Tikijevu glavu. Izletište Srne dobilo je i svoj posebni žig, koji se sa žigom Medvednice i stučića nalazi u Rauhovoј lugarnici.

Otkako su iz Srne na sve strane izvedeni i markirani putovi plavo-bijelom bojom, u izletište je dolazilo toliko posjetilaca, da je ono postalo premaleno. Na uzvodnom kompleksu izvedeno je stoga proširenje, koje je trajalo od mjeseca svibnja 1957. do svibnja 1958. Fakultetska šumarija dala je i za taj dio izletišta šest novih »klub-garnitura« (oko 40 sjedalica). Za izvođenje tog posla najveće zasluge idu To-

mislavu Jutroviću, čiju sam inicijativu za izgradnju »Novog velesajma« (kako ga je on prozvao) odmah prihvatio i prepustio mu rukovodstvo.

Orlove stijene. U teško prohodnom kraju, koji se proteže od područja Petsto stuba prema Oštirci, za desetak minuta od potoka, dolazi se do sklopa stijena i kamenih blokova. Pred nama se uzdigla najveća, kojih 10 metara visoka i 40 m široka stijena, obraštena mahovinom. Povrh nje nanizano je više manjih kamenih blokova od kojih je jedan nalik orlovom glijezdu. Član ekipe, Davorin Škudaš, pronalazač tog divljeromantičnog dijela, okrstio je te klisure Orlovim stijenama. U nižem dijelu šume nalazi se niz golemog porazmještenog kamenja, koje nas svojim ravnim plohamama podsjeća na isklesane egipatske nadgrobne ploče. Neke su od njih potpuno prekrivene gustom mahovinom, bršljanom i paprati. Ovdje ćemo pod stablima niskih krošanja zapaziti i mnoge ležaje srna i zečeva. U gornjem je sklopu Škudaš, uz pomoć Franje Jaića, djelomično izgradio kameno stubište. Povrh njega, prema Vrbanovom bregu, izači ćemo na markirani kolni put koji vodi do sljemenske livade.

Jame (ponori) i vrtače. Osim Tisina ponora i njegovog susjeda, ponora II. (kog sam opisao u »Našim planinama« u br. 4 — 1950.), na tom krškom području otkriveno je nekoliko novih jama (suhih ponora). Na ponor III., koji se nalazi preko potoka, sučelice pećine Medvednice, naišao sam još god. 1929. Otvor mu je širok 70 cm, a dubina 10 metara. Od kamenom zarušenog dna, proteže se u vodoravnom smjeru pukotina, dugačka 10 metara. Stijene ponora mjestimično su glatke, pa je hvatanje rukama naporno i nesigurno; povrh grotla sam postavio tablicu s natpisom »Spuštanje bez užeta pogibeljno«.

Ovaj krški teren obiluje s mnogo vrtača. Neke od tih udubina u obliku lijevka pokušali smo iskapati. U manjima nismo imali uspjeha, ali u jednoj od najvećih prodri smo do grotla. Ta se vrtača nalazi u blizini ponora III.; kada sam u društvu s Jutrovićem zapazio da je dno lijevka zatrpano s nekoliko balvana, odstranili smo ih i nastavili otkapanjem zemlje i kamena. Jutrović je, osiguran užetom, prigodom kasnijeg jednog uvlačenja dopro u dubinu od 7 metara. U tom je nešto širem prostoru naišao na nanos zemlje, koja čeka na kišne dane, da bi se dalje mogla spuštati kroz jednu drugu zatrpanu jamu. Strop ponora u blizini grotla pun je kamenih »mačeva« uslijed kojih je izvlačenje iz ponora išlo veoma naporno.

U okolišu Orlovih stijena, otkrili su Tomo Jutrović i Milan Đodan ponor V. Proširenjem površinske rupe, u jamu su se spustili okomito, a zatim nastavili vodoravnim pravcem u duljini od 9 m. Na stropu se, u visini čovjeka, nalazi 25 cm dugački stalaktit, a pokraj ulaza sigaste zavjese. Prema izglađenim se stijenama zaključuje, da se jama proteže i dalje.

Dr. Poljak prvi je primijetio, da se u koritu potoka Bistri Jarek (Špiljski potok) nalazi nevidljivi ponor, koji u obliku pukotine vrši funkciju krškog ponora, čime potoku daje karakter ponornice. Sličnu sam pojavu otkrio u društvu mojih mladih speleologa god. 1954., petsto metara uzvodno od izletišta. Tik potoka zapazili smo omanju glatku stijenu s okomitom pukotinom. Gledajući tu rupu, u šali dobacih kako bi bilo, da izmjerimo koliko bi vode u nju moglo stati. Srećko, Vlado i Tomo odmah su pregradili korito i voda se stala ulijevati u 15 cm široku pukotinu. Prošla je minuta, dvije, pet pa i deset a da se voda nije ustavila. Ona je tekla čak i slijedeće nedjelje. Tada smo započeli otkapanjem potočnog nanosa, i, u dubini jednog metra, ispod stijene doprli u podzemni kanal, kojim je voda nekoć tekla. Uzvodno i nizvodno tog oživjelog ponora VI., otkapanjem smo naišli na još nekoliko manjih rupa kroz

koje potočna voda utiče u zajednički podzemni rov. Voda izlazi opet na površinu, ali na tom mjestu, još nismo ustavili zbog pritjecanja drugog potoka, koji se sa Špiljskim potokom spaja stotinu metara niže poniranja. Bojadisanjem pomoću fluo-resceina moći će se i to pitanje točno riješiti.

Francuski rudnici. Kada govorim o radu oko 500 stuba i o marljivoj ekipi mojih mladih suradnika moram spomenuti i drugi rezultat našeg rada: to su napušteni francuski rudnici ispod sljemenske piramide. I tu nas je vukla želja, da sve ono što se nalazi uz planinarske putove, sve ono što može interesirati planinara i turistu, učimo pristupačnim i dostupnim svima koji to žele vidjeti i posjetiti.

*

Za vrijeme izgradnje drž. skijaškog spusta (god. 1953.), bio sam upozoren od strane skijaša na neke »šipile«, koje da se nalaze u okolini donje stanice skijaške uspinjače. U njima da se nalaze dubok ponor i jezera. Početkom god. 1954. pošao sam u društvo S. Božićevića u potragu i već smo kod prvog podzemlja utvrdili, da se ne radi o stvaranju prirode nego o djelu čovjeka, t. j. o napuštenom rudniku.

Prema podacima koje sam pokupio, u drugoj se polovini XIX. stoljeća pročulo u Francuskoj, da Zagrebačka gora obiluje zlatom. Neko novčarsko društvo poslalo je ovamo svog predstavnika Henri Cariona i kupilo mu dvorac grofova Oršić u Gor. Bistri (koji se i danas vidi sa sljemenske piramide). Carion je ovdje upravljao rudarskim poslovima. Izgradio je do »Rudarskog vrta« cestu, a pokraj dvorca talionicu, do koje su zagorski vozari ili »foringaši« dovozili rudaču. Umjesto zlata naišao je na galenit (olovni sjajnik), koji se kopao u više rudnika, no kako su nalazišta bila veoma slaba, Carionu se nije isplatilo dalje kopati, pa ih je napustio. Nisam mogao ustanoviti kada je to bilo, ali sudeći prema godini njegove smrti (1891., kada mu je bilo oko 79 godina), te prema 30-godišnjem boravljenju u našoj zemlji, moglo je biti prije kojih 85 do 90 godina.

Raskršće u napuštenom Carionovom rudniku galenita (I.) Foto: V. Horvat

Carion se bavio i pjesništvom, pa je preveo i tekst hrvatske himne na francuski jezik. Pokopan je u bistranskoj Poljanici zajedno sa ženom Marsiliom i kćerkom Mariedonne, koja je umrla god. 1941.

Prvi Carionov rudnik, koga sam s Božičevićem istražio, udaljen je od uspinjače za kojih 5 minuta (od Oštice 20 min.) hoda. Na markiranoj stazi (od žičare) susrest ćemo rijetko živi spomenik prirode: preko 300 god. staru tisu, a povrh rudnika lijepu stijenu, u kojoj se vide tragovi olovnog sjajnika (kao kod onog, 100 m dugačkog rudnika kraj doma »Grafičara«). Taj rudnik kome sam dao oznaku I, proteže se kroz čvrsti kamen i isklesan je poput tunela, u visini od 160 cm, a širini od jednog metra. S desne strane od ulaza isklesan je prostor u obliku sobe, na čijim se stijenama zapaža prevlaka sigaste mase kalcita. Polovina sobe udubljena je do 2 metra poput grobnice i od nje se nastavlja niži rov. U tom se rudniku tragovi galenita zapažaju vrlo malo. Dužina glavnog i pokrajnjih hodnika iznosi 45 m, a na njihovim se krajevima vide tragovi bušenja okruglim dlijetom.

Spuštajući se šumom, stići ćemo utrtom stazom za nekoliko minuta do rudnika II. Uz ulaz tog rudnika bio je sve do 31. X. 1954. potpuno nevidljiv. Sloj narušene zemlje bio je jednako obrašten biljem i grmljem kao i sva šuma, pa se nije moglo ni naslutiti da se pod njime krije najdulji i najširi rudnik. Međutim, kada sam s Jutrovićem polazio na uobičajeno izviđanje, ovdje nam se pričinilo kao da je nekad obavljano pokusno otkapanje zemlje. U tom smo motrenju zapazili i rupu, u veličini kape, u koju smo ubacili kamen. Akustično kotrljanje potaklo nas je na odgrtanje zemlje i začas sam se poleđice spustio u tamu. Opipavanjem osjetio sam da se nalazim u rovu od koja 2 do 3 metra, ali kada je Tomo požurio svjetiljkom, iznenadilo nas je otkrice, dosad nepoznatog nam Carionovog rudnika. Širinom od 1.25 m koracali smo pedalj po pedalj. Nakon hoda od 10 m naišli smo na pokrajnji, lijevi rov, dugačak 6.50 m, a nakon daljnijih 16 m do drugog lijevog rova. Taj je dugačak 19 m i od njega se račva mali, od 3 m duljine. Vračajući se u glavni hodnik, prolazili smo još 10.5 m i tu dospjeli do svršetka. I taj je rudnik, kopan u čvrstom kamenu, a sa svim je pokrajnjim rovovima dugačak 70 metara. Na mjestu gdje stalno kaplje voda naišli smo na kameničće presvučene bijelo-zelenkastom caklinom poput porculana. To je kalcit pomiješan s bakrom, kroz čije se nalazište cijedila voda. U toj se blizini vide i tragovi raznih ruda.

Nastavljujući stazom niz klanac, za 4 do 5 minuta put nam presjeca potočić. Njime skrenimo uljevo i za nekoliko časaka ugledat ćemo rudnik III. I njegov je ulaz bio zatrpan zemljom, pa kako se na površini razlijeva potočić i stalno prokapljuje kroz pukotine, u rudniku se zadržavala sakupljena voda u visini od 1.20 m. Nakon otkapanja prepreke, površina vode snizila se na 40 cm. Tek tada se moglo preko nanošenog granja i drveta stići do kraja i izmjeriti duljinu rudnika, koja iznosi 19 m, širina 1 metar, a visina 1.60. Tragovi ruda se ne vide.

*

Prema rudniku IV spuštamo se još koje dvije do tri minute do raskršća. Desnim putem, uz potok, dolazi se za 10 do 15 minuta do ovećeg slapa, a dalje u Gor. Bistru, gdje ćemo u blizini sela, na lijevoj strani naići na sumporno vrelo. (Od žičare do G. Bistre stižemo za 50—60 min., a obratno za sat i pol). Od spomenutog raskršća prelazimo drvenim mostom, zatim malim proplankom, pa desno prema drugom potočiću. Odavle počinje uspon prema rudniku IV. (Put od rudnika III do IV traje 12 do 15 min.). Okolina rudnika IV izgleda ovako: stijenje, kameni blokovi i urušeno

kamenje s dva otvora. Od svih rudnika, u četvrtom smo naišli na najveće tragove ruda, naročito galenita, na vanjskoj stijeni između slojeva škriljevca. Prvi hodnik, u koji se mora provlačiti ispred najvećeg zarušenog otvora, dugačak je 8 metara, visok 2, a širok oko 1 metar. Drugi, u koji se ulazi s lijeve strane stijena, dugačak je 16 m, a uži je od susjednog s kojim je spojen.

Od rudnika IV nastavljamo usponom do staze, kojom ćemo ulijevo doći za 15 do 20 min. do rudnika I ili do skijaške uspinjače. Desnim pravcem, staza ide prema šumi zvanoj Šupljak. Nakon 2 do 3 minute hoda spazit ćemo oveću vrtaču, na čijim kosinama nema vegetacije. Dodemo li bliže, spazit ćemo na dnu tog visokog lijevk ponor. U nj se iz povisokog izvora cijedi voda, a s njom nestaje i zemlja, koju voda stalno ovlažuje i odronjava. Taj sam ponor s Jutrovićem neko vrijeme otkapao, ali kako ga zbog okomito urušenih balvana nismo mogli izmjeriti niti se u nj spuštati, odustali smo od dalnjih radova, dok drvo ne strune ili utone.

Kružnu plavo-bijelu markaciju proveli smo samo jednostrano, to jest od istočne strane žičare prema broju I, zatim II, III i IV, sa završetkom kod zapadne strane žičare zato, jer se ovim pravcem lakše uspije nego u obratnom pravcu. Osim toga rudnici I i II su za izletnike najbliži i najzanimljiviji.

Kada pogledam u protekle godine rada oko planinarskih objekata 500 stuba i francuskih rudnika, kada se sjetim svih mojih mladih pomagača i radosti izletnika dolazim do jednog zaključka:

Naša radnička i srednjoškolska omladina, okupirana i obuzdana novim načinom života u današnjem Zagrebu osjeća potrebu promjene i odmora u prirodi. Kretanje po svježem zraku naše planine, traženje zabave u radu i pomaganju starijim planinarkama, omladina polagano osjeća svoju snagu, svoje velike mogućnosti u stvaranju nečega što služi na dobrobit sviju nas. Našavši novo polje interesa, zdravu sredinu i pravilan odgoj, omladina će zavoljeti prirodu, zavoljeti i čuvati naše puteve, naše domove i izletišta. U moderniziran život ulaziti će oni potrebbi sokovi prirodnog života i pravilnog odnosa prema svemu što ih okružuje. Kada zavoli prirodu, čovjek zavoli svoju zemlju, zavoli njegove ljude, i postane pravi rodoljub i uvijek spremam da brani ono što voli i što ga uzdiže.

Na završetku spominjem još neka imena vrijednijih članova moje ekipe koje u članku nisam spominjao a to su: moji stariji drugovi planinari Rudolf Böhm i Juraj Savić, a od omladinaca: Vlado Biruški, Tomislav Božić, Bubi, Jurek i Zlatica Cesarec, Andjela Fresl, Božo Fuček, Marijana Herceg, Željko Hulina, Zlatko Jutrović, Boris Katana, Zvonko Krainz, Ivo Kulić, Mladen Matković, Petar Mencer, Ervin Orešnik, Miki Savić, Mladen Šoštarić, Vlado Štefanović, Toni i Josip Šumak, Jakob Vovko, Stjepan Vrhovnik i Drago Zupan.

Svim mojim dobrovoljcima, na njihovoj suradnji ovom prilikom izričem iskrenu i srdačnu zahvalu.

Maštanja o ljudima u planini

Silazim kraticama, režući brojne serpentine obnovljene alpske autoceste što spaja crnomorski i jadranski sлив preko sedla Vršič. Kiša sitno romoni; putem nikoga ne srećem. Ali ipak tišinu razbijaju neprekidna buka motornih vozila; u stalnoj jurnjavi pretiču se motori, automobili, autobusi.

Skoro bih mogao reći da je to bilo jučer, kada su u planinarskim kućama na tom sedlu između Prisojnika i Mojstrovke prisutni planinari sa čudenjem promatrali »civile«, koji su na svojim šetnjama iz Kranjske Gore prispjeli čak dovde, u područje ovih velikana. Danas je druga slika. Podseća me na »špalir« turista i automobilista, kroz koji je morala proći naša mala grupa na platou Franz-Josephs Höhe prije uspona na Grossglockner. Ili na zadovoljni izraz lica jednog Talijana, koji je imao tu izvanrednu sreću, da svojom kino-kamerom uhvati »prave« alpiniste sa cepinima, užetima i derezama na samom izlasku iz Cervinie, prije uspona na Matterhorn.

Silazim cestom, pažljivo se pridržavajući desnog ruba. Pogled luta po okolnim vrhuncima, koji se sada nažalost nalaze u magli. Medutim to me ne smeta, da se priećem mnogih planinarskih doživljaja, kojima su baš ove planine bile središte zbijanja. — Misli skreću pomalo na sadašnjicu i ulogu ovih planina na današnja zbijanja ne samo u ovom kraju, nego općenito u planinskim krajevima. Nameće se čitav niz pitanja, na koja pokušavam odgovoriti. Pomalo se formira mišljenje.

Tehnika je odlučno utrla staze širokom broju turista u alpske tišine, rog pastira zamjenila je automobiliska truba. To je današnji tempo života, sa motorizacijom u porastu. Ucrtao je jasan trag i u planinarski život, pa su najposjećenije one planine, koje imaju najbolji pristup autocestom ili žičarom. Gubitak vremena za dolazak do planine sveden je na minimum. I generacije planinara se izmjenjuju. Žučljive rasprave o potrebi zabrane svake žičare u planinama gotovo su nestale iz planinarskih časopisa. Da li to znači kapitulaciju jednog shvaćanja? Dolazi li do sutona alpinizma?

Kišica je prestala sipiti, oblaci su se počeli razbijati, a stijenu Škrlatice obasjao je pramen sunčanih zraka. U mislima lutam Martuljkovom skupinom. Kako je mala u sklopu svih ovih okolnih planina, kako velika, kada se planinar, sitno živo biće u poređenju s ovim divovima, uspinje njenim uvalama i žlebovima.

Nije li to kraj, kojega alpinisti nikada ne će iznevjeriti?

Nije li to putokaz za usmjerenje turizma? Jer, turizam je neophodan. On raste iz dana u dan, zahvaljujući sve većem zanimanju ljudi za nove krajeve i nove doživljaje. Mogućnosti da se te želje ostvare, vrlo su velike. Turizam prodire i u planine i ovdje postepeno prelazi u planinarstvo. Znatno jače ograničen je djelokrug i broj planinara, dok kao konačna grupa ljudi u tom nizu dolaze alpinisti, jedna kap u moru današnjeg masovnog turizma.

Kao sve djelatnosti čovjeka, i razvojni put alpinizma bio je oštro presječen drugim svjetskim ratom, kada su duh čovjeka kao i njegova streljena bili usmjereni u prvom redu obrani i sticanju ljudskih prava, slobode i mira. Nakon prekida tog stanja samo je po sebi razumljivo da dolazi do naglog porasta krvulje zainteresiranosti za planine i alpinizam. Taj entuzijazam postepeno se opet smiruje i svodi na normalnu mjeru tako, da nagli pad u ratnom i nagli porast u poslijeratnom periodu rezultira nekom srednjom vrijednosti, koja je u stvari normalni razvojni put planinarstva i alpinizma. I, dok je turizam u stalnom porastu, planinarstvo, a naročito alpinizam, nikada te razmjere ne mogu postići. Alpinistom niti želi niti može svatko

postati, pa je razumljivo, da će broj alpinista ostati uviјek ograničen. Taj ograničeni broj alpinista želi očuvati planine netaknute, iskonske, dok ogroman broj revnih posjetilaca planina, koji te planine vrlo rado posjećuju i dive im se, želi užitke u planini postići na relativno jednostavan i brz način, zahvaljujući raznim prometnim sredstvima. Da li se ovi interesi mogu uskladiti na sveopće zadovoljstvo?

Na mostu preko Pišnice prestigla me veća grupa planinara iz Krnice. Možda se vraćaju sa Škrlatice osiguranim putem preko Križke stene? Zar nisu alpinisti pronašli pristupe na pojedine alpske vrhunce, osigurali ih klinovima i užetima, te tako omogućili pristup brojnim planinarima? Tako će i u ovoj fazi razvoja masovnog turizma planinari omogućiti pristup u planine brojnim turistima. A planina ima dovoljno za sve i rješenje na opće zadovoljstvo nije teško pronaći, pristupi li se tome nesebično, sa širokim pogledima, jer će uviјek ostati još dovoljno stijena za alpiniste i vrhova za planinare, gdje motorizirano planinarstvo još nije prodrla.

Baš u spoznaji ovih postavki leži odgovorna uloga planinara i alpinista. Potrebno je s punom odgovornošću suradivati sa prirodoslovцима prilikom određivanja zaštićenih područja u planinama stvaranjem nacionalnih parkova. Nije beznačajna činjenica, da su i danas prirodoslovci na tom putu pioniri, ko što su to bili i prilikom osnivanja prve planinarske organizacije kod nas. Iz planinskog bogatstva naše zemlje potrebno je izdvojiti predjеле, koji po svojoj ljepoti i osebujnosti odsakaču iznad prosjeka. U takvim predjelima, gdje ne će biti suvišnih prometnih arterija naći će mesta svi oni ljubitelji planina, koji žele imati i očuvati planine netaknute i osjetiti nezaboravne časove iskonske snage u njihovu okrilju.

Tišinu stoljetnih crnih borova i jela probijala je neprekidna buka motornih vozila: automobila, motora, autobusa.

Dada Pirc

Žene i alpinizam

Alpinizam pruža mnogo; drugarstvo, ljepotu, prirodu, elementarnu borbu, nezaboravne doživljaje, i još mnogo više. To znaju dobro oni koji poznaju planine i stijene, ali alpinizam mnogo i traži od njih.

Mi smo žene fizički mnogo slabije od muškaraca, pa ipak, već u rano pionirska doba alpinizma bilo je tu i žena. Među prvima je grofica Ortenburg, koja je prošla oko dvije stotine vrhova, među njima Grossvenediger i Grossglockner. U devetnaestom stoljeću poznate su alpinistkinje Herma Knoch, Hermina Tauscher-Geduly, Hervesenova, Nizozemka Djen Imnik i Rose Friedman. U dvadesetom stoljeću alpinizam napreduje, a žene ne zaostaju; u ekspediciji na Kavkaz, koju vodi Rickmers sudjelovala je i njegova supruga. Amerikanka Fani Balok Werkman uspinje se 1906. godine u zapadnoj Himalaji na vrh visok 7091 metara. Njen visinski rekord prelazi Nizozemka Djen Huft. Hetje Dyhrenfurth penje se još više; njen je suprug 1930. godine vodio međunarodnu ekspediciju u Himalaju, pa je ona bila na Jongson Pik-u, visokom 7.459 metara. U najpoznatije himalajke ubrajamo i Švicarku Eneli Lohner, koja je izvršila uspon na Kongma Pik — 6.250 metara i odmah zatim Djen Pik — 6.250 i to sa četiri Šerpasa. O gospodi Kogan iz Nizze mogla bih mnogo toga pričati. Zajedno sa svojim mužem odlazila je u Ande i učestvovala je u nekoliko ekspedicija. Nakon smrti muža i dalje se bavila alpinizmom; sudjelovala je u francuskim i švicarskim

himalajskim ekspedicijama. U jednoj je takvoj ekspediciji postigla znatan rezultat: osvojila je Nun Kun — preko 7.000 metara. Godine 1955. bila je prva žena koja je stupila na osamtušuénjak. To je bio Makalu — 8.515 m, a bila je također i član francuske ekspedicije. Godinu dana ranije uspela se na Čo Oju, nakon što ga je osvojio Herbert Tihy. Poznata je i alpinistkinja Lulu Bulec, i Talijanka Pietra Santa. Madarice sestre baronese Etwes prolaze sa švicarskim vodičima najpoznatije stijene Dolomita, među njima i sjevernu stijenu Civette. Za Njemicu Hazenkever znamo po njezinim penjačkim usponima s Welzenbachom.

Na usponu u masivu Catinaccio

Foto: D. Aringer

U Švicarskoj postoji ženski alpinistički klub, koji je član međunarodne Unije. U svom krugu ima nekoliko poznatih alpinistkinja, koje su izvršile niz teških uspona u Centralnim i Zapadnim Alpama, u Andama i planinama afričkog kontinenta.

Mi ne zaostajemo. Naše Slovenke Debelakova i Jesihova bile su među prvima koji su se probijali kroz najnepristupačnije prolaze u našim stijenama. Debelakova je bila i alpinista pisac, umjetnik i teoretičar. Sjevernu stijenu strme piramide Špika osvojile su pretežno žene: Centralni smjer — Marko Debelakova i Stane Tominšek, Skalaški — Pavla Jesihova i Joža Lipovec, Dibonov smjer — Angelo Dibona i Ana Escher.

Kod nas u Hrvatskoj je iza prvog svjetskog rata mnogo planinarila Marijana Heneberg-Gušić. Zajedno sa svojim suprugom izvela je niz penjačkih uspona u Durmitoru i u Kamniškim Alpama, a otišla je i u divlje predjеле Prokletija. Spomenut će još neke žene koje su se u to doba bavile alpinizmom, iako kraće vrijeme. To su Francika Ferlich, Mimica Kobac, Marijana Dragman, Marula Manc, Marica Juretić i druge.

Iza drugog svjetskog rata žene se kod nas sve više osamostaljuju. U alpinističkim odsjecima PD Zagreba, Velebita, Željezničara i Rijeke ima žena, koje samostalno vode penjačke uspone. Ali to su ipak rijedi slučajevi.

O ženskim se uspjesima malo govori i malo zna.

Pitaju me: zašto žene ustraju u penjanju kad ono zahtjeva tako mnogo fizičke snage? Što je to privuklo žene da još u devetnaestom stoljeću s neprikladnom opremom odlaze u stijene, koje su i za muškarce predstavljale problem? Što je dalo snage Debelakovojoj i Jesihovoj da se probiju kroz sjevernu stijenu Špika s koje su se po-vlačili toliki muškarci? A zašto ne odustaju one, koje znaju da radi svojih ograničenih snaga nikada ne će postići uspjehe, kojima bi se divili ljudi?

Teško mi je o tome govoriti. Alpinizam je za mene iznad mojih riječi. Ipak, pokušat ću nešto o tome reći.

Nedostatak veće fizičke snage naša je velika poteškoća. Vrlo nam je teško održati korak s muškarcima. Ako žena postigne rezultat ravan muškarцу, ona je u to uložila mnogo više od njega. Dugotrajnim treningom razlika se još povećava; jer jači brže napreduje od slabijega. Zato i postoji razlika u uspjehu. Onaj koji cijeni samo uspjeh, podecenjuje naše penjanje. Onaj tko voli planinu i ljude, taj nas razumije.

Tražimo prirodu i njenu ljepotu. Istinitu i čistu. Tražimo iskonsku borbu. Želimo pravo drugarstvo, gdje čovjek daje sva za čovjeka.

Pa ako neka žena nakon kraćeg vremena i odustane od penjanja, ako ne izdrži napore ili je spriječe druge brige i dužnosti, ne zaboravlja stijenu. Tu je proživjela časova, koji čovjeka obogaćuju.

Sretne smo kad možemo i druge povesti u stijenu. Ta prilika ne pruža se lako, jer smo kao slabije redovno mi same vođene. Ako se ospasobimo za vodstvo makar u lakšim smjerima, obogaćene smo još jednim vrijednim doživljajem; radošću, da i drugima otkrijemo izvore tih vrijednosti i ljepote; a mi bi naše planine i stijene jako rado pokazale mnogima.

Mario Saletto

»TOUR DE YOUGOSLAVIE«

(1.300 km biciklom kroz Sloveniju, Istru, Hrv. Primorje i Kordun)

Umjesto predgovora:

Nas dvojica odlučili smo u tri godine, koristeći godišnji odmor obići sve krajeve i planine Jugoslavije, koristeći kao prevozno sredstvo bicikl. Stoga smo našu turu nazvali »Tour de Yougoslavie« čiji je ovo prvi, skromniji dio, koji smo započeli mjeseca srpnja 1957. godine.

Probudio me veoma neugodan osjećaj hladnoće, koja kao da nema nikakovog obzira prema nama — željnim sna i odmora. Jedan stari sag pokraj mene počeo se odmotavati i iz njega izađe sneni Dado i udari dva, tri puta po krovu kabine kamina iz kojeg iskoči naš šofer poskakujući i protežući se.

Uz rub ceste malo zatim, plamsala je vesela vatrica, a nas trojica smo, grijući ruke, raspravljali o mogućnosti, da ipak najde netko, koji će nas odvući sa tog mesta.

Ponovo, u sjećanju, koje postaje sve življe i plastičnije, doživljavam početak naše ture . . .

Da, lijevala je kiša, a bio je 15. VII. 1957., 8 sati navečer, kada su nas pred zgradom našeg planinarskog društva ispratili prijatelji. Duge su bile pripreme. Nabavka jakog sportskog bicikla sa mjenjačem brzina, konstrukcija pogodnog nosača ne baš male prtljage, šator, primus i niz raznih sitnica, koje čovjek treba na ovakvoj turi.

Naročitim iskustava nismo imali — »cyclocamping« kod nas nije još dosta poznat, naročito ne kao kombinacija planinarstva i turizma. Montirali smo prtljagu na bicikle tako da težište bude što niže, no pre malo smo opteretili prednje kotače. To nam se kasnije osvetilo, ponekim padom na lošim šljunčanim cestama. Oprema nam je iznosila oko 25 kg po osobi, a nastojali smo je složiti tako da svaka stvar ima uvijek svoje točno određeno mjesto.

Ali skoro sam zaboravio — nismo se još ni predstavili. Dakle mi smo dvojica ljubitelja prirode, tehničar i kovinotokar, članovi Omladinske sekcije Planinarskog

SKICA „TOUR DE YUGOSLAVIE” I.

LEGENDA:

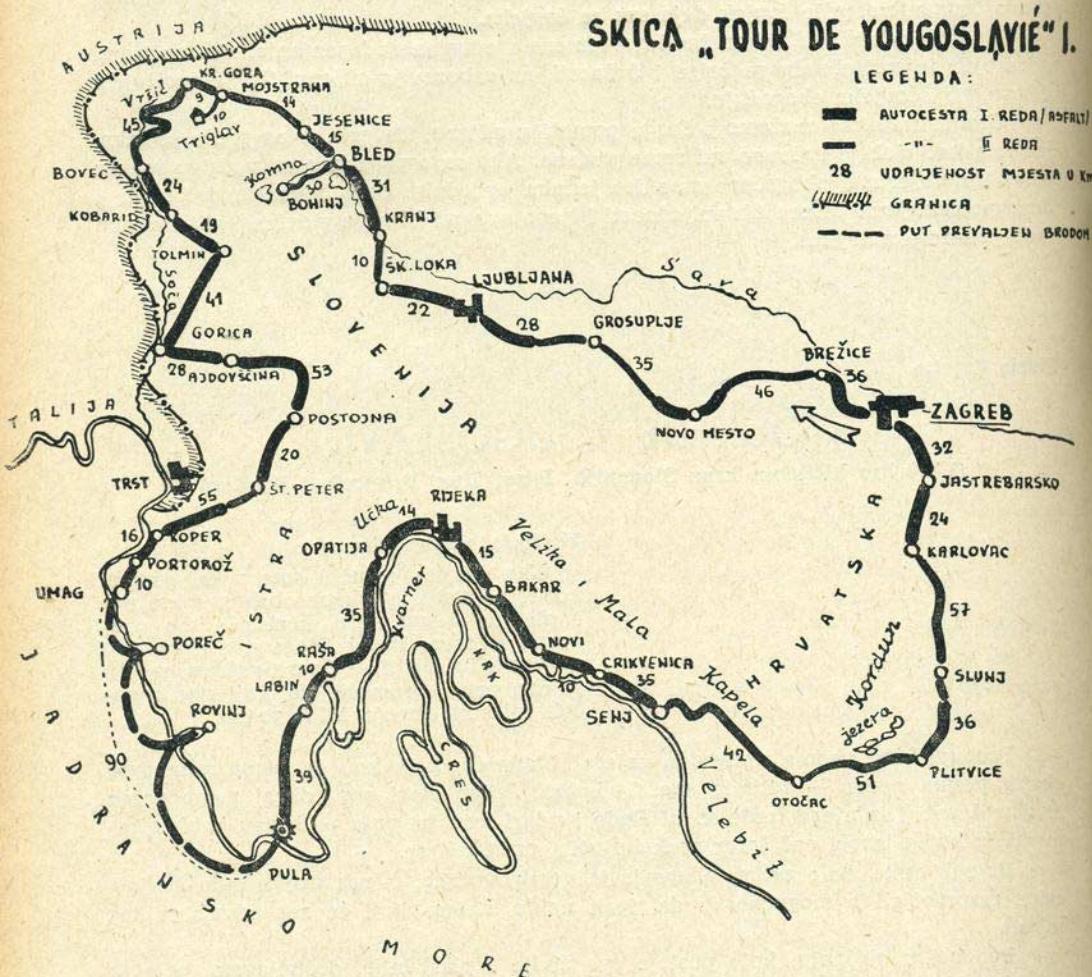
AUTOCESTA I. REDA / RZEPKI

- 11 - REDA

28 UDRŽEHOST MJESTA U KM

THE GRAHIC

PUT PREYALDEN BRODOM

društva »Zagreb« sa desetak godina »planinarskog staža«. Naš plan bio je u biti jednostavan — u 25 dana, za što manje para obići što više. Detaljan plan naše ture možete vidjeti na skici:

Prva etapa 170 km: Zagreb—Ljubljana—Škofja Loka. Možda će netko pomisliti da je kilometraža malo pretjerana, no napominjem da smo cijelo proljeće trenerali i bili spremni za ovakav pothvat, osim toga na prvu i najdužu etapu pošli smo noću, čuvajući se dnevnih sparina. Okrećemo ravnomjerno pedale; cesta u glavnom dosadna; ravnica sve do pred Novo Mesto, a užitak vožnje po mjesecini, jer kiša je već odavno prestala, kvare rupčage pune blatne vode, koje neprekidno moramo zabilaziti. Iza Novog Mesta malo uzbrdo, pa čas zatim nizbrdo, kroz polja i šume ljubljanske kotline, do same Ljubljane, u kojoj se nismo zadržavali, već produžili do Škofje Loke gdje smo podigli naš prvi logor uz rječicu Soru, što teče u malim slapovima i bogata je pastrvama. Palimo primus i uskoro se oko našeg šatora osjećao miris kajgane sa kobasicama.

Jutro je osvanulo hladno i vedro, a Lubnik (1.010 m) svjež i čist, opran od sinočnje kiše. Umili smo se više iz navike nego iz potrebe i krenuli prema Bledu — preko Kranja.

Krasna betonska cesta vodi nas prema Alpama. Vrhunci poprimaju oštije oblike, a vitke smreke sve više zamjenjuju masivne stijene. Kao da ulazimo u neku orijašku potkovu; lijevo Julijske Alpe, desno Karavanke, a ravno pred nama u dajini, kao srednji dio potkove, Martuljkova skupina uzdiže se poput nekog bedema svojim karakterističnim šiljcima. Kod aerodroma Lesce skrećemo pokrajnom cestom prema Bledu. Strmom ulicom spuštamo se u centar mjesta. Hoteli, raskošne restauracije, barovi i šarenici suncobrani, pod kojima sjedi i pije osvježujuća pića još šareniji mnogonacionalni svijet. Kao kontrast tom šarenilu i buci leži mirno Bledsko jezero divne modre boje, koja neprekidno mijenja tonove boje, već prema godišnjem dobu. Vozimo cestom uz rub jezera i produžujemo dalje duž toka Save Bohinjke prema Bohinjskom jezeru. Rijeka je zaista zanimljiva, brza i bučna, zelenkaste boje, a pod mnogobrojnim slapovima bijela od silne pjene, prepuna ribe, sudeći po strašvenim ribičima, koji ovdje od jutra do mraka bacaju svoje »blinkere«. U predvečerje, iza jednog zaokreta ceste, ostali smo zapanjeni veličanstvenim prizorom koji se ukazao pred nama kao u nekoj priči.

Tamnomodra, skoro crna, malim valovima uznenirena površina Bohinjskog jezera, okružena okomitim crnim zidom smrekâ i jela, koje kao da rastu iz same vode, u kojoj se poput neoštret fotografije ocrtavaju njihove okrenute slike — upirući vrhovima nekud u dubinu. Iznad svega toga, poput divovske krune, uzdiže se nejednaki vrhovi — Ukance i Pršivca, a dragulj u toj kruni — sunce koje upravo zalazi nekud iza Komne, ucrtalo je, svojim posljednjim tragom, crveno-zlatnu prugu poprijeko jezera. Potpuni je mir, tek jedan zaostali čamac koji žuri, da posljednje izletnike preveze nazad u hotel, presjeca na čas sunčevu stazu na dvije polovine.

U sumrak stižemo do doma »Savica«. Kuhamo večeru pred domom sjedeći na ležaljkama, sve dok se nije spustio potpuni mrak.

Slijedećeg dana spremamo bicikle u šupu pokraj doma i krećemo markiranim putem prema Komni, sjećemo serpentine poprijeko i — eto nas u skijaškom domu. Uz šalicu čaja kroz prozor promatramo igru bijelih oblaka, koji istovremeno plove nebom i jezerom; za nas svakako pomalo neobičan ugodaj. No trebalo je poći dalje; naš cilj je koča pod Bogatinom, iz koje smo se popeli na sam Bogatin, prženi nemilosrednim suncem. Odavde na Veliki Bogatin — prvi vrh iznad 2.000 m na našoj turi. Podrta Gora, poznata nam sa skijanja, izgleda nam neobično, gledana iz ove perspektive. Ovdje smo prvi put i Dado i ja.

Vraćamo se preko Govnjača (1.470 m) i Komne na izvor Save. Slap Savice bučan i lijep ni malo ne podsjeća na onu našu prljavu zagrebačku Savu.

Kasno poslijepodne sjedamo na bicikle i vraćamo se na Bled, obilazeći sve usputne campove (naime u povjerenju i mi smo jedni od onih strastvenih sakupljača žigova, »žigolovci« po planinarskoj terminologiji). Ulogorili smo se u campu uz jezero, parkirali naše bicikle i šator uz dvojicu Holandana, koji izgledaju veoma zadrivljeni našim skromnim apetitom.

Drugi dan ostavljamo naše nove prijatelje i odlazimo cestom preko Jesenica za Mojstranu, ishodištu točku za uspon na Triglav i vrhove Martuljkove skupine. U Mojstrani popunjujemo naše zalihe namirnica i susrećemo jednu grupu planinara iz Smedereva, koji također biciklima obilaze Sloveniju i Alpe. Srdačno upoznavanje, raspitivanja o cesti, »gumidefektima« i . . . naš uspon je započeo.

Trebalo je svojski pritisnuti pedale da bi se dovezli do koče pri Peričniku (720 m). Kratak predah i razgledavanje slapa Peričnik. Pred nama je uspon od mjestimično 29%, znači od vožnje nema ništa — trebat će opet pušući i psujući gurati bicikle. Nismo prešli ni stopedeset metara, kad se iza nas pojavio mali terenski kamion. Kao po dogovoru naši palčevi podigoše se na znak: autostop! I tako smo se ipak dovezli do Aljaževog doma u Vratima, dobro okupani od kiše, vjerojatno zbog toga da naše zadovoljstvo baš ne bude potpuno.

Rastovarujemo bicikle i spremamo ih u garažu kraj doma; dva, tri dana nećemo ih trebati. Impozantna sjeverna stijena Triglava uzdigla se pred nama poput zida kakve nepristupačne tvrđave. Tmurni oblaci kruže uz gornji rub stijene, obećavaju opet kišu, a mi na velikoj karti postavljenoj kraj doma tražimo najpogodniji smjer za sutrašnji uspon.

Još je veoma rano, ali »neumoljiva« opskrbnica doma nas budi: »Fanti pet je ura!! Ustajemo, izvirujemo kroz prozor i opet ta prokleta kiša lijeva kao da nikada ne misli prestati. Silazimo u blagovaonicu i pridružujemo se općim jadikovkama planinara i alpinista, koji već ovdje dva dana očekuju lijepo vrijeme. Ipak oko 6.30 sati kiša malo jenjava i mi smo odlučili da krenemo sa još dvojicom slovenskih alpinista na uspon. Cilj: Triglav. Kod velikog klina sa karabinerom zabodenog u podnožje Triglavskih stijena, zapravo spomenika podignutog u čast palih partizana-planinara, rastajemo se od slovenske naveze koja je pošla kroz neki smjer u samoj stijeni. Mi smo izabrali laganiji »Tominškov put« za prijelaz. Najprije jedno dosta strmo uspinjanje kroz škrtu šumu crnogorce, kojom smo doprli do živog kamenja, do stijene. Usječene stepenice, vješto iskoristene police mjestimično osigurane klinovima i čeličnim užetima čine naš put, koji nas je doveo do nepredviđene zapreke, ostatka neke lavine široke oko 25 m.

Komadi pokidanog užeta vise sa jedne i druge strane strmog snježnog nagiba, preko kojeg niti ne pokušavamo preći na drugu stranu. Čini nam se da je i teoretsko poznavanje zakona gravitacije potpuno dovoljno. Problem rješavamo tako, da smo se počeli penjati uz lavinu prema gore granicom snijega i kamena osigurani međusobno komadićem užeta, urezujući tu i tamo stepenice u ledu. Pri tome nam je sasvim dobro umjesto cepina poslužio veliki lovački nož. Tako smo prešli preko vrha lavine i na isti način spustili se po drugoj strani, do nastavka našeg puta. Sve u svemu ta komplikacija oduzela nam je oko sat vremena.

Produžujemo dalje, po kiši koja pada sve jače i obilnije, klinovi i »sajle« postaju neugodno hladni pri dodiru rukom. Mokri kao miševi skrivamo se ispod nekog previsa, psujući naše nylonske pelerine, koje su skrojene za bicikl i prilično neupotrebive kod ovakovih uspona. No i kiša je doskora prestala, kao nožem odrezana i

granulo je sunce, ali samo na čas. Snježno bijela magla digla se iznad nas i sakrila našim pogledima okolne vrhunce, a u dolinu Vrata natisli su se crni olujni oblaci.

U sredini, između magle i oblaka, gdje smo se otrprilike nalazili, bilo je potpuno vedro. Stijenu Črnog grabna nasuprot nas obasjavalo je sunce, koje se probilo negdje kroz onu bijelu maglu. Zaista jedinstvena prirodna pojava. Zadivljeni vadimo fotoaparat iz naprtnjače i snimamo.

Producujemo usponom i uskoro smo se našli na vrhu stijene, odakle smo kroz gustu maglu stigli do Staničeve koče (2.332 m). Natisli smo se oko velike peći; sušimo se a obskrbnica doma, sretna što je ipak netko došao, na dugačko i široko priča sa nama. Poslije ručka popeli smo se kroz Begunjska Vrata na Cmir (2.393 m) nadajući se lijepom pogledu prema dolini Bistrici. I opet ništa; samo magla i oblaci, oblaci i magla. Na povratku penjemo se na Begunjski vrh (2.461 m) i nešto kasnije umorni padamo na ležajeve u Staničevoj koći.

Pitomo, ali gusto padao je snijeg (zar je zaista mjesec srpanj??) kada smo sutradan krenuli na »osvajanje Triglava«. Do Kredarice išlo je dobro, a nešto dalje, na putu za Triglavski dom počela je divlja mećava; stotine i tisuće oštih i hladnih iglica udaralo je u lice i zavlačilo se i u najmanje otvore na vjetrovkama.

Zaslijepljeni, mokri do kože ušli smo u kuhinju Triglavskog doma, gdje nam nije preostalo ništa drugo nego da se umotamo u deke, a svu odjeću povješamo naokolo velikog (na sreću) štednjaka. Nakon sat, dva sušenja konačno smo mogli ući u blagovaonicu. I ovdje je nekoliko planinara čekalo povoljan čas za posljednji uspon. Oko podneva prestalo je sniježiti. Vrh Triglava konačno se otkrio našim pogledima okupan plavetnilom neba, koje je još jače isticalo njegovu zimsko bijelu boju. Pogledali smo niz jedini preostali ledenjak u našoj zemlji — t. zv. »Zeleni snijeg« ali i on je bio bijel, pokriven debelom naslagom novog snijega. Svi zajedno, u grupi, krenuli smo na vrh. Klinovi i užeta, potpuno zaledeni, pokriveni injem i veoma klizavi, nalagali su oprez. Duvaо je prilično jak vjetar kada smo doprli do Aljaževog stolpa na vrhu Triglava.

Konačno na vrhu upisujemo se u spomen knjigu, kamere neumorno rade, opisujući krugove od 360°. Sve nas prožima onaj poznati planinarski osjećaj, nagrade za uloženi trud, osjećaj toliko poseban i drag.

Svi vrhovi su pod tobom, kao na nekom golemom reljefu, plastični, veličanstveni. Pozivaš i nehotice u sjećanje još jednom sve detalje uspona, baciš pogled unaokolo i zaista, nigdje vidici nisu tako puni i bogati kao na planinskom vrhuncu, a ako je to Triglav onda sve to dobiva još i jednu posebnu draž.

Triglavská stijena, Cmir, Begunjski vrh, Kredarica, Rjovina, Razor, Škrlatica i dalje, dalje dokle pogled dopire, svi bismo željeli tu sliku vječno zadržati u sebi.

Silazak je ubrzan; preko leđenjaka dolje uz Triglavsku stijenu, pa zatim preko Praga i izvora Bistrici prema toplim ležajevima, ribljim konzervama i »Texas« juhi, te ostalim blagodatima civilizacije, koje nas očekuju u Aljaževom domu.

Drugi dan već smo bili pod Vršičem prošavši kroz Mojstranu i Kranjsku Goru kao od šale; krasota ovih predjela nije nam dopuštala da razmišljamo o pređenim kilometrima.

Na cesti kod Mihovog doma susreli smo grupu veoma bučnih studentica iz Belgije. Pljušte pitanja . . . kuda? . . . odakle? . . . tko ste . . . ? na međunarodnom »mimika jeziku«, potpomognutom oskudnim znanjem njemačkog. Simpatična plavuša iz Bruxellesa upisala je u naš dnevnik:

»Za moje prvo putovanje po Jugoslaviji, sa stvarnim veseljem želim reći, da će ga zadržati u nezaboravnoj uspomeni. Ljudi su neobično simpatični i rijetko gostoljubivi, to je zemlja same ljepote. Nadam se da će imati sreću, da se ponovno navratim u ovu lijepu i gostoljubivu zemlju.

Živjela Jugoslavija.«

Kasnije smo se obojica, i Dado i ja složili u tome da nam je to najljepša uspomena iz našeg dnevnika.

Do Erjavčeve koće dovezli smo se držeći se za stranice jednog kamiona. Neka nam taj prekršaj oproste saobraćajci — uspon je ovdje prilično dugačak i naporan. U kući smo pričekali da prođe iznenadni pljusak, pa zatim produžili do Tičarjevog doma (1.655 m) najviše točke kod prijevoja ove poznate alpske ceste. Uređujemo bicikle, mjenjamo gumice na kočnicama, očekuje nas jedna od najtežih nizbrdica na turi.

Navečer, udobno naslonjeni na klupi pred domom uživamo u panorami legendarne Trente. Jedini opis tog planinskog raja moguć je izrazom — »divno«!

Uranili smo slijedećeg jutra, izvukli već osušene penjačice ispod peći i započeli usponom na Mojstrovku. Bez nekih većih poteškoća popeli smo se, zasniteženim padinama, iznad poznate sipine do vrha, praćeni prilično jakim vjetrom. Razgledavamo susjedni Prisojnik, Špik i Škrlasticu, no pogled nam najčešće zaluta tamu prema dolini Soče, kroz čije zelenilo vijuga bijela zmija naše ceste. Silazimo s vrha vraćajući se preko sipine. — Na taj način smo za čas stigli nazad do doma.

Sjedamo na naše »vjerne konje« i vrtoglavi silazak je započeo. Ruke su nam neprekidno na kočnicama; — nemamo ambiciju da se, možda, pretvorimo u projektile. Sišli smo do izvora Soče, uzbudeni zbog prvih kvarova na gumama. Uzrok je bio zapravo smiješan; od trenja kočnice, obruč kotača se veoma ugrijao — i time prouzrokovao nenormalno visoki pritisak u gumi i . . . pšššššššššš . . . nađoh se u grabi.

Žalosti zbog nezgode brzo je nestalo. — Zaista imaju pravo oni koji tvrde da je dolina Soče jedan od najljepših kutaka Jugoslavije. Po bogatstvu pejsaža, tako živih i tako kontrastnih, počevši od pitomih idiličnih pašnjaka, preko tamno zelenih šuma protkanih stijenjem neuobičajenih oblika, pa sve tamo do divljih vrhova potkrivenih mjestimično kapama bijelog snijega, dolina Soče čini zaista jedinstven koralit.

Zaista je nezaboravan ovaj izlazak iz masiva Julijskih Alpa, gdje se iza svakog zavoja na cesti ukazuje uviјek novi prizor. Divne kompozicije boja i oblika, toliko različite, a ipak tako harmonične.

Nemožemo se oteti utiscima današnjeg dana, niti onda kada smo se ulogorili kraj Nove Gorice, podigavši šator uz cestu. Drugog dana oblici vrhova postaju sve zaobljeniji i pitomiji, pojavljuju se obrađena polja u sve većem broju, dok mi okrećemo pedale tempom od oko 30 km/h, približujući se Postojni.

I mi sjedamo u vagončiću, koji nas podsjećaju na školske klupe i ulazimo u spilju, da se neznam po koji put divimo čudesnom podzemnom svijetu.

Noć nas je sustigla na cesti, koja vodi iz Postojne prema Trstu, podigli smo šator kraj nekog voćnjaka i dali se na kuhanje večere. Ujutro nas je probudio vlasnik voćnjaka i mi smo, nakon kraćeg objašnjavanja, krenuli modernom betonskom cestom prema Škocijanskoj Jami, gdje smo osim dvojice Austrijanaca danas bili jedini posjetioci.

Uzimamo karbituš i sa vodičem ulazimo u spilju. I Dado i ja prvi puta smo ovdje. Ova širem krugu planinara, prilično nepoznata spilja impresionirala nas je svojom ljepotom i netaknutom divljinom. Nema ovdje mnogo staza, električne i željeznice.

Sunce se već visoko popelo, kada smo izašli iz spilje i krenuli dalje prema moru.

Evo ga, Tršćanski zaljev ukazao se pred nama. Velika luka Trst i brodovi, a lijevo malo bliže nama naš Koper. Modro zelena površina mora gubi se u laganoj maglici, tamo nekuda prema Veneciji. Jurimo širokim serpentinama prema Kopru i za čas smo u potpuno novom ambijentu.

Topao sunčan dan, ljudi u laganoj odjeći, mnoštvo kupača na kupalištima, juriš turista na brod koji je upravo pristao uz molo, a još pred tri dana zebli smo pod snježnim vrhovima Alpa. Svoju posebnu draž imamo tako nagao skok iz jednog godišnjeg doba u drugo. Praćakamo se i sunčamo na plaži, obuzima nas ugodna trosmost, želimo baš potpuno uživati u zasluzenom odmoru.

Daljnji tok naše ture nije toliko značajan sa planinarskog stanovišta, stoga ću se na njemu kraće zadržati.

Posjetili smo Portorož, Umag, Savudriju i poznati camping Francuza nazvan »Polinezija«, sa crnačkim jazz-bandom i mnoštvom ekstravagantne odjeće i nemogućih šešira. Brodom smo produžili do Pule u koju smo stigli dan prije otvaranja filmskog festivala. Pravi dar-mar pred amfiteatrom, mnoštvo ljubitelja filma, lovaca autograma i običnih znatiželjenika.

Odavde krećemo opet na biciklima, vozeći uz istočnu obalu Istre. Labin, Raša, Lovran, Ika, Opatija; uvijek muka sa postavljanjem šatora. Jednostavno nemožemo zabiti kolčić u ovu kamenitu zemlju. Logorujemo po campovima; nova poznanstva, razni ljudi, ponegdje ples, ali ipak i uspon na Učku, tek toliko da se prisjetimo da smo planinari.

Rijeka, Bakar, Kraljevica, Crikvenica.

Da, Crikvenica, tamo nam je eksplodirao primus, srećom bez posljedica, premda je vatra prouzročila malu paniku u campu.

Tako smo jednog dana stigli u Senj, praćeni burom, gdje smo se rastali sa morem i krenuli na Senjsko Bilo. Težak je bio uspon do Vratnika, 18 km neprekidnog guranja bicikla užbrdo, nigdje nikakvog kamiona. Veoma izmoreni stigli smo na prijevoj, gdje nas je dočekala zanimljiva prirodna pojava. Sa strane prema moru do samog vrha Senjskog Bila, bilo je potpuno vedro a sa druge strane isto do samog vrha nagomilani oni, kao olovo teški, crni oblaci, kojima snažan vjetar — bura nije dala da pređu na morsku stranu.

Započinje spuštanje veoma lošom cestom. Sa desne strane jedva naziremo Velebit, a sa lijeve masiv Kapele. Polijevani neugodno hladnom kišom stigli smo u Otočac, do kojega smo »pokupili« samo tri gumidefekta. Noćimo u hotelu jer kiša pada zaista očajno.

Slijedećeg dana bili smo već na Plitvičkim Jezerima. Divan zrak, praiskonska divljinija i ljepota ovih krajeva kompenzirali su loše raspoloženje zbog ceste kojom smo prošli. Poznati slapovi, prelijevanje jezera u jezero, legendarni Kozjak i šume — nezaboravne šume Plitvica.

Utaborili smo se u logoru Ferijalnog saveza, proklinjući vlagu. »Ispucali« smo zadnje snimke našeg fotoaparata, koristeći kratke predaje između jednog i drugog

naleta kiše, a zatim duž gradilišta nove moderne ceste pošli prema Slunju, sudbosnom mjestu na našoj turi.

Na jednoj nizbrdici iza Slunja raspao mi se mjenjač brzina, zapleo se među žbice stražnjeg kotača i pretvorio ga u neupotrebivu gomilu gume i željeza, koja se više nije mogla popraviti.

Uzdignutih palaca dočekali smo jedan kamion natovaren pokućtvom, Ugurali smo bicikle između nekih ormara i kreveta, na koje smo se i mi smjestili. Prošli smo sretno kroz Karlovac, a pred Jastrebarskim motor kamiona sumnjivo je zakrkljao i stao. Šofer se uzmuvalo oko motora, ali bez rezultata.

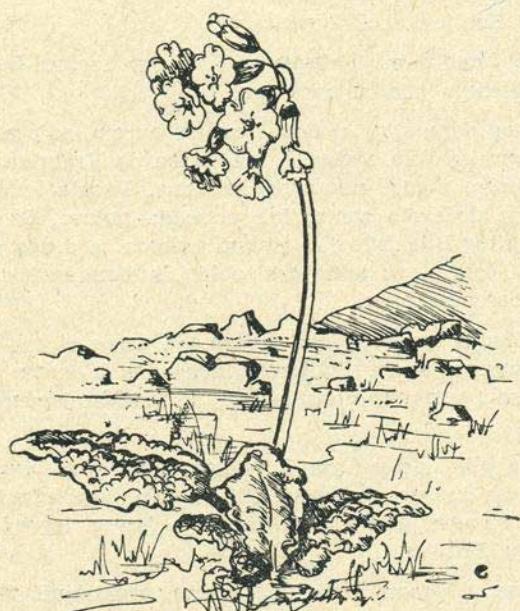
Umotali smo se u naš šator i posljednju noć na turi prespavali na kamionu.

Vatra već gasne, naš šofer zajedno sa nama uzalud traži suhe grančice. Sve je vlažno od rose.

U Zagreb smo stigli »šlepani« od drugog kamiona, koji nam je došao u pomoć. Iskrcavamo se kod Savskog mosta i zahvaljujemo ljubaznom šoferu.

Umorni guramo bicikle Savskom cestom, sumirajući rezultate još jedne od naših zajedničkih tura. Dvadeset i tri dana, lijepih i napornih, ostaje za nama; 1.300 km okretali su se kotači, noseći nas uvijek dalje u nove krajeve. To je prosječno 60 km na dan, što zaista nije mnogo. A potrošili smo svega po 7.000 dinara svaki i uz to uopće nismo gladovali. Vjerujte nam, došli, smo kući teži nego što smo otišli.

Bilo je mnogo mnoga nezaboravnih doživljaja . . .

Prostor i reljef Hrvatskog Zagorja

Osobit je to kraj: lijep, prirodno zanimljiv, gospodarski značajan, kulturno-historijski bogat. Istinski je »lijepa naša domovina« to naše drago Hrvatsko Zagorje i njega doista može osjetiti — kako reče starina Đuro Szabo — »samo onaj, tko ima srca, duše i oči i uši . . .« I koliko god nije moguće ni zamisliti zemlju Hrvatsku bez valovitog humlja i vrlo razgranatog pobrda Hrvatskoga Zagorja, premda se odvaj-kada širom hrvatske domovine pretače riječ i ponosni spomen o zagorskoj »staroj slavi djedovine«, ipak — kako li to samo čudno zvuči — pojmovi o geografskom prostoru te često spominjane prirodne oblasti, tog našeg Hrvatskog Zagorja sve dosad nisu pročišćeni, pa čak ni među znanstvenim radnicima dovoljno ujednačeni.

Pa što li, onda, jest, a što nije Hrvatsko Zagorje? Da vidimo . . .

Geografsko ime i pojam **Zagorje** veoma je rašireno i često. Većih naseljenih mesta tog imena, uglavnom sela (bez zaselaka), nalazimo diljem Jugoslavije, u svim narodnim republikama, osim u Makedoniji.

Tako na pr. postoji u NR Hrvatskoj: Zagorje u Općini Krnjak Kotara Karlovac i u Općini Podpičan Kotara Pula, a Zagorje Modruško, Zagorje Donje i Zagorje Gornje u Kotaru Ogulin. U NR Sloveniji postoje Zagorja u Općinama Kozje (Kotar Celje), Ormož (Kotar Ptuj) i Pivka (Kotar Koper), a jedno je Zagorje ob Savi (Kotar Trbovlje). Zagorja ima i NR Bosna i Hercegovina: jedno je na pr. u Općini Lukavac, Kotar Tuzla, drugo u Općini Posušje, Kotar Mostar. Napokon, po jedno veće naselje Zagorje nalazimo u NR Srbiji i NR Crnoj Gori: srpsko je u Općini Vučitrn Kotara Kosovska Mitrovica, a crnogorsko u Općini i Kotaru Ivangrad.

Mnoga sela i zaseoci imaju pridjevna imena: Zagorska i Zagorski (na pr. Zagorska Ciglenica, Zagorska Koprivnica, Zagorska Lipnica, Zagorska Sela; Zagorski Glogovec, Zagorski Lužani, Zagorski Prepuštovec). Još je veći broj naselja s imenima neposredno ili posredno izvedenim od horološkog pojma »za gorom«, odnosno od geografskog imena i toponomastičkog korijena Zagorje; tako: Zagora, Zagorac, Zagoračka (na pr. Zagoračka, Varoš u Lici), Zagorački (na pr. Zagorački Grdići i Zagorački Kolići u Kotaru Ogulin), Zagorak, Zagorani, Zagorci (na pr. u Općini Juršinci, Kotar Ptuj, NR Slovenija; ili u NR Makedoniji, u Općini Konče, Kotar Štip), Zagorčak, Zagore, Zagorica, Zagorič, Zagoričani, Zagornica i t. d. Ovakvih i sličnih imena i nomenklaturalnih izvedenica ima svuda u Jugoslaviji.¹⁾

Osim naseljenih mesta geografsko ime Zagorje susrećemo i u jugoslavenskoj orografiji. Neka bude dovoljno, samo kao primjer, spomenuti planinu Zagorje, smjera sz-ji, uz Mljetski kanal na poluotoku Pelješcu (najviši isponi: Carević, 631 m, Oštari Vrh, 573 m, i Lumbarda, 512 m).

Šire značenje to geografsko ime dobiva u stočarskoj mikroregiji, u području hercegovačkoga krša, između Treskavice planine i Zelengore, gdje se već u Srednjem vijeku spominjalo Zagorje, kao župa i kasnije, u tursko doba, kao posjed begova Čengića. Jedan dio lako prohodne kotline Morava Binče u

¹⁾ Administrativno-teritorijalna podjela i imenik naseljenih mesta Narodne Republike Hrvatske; izdanie Statističkog ureda NRH, Zagreb 1951., str. 324. — Imenik mesta; izdanje »Službenog lista FNRJ«, Beograd 1956., str. 479.

južnoj Srbiji (točnije, u AO Kosovo i Metohija) također zovu Zagorje. U tom stotčarskom kraju izvorskog područja Binačke Morave, između planine Žegovca i skopske Crne Gore, nekad su »u ranije tursko doba prebivali i Dubrovčani«, a »u ljetopisca popa Dukljanina iz druge polovice 12. vijeka« (Zagorje) »je Srbija (Bosna i Raša) od Bosne planine (negdje u zapadnoj Bosni) k jugo-istoku do Laba (k Sitnici) na Kosovu«.²⁾

U nizu takvih mnogobrojnih, sadržajno veoma različitih, ali istoimenovanih geografskih pojmova posebno se ističu dva Zagorja.

Jedno je od njih izrazito krševita i široka regija Dalmatinsko Zagorje, najčešće nazivano Dalmatinska Zagora (ili samo Zagora), u unutrašnjem pojasu jadranskog primorja između planina Svilaje, Kozjaka i Mosora u užem, odnosno između Dinare, Kozjaka, Mosora i Biokova u širem smislu.

Na drugoj strani hrvatskog narodnog područja i prostora, u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, dvokotlinasta je prirodna oblast ili geografska regija, u kojoj se pitoma raskoš nabubreno razgranata reljefa i pepeljušna šarolikost gnjecave ilovačaste mekote isprepleću sa zelenim mozaikom milijuna čokota vinskih gorica i široko razasutom slikovitosti starinskih naselja prošaranih perivojskim okvirima oko feudalnih dvoraca, gospoštijskih palača i plemenitaških kurija. Hrvatsko je to Zagorje.

U zanimljivom zagorskom pejsažu, u toj prirodno i društveno još uvijek nedovoljno proučenoj geografskoj oblasti, čovjek je živio već prije trideset, a vjerojatno i više tisuća godina. Otkriće bogatog nalazišta kostiju praljudi u krapinskoj polusipilji miocenskog pješčenjaka, Gorjanovićev pronalazak (godine 1899.) oko 650 različitih kosti pradavnih lovaca i ljudoždera na diluvijalnim obalama Krapinčice (ili Krapinice) od osobitog je značenja u povijesti prirodnih nauka. Otkriće krapinskog pravčovjeka konačno je oborilo teoriju anatoma Virchowa o patološkom karakteru neandertalske lubanje, a mladoj nauci o descendenciji dalo uvjerljiv paleontološki dokaz u njenoj borbi za pobjedu naprednih načela Charlesa Darwina.

Kad i ne bi bilo vrijednih arheoloških nalaza i spomenika, već samo postojanje prastarih »Aquaee Vivaee« (Krapinske toplice) i »Aquaee Jasaee« (Varaždinske toplice) dovoljno dokazuje o snažnoj penetraciji Rimskoga Imperija u ono područje savsko-dravskog meduriječja, što se odavna već zove Hrvatsko Zagorje. Pa i duboki prodor osmanlijskih zavojevača u panonsko-srednjoevropski kontinentalni trup, onaj ratni koloplet šesnaestog stoljeća, povrh niza historijskih dokumenata ostavio je sve do danas žive tragove u prezimenima Zagoraca (na pr. Turčin, Mahmet), u nadimcima (na pr. »jeničeri« i »heničeri«) i u geografskim imenima zagorskih naselja (na pr. Turkovčina, Bosna).

U osebujnom zagorskom kraju isписан je i znatan dio hrvatske povijesti. Tu su se rojile preporodne misli naših Iliraca, u klanječkom je Zelenjaku nikla godine 1835. himnična »Hrvatska domovina« Antuna Mihanovića i »pod starimi krovovi« zagorskoga ambijenta »slavopojno« su i oporbenjački uporno odjekivale rodoljubive budnice hrvatske političke romantike. A kao suprotnost jaka toj davorijskoj romantici gospoštijskih dvoraca, prebendarskih palača i patricijskih kurija, propala se uvis i

²⁾ Podaci i citati: dr. Pavle Vujević (Beograd), dr. Vojislav Radovanović (Beograd), dr. Josip Modestin (Zagreb) i dr. Milenko Filipović (Veles) u »Narodnoj enciklopediji srpsko-hrvatsko-slovenačkoj« (urednik S. Stanojević), knjiga II. (str. 1040) i IV. (str. 1226); izdanje Bibliografskog zavoda d. d., Zagreb 1929.

poput granitne hridi visoko strši stoljetna historijska istina zagorskog seljaka: na rebrastim padinama i zatalasanim ograncima zagorskih brežuljaka i planina, na vi-norodnim kosinama i terasastim zaravnima medvedničkog podgorja zasjala je i razgo-rijevala se buntovno plebejska luč gornjostubičkog kmeta Matije Gupca. Usprkos krvavoteškom porazu, ipak su otada, od godine 1573., na zagorskom tlu i u njegovim sirotinjskim drvenjarama trajno tinjale i povremeno odjekivale borbene težnje tla-čenog naroda za pobjedom »stare pravice«. Slobodarske težnje ostale su žive sve do novog doba, do slavnih dana Narodnooslobodilačke borbe i veličanstvene epopeje kumrovečkog praunuka starih zagorskih puntara Josipa Broza-Tita.

To su gole povijesne činjenice i tu zapravo nije potrebno ništa dodati ni oduzeti. To je onaj geografski prostor, u kome se životna stvarnost odražavala nekad, a odražava se još i danas, u agrarnoj prenaseljenosti i stoljetnoj gladi za zemljom. Tu geo-grafsku regiju ili mikroregiju³⁾ zovemo, eto, kratko i jednostavno: Zagorje. Toč-nije i određenije: Hrvatsko Zagorje.

*

Mnogostruko opisano i zanosno opjevano Zagorje, t. j. Hrvatsko Zagorje, čini se da i nije nepoznat predjel naše domovine. Ipak, naprečac odrediti geografski pro-stor zagorske regije nije baš jednostavno ni lako. Stručna literatura velikog broja autora, pisana u različito doba, polazeći s različitih stanovišta, primjenjujući raznovrsne kriterije, nije u tom pitanju suglasna.

Usprkos prilično obilnoj geografskoj i ostaloj stručnoj literaturi o Zagorju, koliko se god pričinjava to neobičnim i čudnim, problema određivanja, znanstvenog de-terminiranja pojma i geografskog prostora Hrvatskog Zagorja gotovo da i nije bilo. Djelomičan pokušaj nalazimo tek u jednoj starijoj raspravi otprije pola stoljeća.⁴⁾ Detaljnije analize tog problema na temelju znanstvene metodološke obrade zapravo nema, tako da je pitanje prostornog rasezanja Hrvatskog Zagorja ostalo manje više sve do danas otvoreno, neriješeno, ili barem nedovoljno raščišćeno. A ipak, protivno tome, o Hrvatskom se Zagorju u svakodnevnoj životnoj praksi govori i piše upornom sigurnošću, i Hrvatsko se Zagorje redovito tretira kao poznato područje, kao dovoljno znani geografski prostor, o kome kao da i ne treba više ništa reći ni objašnjavati, o kome kao da je sve dovoljno jasno te nema više ništa novo i naročito saznavati.

Možda je toj i takvoj stvarnosti, naopako i pogrešnoj, u priličnoj mjeri pridoni-jela često interpretirana i snažno akcentuirana romantičarska sladunjavost beletri-stičkih djela o Hrvatskom Zagorju i niz vulgaliziranih napisa i popijevaka o tom »dragom hrvatskom kraju«.

Stvarnost je ipak u mnogočemu drukčija.

Upravo zbog toga, budući da pojam prostora Hrvatskog Zagorja još uvijek nije posve raščišćen, tako da i za ponekog suvremennog geografa još uvijek predstavlja ne-

³⁾ Pojam regije i mikroregije složen je i relativan i geografi nisu još načistu, što jest, ili što bi trebala biti regija, a što mikroregija. U dvojotinastom geografskom prostoru Hrvatskoga Zagorja taj problem još je složeniji te može izazvati nedoumicu zbog prividnog razbijanja prirodne geografske cjeline planinskim grbinama Ivančice i Strahinčice. — U ekonomsko-geografskom raspravljanju zagorskog prostora — t. j. da li jedinstvena regija (i jedan gospodarski rajon) Zagorje, ili dvije mi-kroregije (odnosno dva mikrorajona, sjeverni i južni) — taj problem postaje aktuelan zbog dviju užih ekonomskih gravitacionih zona, sjeverne prema Varaždinu i južne prema Zagrebu.

⁴⁾ Hranilović dr. Hinko u djelu »Prirodni zemljopis Hrvatske« (uredio Dragutin Hirc); Zagreb 1905.

poznanicu ili barem priličan »kamen spoticanja«, tome problemu i jest u ovoj raspravi posvećena posebna pažnja. Pritom, htjeli to ili ne, moramo malčice zagrabit u prošlost.

Opisujući prije osamdeset godina Zagorje kao »hrvatsku Švajcu« Vjekoslav Klaić ističe, da »Hrvatsko Zagorje nije danas više politična cjelina, ali narodu i zemljopisu vriedi posebnom pokrajinom«, u kojoj »netom opisane gore, i to kostelska sa zapada, Ivančica sa sjevera, a gora zagrebačka sa istoka, zatvaraju i obrubljuju poput kotline prostrnu i plodnu dolinu, koju zovemo Zagorje. Zagorje je dakle dolina opasana sa triju strana gorskim bedemi, a na jugu se otvara prema rieki Savi«.⁵⁾

Uz ponovno istaknuto mišljenje, da »Ivančica, Kostelska i Zagrebačka gora zatvaraju sa triju strana liepo Zagorje (25 kv. milja)«, Vjekoslav Klaić u jednom drugom svom geografskom djelu, objavljenom dvanaest godina kasnije, prostorno ionako već dovoljno suženo Zagorje, dijeli na dva još uža područja, na t. zv. »gornje« i »dolnje Zagorje« te piše: »Sveti Križ Začretje . . . jest sielo podžupanje krapinsko-topličke, koja obuhvaća »gornje Zagorje«.« I dalje: »Zlatar je središte zlatarske podžupanje, koja obuhvaća »dolnje zagorje«.« Koji i kakav geografski prostor obuhvaćaju te pod-

⁵⁾ Vjekoslav Klaić »Prirodni zemljopis Hrvatske«, poučna knjižnica Matice Hrvatske, knjiga I., str. 75—76, Zagreb 1878. Predgovor pisan »mjeseca studenoga 1877.«

županije, gdje su im granice i kakva su to područja »gornje« i »dolnje« Zagorje, Klaić nije objasnio.⁶⁾

Poznata je historijska činjenica, da Zagorje nije ni prije ovih geografskih napisa Vjekoslava Klaića bilo »politična cijelina«, pa nije nezanimljivo, kako se ta historijsko-geografska stvarnost odrazila u vrlo malobrojnim i sadržajno veoma šturm geografskim knjigama i priručnicima ovog prilično već starog prošlostoljetnog doba, kad se hrvatski jezik tek počeo »večom brižljivostjum . . . razvijati, gojiti, i od onoga što po tudjinskom udaru, po malo trebiti, i već toli krasno napreduje, da će na skorom temeljitu prosvetu materinskim jezikom postići moći«, kako to čitamo u danas već vrlo raritetnom »Malom zemljopisu za početnike« Antuna Rožića, izdanom »u Varaždinu« prije malone dvanaest decenija. U toj zanimljivoj staroj knjižici spomenuto je i Zagorje.

U poglavlju »Horvatska Zemlja« nalazimo, da »Horvatska delise na deržavnu iliti provincialnu, i vojničku horvatsku. — Deržavna ili provincialna ima tri varmedje ili gradomedje. Zagrebačku, Varaždinsku, Križevačku, i Primorje . . . U Zagrebačkoj Varmedji znamenitija mesta jesu . . .« i autor, nakon nabranja i opisivanja Zagreba, Karlovca, Samobora, Jastrebarskoga, Turopolja i Siska nastavlja: »7. Stubica, ima tople kupelji i prostranu gostionicu. — 8. Bistrica, mesto od proštenjah na glasu . . .« (Nije »Marija Bistrica«, već samo »Bistrica«). Od znamenitijih »mesta u Varaždinskoj Varmedji« Rožić uz »Varaždin . . . Kneginec . . . Toplice« spominje još: »4. Lepoglava . . . 5. Krapina, slob. i kralj. povlastjeno tergovište . . . jedan dobar sat dalko nalaze se Toplice Krapinske vruče sumporne. 6. Radoboj . . . tu su bogate rude sumpora i kamennog ugljevja i kr. rudarsko ravnateljstvo. 7. Klanjac, tergovište od sajmova na glasu . . . 8. Sutinsko, selo ima toplu kupelj. Znamenita su u toj varmedji jošte 2 grada grofovskva obitelji Draškovića, najmre Trakostjan . . . i Klenovnik, gdi su se negda . . . deržavni sabori združenih kraljevinah deržali. Osim toga po Zagorju se bele mnogi gizdavi dvori plemičah zagorskih, i tu zovu putnika gostoljubivi gradići, gde se jošte nalazi prava ona i stara slavjanom od narave prirodjena gostoljubivost i patriarkalni život. A tu jest takodjer u nekojih mestah priroda blagodatnija i seljaci su marljivii.?)

Dakle, Zagorje ni u prvim decenijima 19. stoljeća nije bilo »politična cijelina«, jer su se područja Stubice i Bistrice nalazila u sastavu »zagrebačke varmedje«, a Klanjec, Krapina, Radoboj, Sutinsko, Lepoglava, Trakoščan i Klenovnik pripadali su Varaždinu.

Za proučavanje problema regionalnog jedinstva Hrvatskog Zagorja nije bitno, da li je ono uvejk bilo »politična cijelina«, ili je u administrativno-upravnom pogledu bilo razjedinjeno. Za pravilno rješavanje tog pitanja odlučniji su uz prirodne i društveno-ekonomski faktori. No zanimljiva je činjenica, da Rožić, iako posebno ne opisuje geografski pojma i prostor Zagorja, ipak izrijekom spominje tu geografsku regiju te uz prikaz »Varaždinske varmedje« nabraja niz naselja,

⁶⁾ Vjekoslav Klaić »Opis zemalja u kojih obitavaju Hrvati«; »pučka knjižnica izdavana društvom svetojeronskim«, knjiga XXXVIII., svezak I., str. 19, 89 i 91, Zagreb 1880.

⁷⁾ Antun Rožić »Mali zemljopis za početnike«; izašlo »u Varaždinu. Tiskom kr. povl. tiskarne Josipa Platadera«. Citat: str. 16—22. — U toj knjižici nije označena godina izdanja, ali posredno, iz konteksta, analizom sadržaja, dolazi se do zaključka, da je izašla 1841. ili najkasnije 1842. godine. Ta knjižica nalazi se i u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu pod br. 159.348, a niz ostalih Rožićevih publikacija (također sačuvanih u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu) izdan je između 1818. i 1842. godine.

koja se nalaze sjeverno i južno od Ivančice i Strahinčice, u širem i užem području Hrvatskog Zagorja. Znači, Rožić je geografski prostor sjeverno i sjeverozapadno od Ivančice smatrao Zagorjem.

O Zagorju piše i istaknuti geograf prve polovine 19. stoljeća Dragutin Seljan u »Zemljopisu pokrajinah ilirskih«. U tom klasičnom djelu hrvatske geografske literature, u općem pregledu »Ugarsko-ilirske pokrajine« čitamo, da »druga strana planinah dolazi u Horvatsku iz Štajerske i od Noričkih planinah . . . Planine ove . . . pod imenom Macel u Horvatsku unilaze . . . Od gorah ovih jedna sverž mimo Zagreba pod imenom zagrebačke gore prolazi . . . Druga zatim sverž iz svoga glavnoga stana južno se kretje pod imenom: Krapinske gore, zatim Ivančice, Železnica, Benak, Kalnik i t. d. . . u ovom su također redu glasovitim svojim vinom poznate Moslavačke gore. — U predelu ovih gorah leži glasovito i lepo horvatsko Zagorje, koje je većinom u Varaždinskoj varmediji, zatim nešto i u zagrebačkoj duž Štajerske i Kranjske granice položeno, prijastnosti i dražestmi naravi svoje kao najlepša i najugodnija strana Horvatske nazvati može.«

U poglavljju Mestopis (topographia) od Horvatske istoga djela Seljan u »Varaždinskoj varmediji« opisuje Varaždin, Kneginac, Varaždinske Toplice, Vinicu, Petrijanec, Krapinu, Krapinske Toplice, Sutinsko, Radoboj, Klanjec, Gerovec (Gertovec?), Lobot, Začretje, Lepoglavu, Klenovnik, Trakoščan, Belu, Pregradu, Novi Marof, Konjščinu, Kostel, Belec, Tuhej i Horvatsku te završava: »Predel ovaj, u kojem medju ostalimi, gore već rečenimi, i ova dva stražnja mesta leže, je tako zvano gornje Zagorje, i šta se lepote, divnosti narave i zdravog zraka tiče, veoma mnogo zanimivog za oko putnika imade. Ponosita ovdešnja berda i klisurasti ovih neki veličanstveni prizori, odkuda tolika vrela, zdravi zvirnjaci pod zemljom izniču, k tomu zatim krasne . . . prekrizane razprosterte ovdešnje doline . . . i celi kip ovdešnjeg različitih predmetih suglasja takov je, da mu se svaki . . . dovoljnim povođom ganjem diviti mora.⁸⁾

U prvom dijelu citiranog napisa Dragutina Seljana težište je na orografskom prikazu. Zbog toga tu i nalazimo spomenuto Moslavačku goru, koju su stari geografi svrstavali zajedno sa svim ostalim planinama hrvatsko-slavonskog, t. j. savsko-dravsko-dunavskog medjuriječja u t. zv. alpske ogranke. Današnja naša znanja i shvaćanja o orogenezi toga gorja uvelike se već razlikuju od takvog prestarijelog tretiranja orografskih elemenata i geomorfoloških pojava savsko-dravskog medjuriječja. Protivno tome, Dragutin Seljan veoma je konkretn u deskripciji »Mestopisa od Horvatske«, što je za rješavanje našeg problema u okviru ove rasprave mnogo značajnije. U tome dijelu svoga geografskog djela Seljan je nedvosmisleno jasan, koji prostor smatra Hrvatskim Zagorjem. Pod »gornjim Zagorjem« Seljan ne razumijeva samo prostor između Ivančice, Strahinčice, Macelske gore i sjeverno područje Ravne gore, već štaviše i Vinicu i Petrijanec, dakle čak dio podravske nizinske ravni.

U geografskom prikazu Zagorja, prije pedeset i malo više godina, sveučilišni profesor dr. Hinko Hranilović mnogo je jasniji u određivanju pojma i prostora Hrvatskog Zagorja. On kaže: »U opisu Zagorja — u koliko se taj opis tiče njegova lica —

⁸⁾ Dragutin Seljan »Zemljopis pokrajinah ilirskih oliti ogledalo zemlje, na kojoj pribiva narod ilirsko-slavjanski sa opisanjem berdah, potokah, gradovah i znatnih mestah polag sadanjeg stališa, s kratkim dogodopisnim dodatkom i priloženim krajobrazom iliti mapom«; str. 111—112 i 206—210, »Tiskom k. p. ilir. tiskarne Dra. Ljudevit Gaja«, Zagreb 1843.

pripada orografiji t. j. opisu gorja prvo mjesto, jer gorja s dolovima baš ovaj kraj sastavljaju; ravnica i nizinama pripada tek uloga sporednog obličja. Glavni dakle sastavni dijelovi zagorskoga kraja jesu slijedeće gorske skupine:

1. Zagrebačka gora sa Prigorjem,	{	sa pravim Zagorjem
2. Kosteljska gora		
3. Strahinčica		
4. Ivančica		
5. Kalnik		
6. Maceljska gora i Kolos,		
7. Toplička gora.		

Glavne gorske kose zagorskoga kraja porazmještene su izmedju Drave i Save u obliku slova N, koje je nakoso od jugo-zapada prema sjevero-istoku položeno. Kose ove zapremaju sa svojim ograncima gotovo prostor od Drave do Save (do 70 km. rastojanja), tako da nam cijeli kraj prikazuje kao visočje.⁹⁾

Pošto je ovdje dao i grafičku skicu, tlocrt Zagorja, Hranilović se u dalnjem prikazu i tumačenju geografskog prostora Zagorja precizno izražava: »Po svome ustroju zagorski je kraj kotlina, kojoj je glavna položina k jugu, dakle k Savi skrenuta. Ovoj se glavnoj kotlini k sjeveru pribija druga manja rječice Bednje . . . Glavna kotlina, opasana s istoka Zagrebačkom gorom i Kalnikom, k sjeveru Ivančicom i Strahinčicom, k zapadu Kosteljskom gorom, čini poriječje Krapine . . . Sporednu sjevernu kotlinu ogradjuju k zapadu Maceljska gora i Kolos, k sjeveru niska Toplička gora, a k jugu Kosteljska gora, Strahinčica, Ivančica i Kalnik . . . Zagorski kraj čini geografičku cjelinu, kojoj su prirodne medje veoma izrazite. Strogo jedinstvo ipak donekle je poremećeno, što obje polovine kraja — sjeverna i južna kotlina — ne pripadaju istom poriječju, već svoje vode šalju k Dravi i Savi.«

Na drugom mjestu istoga djela Hranilović piše: »Kao samostalna gorska skupina Toplička gora nije od osobite važnosti, no prema Zagorju i Podravini pripada joj dosta znatna uloga. Ona ogradjuje kotlinu Bednje, koja je manja pridika Krapinske te baš po njoj dobiva Zagorje posebno svoje lice, jer je u glavnome složeno od dvije kotline . . . Po svemu . . . spada Toplička gora u najpitomije naše gorske predjele te je te je prilika pravoga Zagorja.⁹⁾ Usprkos dvokotlinastom značaju reljefa, Hraniloviću je, dakle, zagorski prostor ili »zagorski kraj« jedinstvena regija ili »geografička cjelina«.

Isto tako sudi o prostoru Zagorja i Dragutin Hirc, kad govorи o »sjevernim krajevima Zagorja«. On kaže: »Gora Vaternica, što je razdvojila strmu Strahinčicu od šumovite Ivančice, svoga je vidika radi poznata u cijelom Zagorju. Ona je ujedno kotva, koja veže sjeverno Zagorje sa južnim . . . U Lepoglavi . . . stupio si u sjeverne krajeve Zagorja, koji se steru medju Ivančicom, Maceljskom i Topličkom gorom . . . kad si u Vidovcu, oprostio si se prelijepim krajevima sjevernoga Zagorja i stupio u plodnu i ravnu Podravinu.« Opisujući zagorske gore Hirc je isticao, da je »Kalnik istočni ugao-kamen u sustavu zagorskoga visočja . . . ne samo što stoji na krajnjem rubu Zagorja, već se s njime ujedno svršavaju sva ona orografska obilježja, koja su osobna svojina zagorske gore«. I dalje: »Kalnik je po svom ustroju nastavak razbijenoga krila Ivančice«, te zaključuje, da »u tome pripada Kalniku prvenstvo među zagorskim skupinama te se na prosto može zvati najjače razvedenim gorjem«. Posebno je zanimljivo pisanje Hirca o Maceljskom gorju, jer se ono razgranalo u onome području,

⁹⁾ Isto djelo kao pod 4, str. 134, 135 i 258.

o kome se osobito u posljednje vrijeme javljaju divergentna mišljenja s obzirom na njegovu pripadnost zagorskome prostoru. Hirc piše: »Kao sastavni dio zagorskoga orografičkoga sustava Maceljsko gorje tvori njegovo sjevero-zapadno krilo te rastavlja u najbližoj svezi s Topličkom gorom drugu njegovu polovinu ili sjevernu zagorsku kotlinu. Ta je kotlina manja prilika južne, koju su obje Krapine (Krapina i Krapinica ili Krapinčica) uobličile. Po svome položaju je Maceljsko gorje uže vezano uz zapadne alpinske gorske skupine no uz zagorske gore, jer značajna brazda Bednje kao prelom rastavlja sjeverno Zagorje od južnoga«.¹⁰⁾

Iako je Hirčevu obrazlaganje problema orogeneze zagorskih planina u mnogočemu već zastarjelo, premda na drugome mjestu citiranog Hirčevog djela (na str. 613) čitamo, da je u jednoj od »tri velike kotline« Podravine »ponajljepši dio golemo Bednjanjsko polje«, usprkos prividnoj protivrečnosti u nejasnom Hirčevom tretiraju pojmove i prostora Podravine i Zagorja u području sliva gornje Bednje zbog jednostrane primjene hidrografskog kriterija, ipak Hirčevi napisi i zapisi otprije pedeset i više godina nisu nezanimljivi ni općenito pogrešni te mogu i danas još poslužiti kao dovoljno pouzdan pokazatelj zagorske prostorne stvarnosti.

Ne ulazeći u podrobniju analizu problema prostornog rasezanja zagorske regije, Radovan Bošnjak u kratkom antropogeografskom pregledu Hrv. Zagorja, u odsjeku o njegovim fizičko-geografskim odlikama, vrlo općenito piše, da je Zagorje »ivična oblast panonskog basena, ograničena Podravinom na SI, Slemenom na JI, Posavinom JZ i Sutlom na SZ«¹¹⁾ Uz ovako široko shvaćen i primijenjen kriterij nije i ne može biti dovoljno jasno, koja se uža područja i mjesta nalaze u Hrvatskom Zagorju.

Zvonimir Dugački, raspravljujući o naseljima i naseljenosti Hrvatskog Zagorja, mnogo je određeniji te konstatiра, da se »prvotno Hrvatskim Zagorjem smatralo samo porječje rijeke Krapine i istočni dio porječja Sutle, dakle teren, koji se uglavnom nalazi između niza gorja Medvednice—Kalničke gore i onog Rudnica—Ivančica. Danas je pod tim imenom obuhvaćen i cio brežuljkasti teren na sjeveru Ivančice, uglavnom u porječju rijeke Bednje do njezina ulaza u ravnu Podravinu. Radi popularnosti imena mnogi proširuju pojam Hrv. Zagorja i na susjedne predjele.«¹²⁾

U geografskom pregledu banovine Hrvatske Stjepan Ratković ističe »gore Hrvatskog Zagorja i kaže: »S onim prvim nizom gora« — iz konteksta slijedi, da su to Kostelska gora, Strahinčica, Ivančica, Kalnik i Medvednica — »i s humljem uz lijevu stranu Sutle zatvara Medvednica glavnu kotlinu Hrvatskog Zagorja... Drugi, manji i uži dio Hrvatskog Zagorja stere se uz sjeverne obronke glavnog gorskog niza. Na Z ga zatvara Macelj s Ravnom gorom, a na I je otvoren prema ravnoj Podravini. Njim protječe Bednja.«¹³⁾

Makar usputno, geografski prostor Hrvatskog Zagorja pokušavaju odrediti i najmlađi naši geografski stručnjaci. (Pod »najmladima« razumijevamo generaciju, koja je studirala i diplomirala nakon Drugog svjetskog rata). Pišući prije dvije godine raspravu »Hrvatsko Zagorje kao emigraciono središte«, Ivan Crkvenčić veoma

¹⁰⁾ Dragutin Hirc »Prirodni zemljopis Hrvatske«, knjiga prva: Lice naše domovine, str. 235, 237, 248, 258, 260 i 270, Zagreb 1905.

¹¹⁾ Radovan Bošnjak »Hrvatsko Zagorje, antropogeografski pregled«; »Glasnik Geografskog društva«, svezak XXV., str. 66, Beograd 1939.

¹²⁾ Zvonimir Dugački »Naselja i naseljenost Hrvatskog Zagorja«; »Geografski vestnik«, god. XVI., str. 41, Ljubljana 1940.

¹³⁾ Stjepan Ratković »Zemljopisni pregled banovine Hrvatske«, izdanje Nakladnog zavoda banovine Hrvatske, str. 11 i 12, Zagreb 1941.

je sažeto, u osnovi dobro i točno označio, da »pod Hrvatskim Zagorjem razumijevamo prostor porječja Krapine, lijevu stranu porječja Sutle, te porječje gornjeg i srednjeg toka Bednje do njezina izbijanja u Podravinu.«¹⁴⁾ Nedostatak je tek Crkveničeva determiniranja geografskog prostora Hrvatskog Zagorja u izostavljanju onog dijela Zagorja, koji pripada porječju gornje Lonje (njen izvorišni sliv), a nije dovoljno precizan ni u označavanju užeg područja Bednjinog »izbijanja u Podravinu«. To može biti u prilično širokom prostoru između Ljubešice i Varaždinskih toplica, ili kod Varaždinskih toplica, ili kod Svibovca, pa čak i kod Slanja, dakle na zračnoj udaljenosti oko 15 km srednjega toka Bednje.

Pet godina prije toga, u raspravi o agrarnoj strukturi gornjeg porječja Bednje (»Geografski glasnik«, XIII, str. 101, Zagreb 1951.), Crkveničić je uz konstataciju, da je porječje gornje Bednje »rubna podravska krajina, ali je zbog historijskog razvoja, ekonomskih prilika i socijalnih odnosa slična kraju s južne strane Ivančice, te ga redovito pribraju Hrvatskom Zagorju«, u napomeni ispod crte dodao: »Za Hrvatsko Zagorje ne znamo točne historijske granice, a nije nikada imalo određeno administrativno značenje. Shvatljivo je stoga, da je pojam kod pojedinih pisaca različito ograničen . . . Ima namjera, da se pod Hrvatskim Zagorjem obuhvati . . . i kotar Donja Stubica (iz nekadašnje Zagrebačke županije).« Sporedno je sada i ovdje, tko je, gdje i kada tako tretirao problem zagorskog prostora, tek se pritom nužno nameće pitanje: ako je područje bivšega kotara Stubica Donja »dubiozno« kao zagorski prostor i zagorsko područje — a tu se nalaze i obje Stubice (Donja i Gornja), i Stubičke toplice, i Oroslavlj, i Laz, i Marija Bistrica, i Poljanica, i Sušobreg, i Globočec, i niz najizrazitijih zagorskih naselja — a što li je uopće onda Hrvatsko Zagorje?!

Možda je nejasnoći u pojmovanju zagorskog prostora uz vjerojatno nedovoljno poznavanje zagorske stvarnosti pridonijelo još i to, što neki autori nazivaju medvedničku podgorinu u slivu Krapine (a to je najvećim dijelom baš područje bivšega stubičkog kotara) Prigorje. Pritom kao da se zaboravilo, da je to t. zv. unutarnje medvedničko ili zagorsko Prigorje, dakle Zagorje.

U informativnom prilogu Stanka Žuljića »Kretanje broja stanovnika Donjeg Zagorja kroz jedno stoljeće« označavanje prostora takozvanog Donjeg Zagorja nije potpuno ni dovoljno jasno. Izostavljena su prostrana zagorska područja, koja su administrativno-upravno uključena u Kotar Zagreb i Kotar Varaždin. Žuljić piše: »Donje Zagorje je zasebna geografska regija, a pruža se od vrhova Ivančice i Strahinčice na sjeveru do Medvednice na jugoistoku. Zapadna medja je Sutla, a istočna razvodje porječja Krapine i Lonje. Ovako ograničeno, Donje Zagorje se gotovo podudara s teritorijalnim prostiranjem kotara Krapina u njegovim granicama 1. VII. 1956. godine . . .«¹⁵⁾

Usprkos činjenici, da na čvrsto fiksirane međe pojedinih prirodnih predjela, područja, oblasti i regija nailazimo malo gdje, da se one u prirodi ukazuju prilično rijetko (osim oštra meda: kopno-voda), da su prirodni prijelazi najčešće postepeni te ih je ponekad vrlo teško označavati, usprkos djelomičnoj ogradi autora Žuljića, da se prema njegovoj determinaciji »Donje Zagorje gotovo podudara s teritorijalnim prostiranjem kotara Krapina«, njegova nedovoljno jasna stilizacija ipak ne pridonosi uspješnoj fiksaciji geografskog prostora ni Hrvatskog Zagorja u općem i širem, ni Donjeg Zagorja u užem smislu. Ne samo, da

¹⁴⁾ Ivan Crkveničić »Hrvatsko Zagorje kao emigraciono središte«, rasprava u »Geografskom glasniku« (urednik dr. Josip Roglić), godina 1956., broj 18, str. 33, Zagreb 1957.

¹⁵⁾ Stanko Žuljić »Kretanje broja stanovnika donjeg Zagorja kroz jedno stoljeće«, prilog u »Geografskom glasniku«, godina 1956., broj 18, str. 112, Zagreb 1957.

je u Žuljićevu tretiranju donjozagorskog prostora posve izostavljen teritorij Zagrebačkoga kotara, a to znači znatan teritorij južnog (upravo najjužnijeg i čitavog jugoistočnog) Zagorja, već je ostalo nedorečeno i neodređeno pitanje: kuda s teritorijem Općine Novi Marof kotara Varaždin? Je li to »Donje«, ili »Gornje Zagorje«? Ne odražava li se baš u tom i takvom prelaznom međuprostoru (između »Donjeg« i »Gornjeg« Zagorja) mnogostruka složenost i prirodnih i društvenih faktora kao značajnih pokazatelja i bitnih elemenata za određivanje i geografske regije i ekonomsko-geografskog rajona.

Geografski prostor Hrvatskog Zagorja spominju često i djela izvan užeg stručnog okvira geografskih nauka. Osobito se često susrećemo s isticanjem pojma Hrvatsko Zagorje u prirodopisnoj i povjesnoj književnosti.

U raspravi o geološkoj i tektonskoj izgradnji Hrvatske dr. Josip Poljak na nekoliko mjesta spominje zagorski prostor duduše posredno, ali tako jasno, da nema sumnje, koja područja, odnosno koje geografske objekte smatra zagorskim. Prikazujući na pr. karnijske ili rabeljske naslage gornjega trijasa Poljak piše, da one »u hrvatskim zagorskim gorama . . . dolaze . . . uz sjeverni rub Ravne gore u području Velike Pećine, pa nešto oko Cvetline i Meljana nedaleko Trakoščana«. Za honerske naslage donjeg miocena ili burdigala kaže, da ih ima »u Hrvatskom Zagorju . . . kraj Gjurmanca, Strahinja i Radoboja, zatim kao pršinasti pješčenjak nazvan maceljski pješčenjak Macelj-gore . . .«; i dalje, u istom poglavljiju, da su »u uskoj vezi s vulkanskim pojavama i . . . brojna termalna vrela na području Hrvatskog Zagorja«, te izrijekom nabrala Smrdeće i Jagunićeve toplice, Krapinske, Sutinske, Stubičke i Varaždinske toplice, Topličicu kod Gotalovca i Kamenicu kod Novog Marofa. Ovaj pregled mineralnih vrela završava »hladnim rudnim vrelom Apatovcem u Kalničkoj gori«.¹⁶⁾

Geologu Poljaku je, dakle, prostor Hrvatskog Zagorja veoma širok, a široko ga shvaća i povjesnik Đuro Szabo, koji već u uvodnim odsjecima zanimljivih povjesno-umjetničkih (ili umjetničko-povjesnih) razmatranja o Hrv. Zagorju ističe, da »nije lako odsjeći, što je Zagorje, gdje počinje i gdje svršava. Istina, to je na papiru već riješeno, sam naš Gjalski, pravi Zagorac, drži da je baš onako, kako nam veli karta Beyschlagova iz god. 1801.: da je Gornje Zagorje današnji kotar Klanjec i Pregrada, Dolje Zagorje da je kotar Zlatar i Krapina, kotar . . . Ivanec bio bi: Processus campestris inferior, a Varaždinski: Processus campestris superior, tamo do štajerske granice. Priznat ćemo, da ime Zagorje pripada doista samo krajevima oko Klanjca, Pregrade, Krapine i Zlatara, ali barem još one druge spomenute dijelove moramo prikloniti ovamo . . .« Veoma je upadljivo, da ovdje nema na pr. čitavog lijevog porječja Krapine s izrazito zagorskim naseljima. Osjećajući vjerojatno i sâm taj nedostatak, Szabo u istom odsjeku dodaje još: »A morat ćemo si svakako barem najvažnije i drugih kotareva pridodati, da stvorimo neku cjelovitost. Jer sve su te granice u glavnom ipak posljedice političkih odnosa, koji se mijenjaju . . .«¹⁷⁾

Manje više isto i jednako pisao je Szabo o zagorskom prostoru i godine 1936. u raspravi »Hrvatsko Zagorje« povodom 300-godišnjice gimnazije u Varaždinu ističući u posebnom odsječku: »Jedan pogled na kartu dostaje, da se vidi, da je sav taj kraj

¹⁶⁾ Dr. Josip Poljak »Geološka i tektonska izgradnja«; »Zemljopis Hrvatske« (urednik dr. Zvonimir Dugački), svezak I., str. 53, 68 i 72, Zagreb 1942.

¹⁷⁾ Prof. Gjuro Szabo »Kroz Hrvatsko Zagorje«, izdanje knjižare Vasić i Horvat, str. 22, Zagreb 1939.

skup gora i humaka, koji se od tih gorskih trupova odvajaju, a nitko ne može često ni odrediti, kojem trupu pripada koji izdanak. Tu je do Zagreba Medvedica ili Zagrebačka gora . . . tu je Strahinčica kod Krapine (847 m), tu je Macejksa gora (622 m), tu je kao neka osobitost Ravna Gora (680 m), sve poredano oko centralno položenoga trupa Ivančice (1061 m), kao glavne zagorske gore, njenoga glavnoga bedema, oko kojega se još i sada nalaze brojni ostaci nekada velikih srednjovječnih gradova. Do izdanaka Ivančice priključuju se izdanci Kalnika, eto tako je formirano naše Zagorje!«¹⁸⁾.

Zagorski značaj porječja gornje spominje, doduše samo usputno i posredno, i profesor Vladimir Deduš, rođeni Varaždinac, koji piše: »Šetnje po sjemensu Ravne Gore očaravaju planinare zbog krasnih vidika po Zagorju i Sloveniji«.¹⁹⁾ Bez sumnje se to odnosi na t. zv. vanjsko ili gornje Zagorje, dakle na sjevernu zagorsku kotlinu. Usprkos svojoj lapidarnosti, ipak je Dedušova nepretenciozna i manje više samo uzgredna putopisna konstatacija sadržajno vrijedna i dokumentarno značajna, jer je odraz neposrednog zapožanja i mišljenja dobrog poznavaca prostorne i životne stvarnosti opisanog područja. A stara je istina, da su mišljenja iskusnih praktičara i dobrih poznavalaca geografske stvarnosti vrlo često dragocjenija i pouzdanija od raznoraznog knjiškog znanja i formalističkog silogiziranja kabinetских teoretičara.

U posljednje vrijeme, čini se pod utjecajem hipertrofirane težnje za mikroregioniranjem, javio se i novi regionalno-geografski naziv i pojam: Varaždinština. Budući da on bitno zadire u problem zagorskoga prostora, nije moguće mimoći ga ni prešutjeti.

Načelno ne ignorirajući činjenicu, da pokraj Varaždina (upravo njegovim teritorijem) teče Drava, zastupnici tog novostvorenog regionalno-geografskog pojma ipak na svoj način isključuju na pr. grad Varaždin i njegovo uže i šire nizinsko područje iz starog, prirodnog i regionalno-geografskog (ili geografsko-regionalnog) pojmovnog okvira Podravine te »Varaždinštinu« omeđuju na sjeveru Dravom, na istoku rijekom Bednjom, na zapadu Macejskom gorom, a na jugu planinskim nizom Strahinčica–Ivančica–Kalnik.²⁰⁾

U okviru ove rasprave nije potrebno raspravljati o pitanju stručne geografske opravdanosti, uvjerljivosti naučne argumentacije i ozbiljnosti obrane tog novog pojma, kao ni o načinu tretiranja ekonomsko-geografskih faktora u rješavanju tog problema, pa ni o shvaćanju pojma ekonomsko-geografskog rajona i o njegovoj društveno-gospodarskoj funkcionalnosti, već je ovdje zanimljiva činjenica, da bi u tu »Varaždinštinu« trebalo biti uključeno i porječje gornje Bednje u geografskom prostoru sjeverno od Ivančice i Strahinčice, dakle ono područje, koje je ne samo već prije sto i više godina Dragutin Seljan opravdano smatrao sjevernim dijelom

¹⁸⁾ Gjuro Szabo »Hrvatsko Zagorje (Od Zagreba do Varaždina)«; »Glasnik Jug. profesorskog društva«, knjiga XVI., sv. 11–12, str. 971; Beograd 1936.

¹⁹⁾ Vladimir Deduš »Šetnje po varaždinskoj okolici«; »Glasnik Jug. profesorskog društva«, knjiga XVI., sv. 11–12, str. 1088; Beograd 1936.

²⁰⁾ Geografsko-regionalni pojam i naziv »Varaždinština« primjenio je na jedan dio gravitacione zone Varaždina profesor gimnazije Vladimir Kovačić u predavanju o geografskoj problematici Varaždina, što ga je održao u javnoj sjednici Geografskog društva Hrvatske u Zagrebu, 29. X. 1956. Isto stanovište Kovačić je zastupao i u predavanjima u zimskom seminaru geografa Hrvatske, održanom krajem siječnja 1957. u Zagrebu, a ponovio je tu »Varaždinštinu« i na V. kongresu geografa Jugoslavije, 10. IX. 1958. u Titogradu, u referatu »Varaždinsko područje kao zasebna regija SZ Hrvatske«. U diskusiji o tome referatu autor ove rasprave istakao je nedovoljnu naučnost, suviše proizvoljnu argumentaciju i neodrživost pojma »Varaždinština« kao zasebne geografske regije.

Hrvatskog Zagorja, već ga takvim smatra i tretira većina suvremenih stručnjaka (geografa, historičara, etnografa, prirodoslovaca i dr.) i ostalih poznavalaca Zagorja.

U nizu prirodnih faktora, bitno vezanih uz pojam zagorskog prostora, bilo je sve donedavno i takvih neriješenih problema, koji su, uz pojavu prividnog razbijanja prirodnog jedinstva zagorske regije, češće dovodili u nedoumicu znanstvene radnike stavljajući ih pred veoma složena naučna pitanja. To se prije svega odnosi na pitanja geološke gradi, geneze i tektonike sjeverne Hrvatske, osobito na pitanje orijentalnoga kopna, na njegovo rasezanje, značenje i utjecaj na tektoniku naših planina.

Tim se pitanjima osim naših prirodoslovaca (dr. Dragutin Gorjanović-Kramberger, dr. Mijo Kišpatić, dr. Jovan Cvijić i dr.) bavio i niz inozemnih učenjaka (Neumayr, Mojsisović, Suess, Diener, Hauer, Haug, Frech i dr.). Značenje i zanimljivost tog problema prikazao je dr. Marijan Salopek, u raspravi o modernoj alpinskoj tektonici i geologiji Hrvatske i Slavonije, ističući:

»Dok je Ivančica još zadržavala smjeristočnih Alpa, to već Samoborska gora prelazi u jugozapadno dinarsko brazdenje pod utjecajem orijentalnog kopna. Ovo krštanje brazdenja Ivančice, Samoborske gore i Zagrebačke gore je jedan od najnapadnijih pojava ne samo na karti Hrvatske i Slavonije, već uopće cijele monarkije.« U nastavku i pri kraju svoje rasprave »na temelju toga, da je hrvatsko otočno gorje sa kristalinskom jezgrom« (a ovamo spadaju i zagorske gore Ivančica i Medvednica ili Zagrebačka gora) »sastavni dio jednog starog kopna« Salopek zaključuje, »da je ono autohton«.²¹⁾

Ova pregršt različitih misli, sudova i tumačenja o geografskom prostoru Zagorja dovoljno ukazuje na priličnu složenost problema zagorskog prostora.

Uz veoma značajne prirodne elemente ovdje se isprepleo niz bitno važnih društveno-gospodarskih i gospodarsko-povijesnih činilaca. Bez poznavanja i analitičkog raščlanjivanja njihove mnogostrukih međuzavisnosti, bez poznavanja i proučavanja mnogostruktih društvenih zbivanja, i gospodarskih i kulturnih, nije moguće potpunije i pravilnije razumijevanje uvjeta, načina i razmještaja proizvodnje u zagorskem prostoru. Posljedice mnogovrsno isprepletene međuzavisnosti i prirodnih i društvenih faktora odražavaju se u činjenici, da je životna dinamika u toku historijskoga razvijeta stalno pomicala neučrtane zagorske međe i pojmovne predodžbe o zagorskem prostoru.

Česte su bile promjene teritorija zagorskih administrativno-upravnih jedinica: županija (ili varmedja), podžupanija, kotara i općina. Uporedo s teritorijalnim promjenama mijenjala su se i formalna tumačenja i pojmovanja o zagorskom prostoru usprkos činjenici, da te promjene (administrativno-upravne) nisu bile ni odraz prirodne stvarnosti zagorskoga prostora, ni posljedica životnih interesa i potreba zagorskoga stanovništva. Štaviše, ni teritorijalne međe crkvenih organizacionih jedinica, područja t. zv. duhovne pastve (župe, đakonati i dr.), premda stare (neke »ab immemoriali«), nekako stabilizirani i vremenski trajnije od administrativno-upravnih teritorijalnih jedinica, ne mogu uvihek i svagdje s dovoljno uspjeha poslužiti za suvremeno geografsko regioniranje, ekonomsko-geografsko rajoniranje i znanstveno determiniranje zagorskoga prostora. Ipak je za ovu raspravu posebno zanimljivo i

²¹⁾ Dr. Marijan Salopek »Moderna alpinska tektonika i geologija Hrvatske i Slavonije«; »Glasnik Hrvatskog prirodoslovnog društva«, god. XXVI., svezak 2., str. 106, Zagreb 1914. — Ta rasprava, kako je označeno u napomeni ispod crte na str. 85. istoga sveska »Glasnika«, jeste »nešto prošireno predavanje, držano na društvenom sastanku hrv. prirodoslovnog društva u Zagrebu, dne 21. V. 1913.«

značajno, da se i u starim dokumentima o crkveno-teritorijalnoj podjeli zagorske oblasti, na pr. u popisu župa arhiđakona Ivana od godine 1334., izrijekom spominje »districtus de Zagoria«, dakle Zagorje, i u njemu niz župa, »koje i danas postoje u opsegu gradova: Kostela, Krapine, Lobora, Trakošćana, Oštanca i Belca . . .«²²⁾. Dakle, već prije šezdeset i dva decenija bilo je područje Trakošćana, a to znači i porječje gornje Bednje smatrano Zagorjem i kao Zagorje bilo je registrirano u vjerodostojnim dokumentima.

Usprkos mnogostrukoj i snažnoj funkcionalnosti dvaju starih društveno-političkih, kulturnih i gospodarskih, napose tržišnih središta izvan Zagorja, Zagreba i Varaždina, prema kojima je na širokome planu orientirano čitavo Zagorje i zbog toga podijeljeno u dvije gravitacione zone, u posavsko-zagrebačku i u podravsko-varaždinsku, ipak u samome Zagorju, unutar tih njegovih gravitacionih zona, postoji još niz manjih, ali veoma značajnih središta, prema kojima je usmjerena bitno značajna zagorska životna stvarnost. U tim i takvим unutarzagorskim manjim središtima usredotočena je i tu se na veoma različite načine manifestira ona osnovna, takozvana sitna, neminovna, svekolika i svakodnevna djelatnost Zagorja i Zagoraca: i gospodarska, i društveno-politička, i kulturno-prosvjetna. U životnoj svagdašnjici tih i takvih malih gravitacionih središta odražavaju se društveno-političke težnje i životne potrebe Zagorja i Zagoraca.

Takva manja gravitaciona središta pretežno su sjedišta sudske i nekadašnjih drugostepenih administrativno-upravnih vlasti, t. j. bivših kotara. Konkretno, to su: Ivanec, Klanjec, Pregrada, Krapina, Zlatar, Stubica i donekle Novi Marof. Uz njih valja još istaći Zabok, Oroslavlj, Mariju Bistrucu, Konjščinu, Mihovljan, Lepoglavu, Bednju, Veliko Trgovišće i Zaprešić, dok posebno i gospodarsko i društveno značenje imadu stare zagorske toplice: Krapinske, Stubičke i Varaždinske.

U tim većim naseljima i manjim zagorskim središtima intenzivno pulzira gospodarska i ostala životna dinamika Zagorca. Tu je on kupovao, a i danas još kupuje niz svakodnevnih potreba svog znatno već povišenog životnog standarda: šećer, so, ulje, začine, petrolej, žigice, tekstil, kožu, raznu sitnu potrošnu robu; tu on prodaje jaja, perad, voće, vino, krumpir i možda još poneki proizvod svog sitnog i veoma rasparčanog poljoprivrednog domaćinstva. Ta su mjesta i zagorska sajmišna središta i tu se kupuje, prodaje i svojevrsno razmjjenjuje razmjerno malobrojna zagorska stoka. U takva tržišna središta Zagorac donosi i tu on prodaje raznolike proizvode prilično razvijene domaće (ili kućne) radinosti: sitnu drvenu i pletenu robu, igračke, svirale, rukotvorine ženskog ručnog rada, osobito čipke (lepoglavske!) i drugo. U tim starijim središtima upravnih i sudske vlasti i današnjim sjedištima komuna, Zagorac rješava niz svojih osnovnih životnih problema. Tu se on i parniči i tu on traži svoju »pravicu«. Sve to i još mnogošta je sadržano u svakodnevnoj dinamici tih i takvih većih naselja i lokalnih središta zagorskog života.

I koliko god dvokotlinasti reljef Zagorja potiče i skreće misao na stvaranje sudova o necjelovitoj, odnosno razdvojenoj i prirodno nejedinstvenoj geografskoj regiji, ipak čitavo Hrvatsko Zagorje, i Donje i Gornje, upravo svojim manje više homogenim prirodnim značjkama, i svojim etničkim sastavom, i svojim etnološkim elementima, i etnografskim posebnostima, a posebno još svekolikom svojom društveno-političkom i gospodarskom stvarnošću predstavlja i jest jedinstveno i prirodno i gospodarsko područje. Ne priznavati to jedinstvo znači ne poznavati zagorsku životnu stvarnost. I još više: ne priznavati regionalno jedinstvo Hrvatskog Zagorja u prirodno cjelovitom prostoru od ušća Sutle i Krapine do izvo-

²²⁾ Isto djelo kao pod 18, str. 980—981.

rišnih krakova čitavoga riječja gornje i srednje Bednje znači negirati postojanje etnički jedinstvene i historijski vrlo značajne stare hrvatske oblasti. Značilo bi to naprsto svojevrsnu likvidaciju prostora i pojma Hrvatsko Zagorje. Ako ne zlurado, svakako bi to bilo besmisleno.

Bilo bi pogrešno osporavati cijelovitost i jedinstvo zagorskog područja, t. j. i Donjeg i Gornjeg Zagorja, zbog postojanja i šireg značenja posavsko-zagrebačke i podravsko-varaždinske gravitacione zone. Prema tome kriteriju ni sami njegovi (t. j. gravitacioni) osnovni elementi u zagorskom prostoru nisu još dovoljno čisti ni jasni. Nije dovoljno jasno, na primjer, u koju bi gravitacionu zonu trebalo uvrstiti područje i geografski prostor između Budinšćine i Novog Marofa, jer se tu snažno isprepleću gospodarski i kulturni utjecaji i Varaždina i Zagreba. Posmatrano pak s još širem aspekta, ne spada li čitavo područje Varaždina u širu ekonomsku gravitacionu zonu zagrebačkog industrijskog basena, utoliko više i prije, što je Varaždin cestovno udaljen od Zagreba samo 75 km. Suvremena tehnička i ekomska stvarnost, diničnost njena kretanja i razvitka, govore mnogo u prilog takve teze.

Poštujući rezultate ranijih naučno-istraživačkih radova u raznim područjima znanstvene djelatnosti i cijeneći dosadašnja dobronamjerna nastojanja oko determiniranja prostornog rasezanja Zagorja, koristeći se međutim autopsijom, višegodišnjim neposrednim zapažanjima i radom na samome terenu,²³⁾ uvažavajući suvremenu stvarnost zagorskoga života, pisac ove rasprave smatra, da je realno prostor Hrvatskoga Zagorja odrediti ovako:

Zapadna mu je prirodna međa čitav tok rijeke Sutle. To je ujedno upravno-administrativna i državna republička granica između Hrvatske i Slovenije.

Na sjeverozapadu i sjeveru, kao najizrazitiji prirodni međaš, ispeo se razgranati greben Maceljskoga gorja, koje se preko protočne kotline Jazbine produžuje i stjenovito ispelo u samačkom gromadastom masivu Ravne gore (680 m). Nedostatak upadljivijih površinskih oznaka u reljefu sjeverno i sjeveroistočno od Ravne Gore nadoknadile su ovdje društveno-gospodarske i etničke značajke naširoko razasutih naselja, život čovjeka Zagorca u tom prostoru, tako da i to područje opravdano uključujemo u prostorni okvir Hrvatskog Zagorja kao takozvano najgornje ili vanjsko Zagorje. U sjevernom dijelu tog područja, u brdovitom reljefu Maceljskih ograna i vinorodnih Haloza, prirodna međa Zagorja podudara se s razvođem porječja gornje Bednje, odnosno Bednjinih pritoka Žarovnice i Voće, odakle vodi na brežuljkasto humlje i niski hrbat Topličke gore. Na sjeveru i sjeverozapadu prirodna se međa Zagorja podudara sa slovenačkim etničkim i republičkim područjem, a na sjeveroistoku, podudarno s razvođem Bednje i Plitvice, reljef se naglo i strmenito ruši u podravsku nizinsku ravan, tako da se u tom prostoru Zagorje najvećma približilo Dravi.

Nedaleko Varaždinskih toplica zagorska se međa na sjeveroistoku spušta (kod kote 309) s hrpta Topličke gore u dolinu Bednje kod Svibovca i presijecajući tu rijeku i njenu dolinu prelazi na istaknute ispone kalničkoga planinskog skupa Glavice (437 m) i Porutinu (491 m). Ovdje, u području porutinskog hidrografskog čvorišta, zagorska se prirodna međa podudara sa savsko-dravskim razvodjem, t. j.

²³⁾ Problemom geografskog prostora i gospodarskog života Hrvatskog Zagorja pisac ove rasprave počeo se baviti vrlo rano, te je već kao kandidat filozofije (četvrte godine sveučilišnog studija) u škol. godini 1925./26. izradio geografski seminarski rad pod naslovom »Hrvatsko Zagorje«. Neposrednom interesu za Zagorje i poznavanju zagorske životne stvarnosti mnogo je pridonijela još i činjenica, da je pisac, uz manje prekide, sve u svemu proživio u Zagorju šesnaest godina.

s razvođem Glogovnice (sliv Save) i snažnoga potoka i Dravinog pritoka Gliboki. Vranilac (643 m), najviši ispon Kalničke gore, izraziti je međaš između zagorskoga područja na sjeveru i kalničkog Prigorja na jugu.

Jugozapadno od Kalničke gore pružila se šumovita grbina 42 km dugačke planine Medvednici, najčešće nazivane Zagrebačka gora. (U sjeveroistočnom dijelu Medvednice najviši je ispon Drenova, 574 m; u središnjem je hrptu Sljeme, 1035 m; na jugozapadu su krške Ponikve, 586 m). Medvednica zatvara Zagorje na istoku i jugoistoku. Ona se kod Podsuseda strmo ruši u Savu, koja tu, između ušća Krapine i Sutle, omeđuje prostor Hrvatskoga Zagorja s južne strane.

Primjenjujući hidrografski kriterij — a tekućice i njihove doline većma spajaju negoli razdvajaju prostore i ljude u tim prostorima — prostor Hrvatskoga Zagorja mogli bismo odrediti još i ovako:

Osim čitavog porječja rijeke Krapine, Hrvatsko Zagorje obuhvata još čitavo lijevo porječje Sutle, čitavo porječje gornje i srednje Bednje do njenoga prodora kod Svibovca (između naselja Donja Poljana i Leskovec), i najgornje (izvorišno) porječje Lonje do njene sutješice kod Huma (između kotâ 325 i 285 m).

Izvan tog zagorskog područja i prostora, na sjeveru je i sjeveroistoku Podravina s podravskim Prigorjem, na jugoistoku je posavsko Prigorje, na jugu je nizinska ravan Posavina, na zapadu slovenačko predalpsko područje.

*

Unutar Zagorja, u njegovu sjevernom pojasu, ističe se gorski niz razlomljen u smjeru istok-zapad u nekoliko zasebnih skupova. Tu je na prvom mjestu pretežno trijaska Ivančica (1061 m), najviši ispon sjeverozapadne Hrvatske. Preko Veternice (511 m) na Ivančicu se nadovezuje Strahinčica (847 m) i, dalje prema zapadu, Kostelsko gorje s Ravnicom (561 m), Kuna-gorom (520 m), Žulekom (491 m) i nizom ostalih visova, koji se preko Sutle produžuju u skup Rudence (687 m) u Sloveniji.

Taj razlomljeni planinski greben (Ivančica—Veternica—Strahinčica—Kuna-gora i t. d.) razdvaja Zagorje u dva dijela; u glavnu kotlinu, u donje, južno ili unutarnje Zagorje između Kostelske gore, Strahinčice, Ivančice, Kalnika i Medvednice, i u sporednu kotlinu, u gornje, sjeverno ili vanjsko Zagorje sjevernije od Ivančice i Strahinčice, između Macelske i Topličke gore. U Donjem Zagorju (južnom, unutarnjem), južno od Veternice, između slivova (porječja) Velike reke i Krapinice, ispeo se u smjeru zapad-istok snažni greben Strugače (414 m).

Geomorfološki vrlo dinamičan reljef unutrašnjeg i vanjskog Zagorja, razlomljen mnogobrojnim rasjedima, ispresijecan slikovitim sutjeskama i raznoliko ispresavijan pokrovnim talozima, naboran je humovitim isponima mnogobrojnih planinskih ogranka i rebrastih gorskih kosa. Sva ta bogata prirodna plastika stvara niz orografskih skupova niskoga humlja, najčešće zvanog prema najznačajnijem područnom naselju i takva valovita mikroplastika upravo i daje geomorfološku značajku zagorskome prostoru.

Sjeverno od Ivančice namreškalo se Ivanečko humlje i Lepoglavska gorica, zatim brežuljkasto područje Voća gornja i jedan dio Vinica-brijega ili Viničkoga humlja. U južnom ili unutarnjem Zagorju zatalasala su se humja: Novomarofsko, Budinčinsko, Hraščinsko, Petruševačko, Konjščinsko, Loborsko i Petrovogorsko u predjelu Ivančice; zatim Mihovljansko i Radobojsko između Strahinčice i hrpta Strugače; s objiju strana Krapinice je Krapinsko humlje i ono se zapadno veže na Pregradsko, Prišlinsko, Taborsko, Desiničko i Klanječko u sklopu Kostelskoga gorja.

Između donje Sutle i donje Krapine zatalasalo se i nabubrilo je Marijagoričko humlje. Napokon u prostoru između Krapine i Medvednice, u zapadnom i jugozapadnom zagorskem prostoru, nanizala su se i zatalasala Humska brda, Dubovečko, Bistričko i Bedeničko humlje na sjevernim padinama Medvednice, u užem području t. zv. zagorskog Prigorja.

Kao što je zagorski reljef geomorfološki vrlo dinamičan, tako mu je šarolik i petrografsko-geološki sastav i proces njegova razvitka. Naslage raznog doba i mnogobrojnih razdoblja, od pradavne starosti do najmlade geološke sadašnjosti, mogu se naći i u prostoru Zagorja. Osim sporadičnih taloga starijeg paleozoika, silura, u Medvednici, naslage mlađeg paleozoika, karbona, javljaju se u Medvednici, Ivančici i Desiničkoj gori, a na zagorskoj strani Medvednice nalaze se i tamni pješćenjaci perma.

Za geološku izgradnju svih zagorskih planina vrlo su značajni mezojski vapnenci i dolomiti trijaske formacije. U Medvednici ima i ponešto krednih taloga.

Gospodarski su osobito značajne naslage kenozojskog doba. Ovih stijena i naslaga ima širom Zagorja. U njihovim oligocenskim i miocenskim, a još više u pliocenskim talozima razvili su se bogati slojevi ugljena. Snažni tektonski pokreti na području Zagorja već potkraj mezozoika, i osobito živi u neogenu, stvorili su i uglavnom oblikovali današnje planinske nizove i skupove. Veoma živa vulkanska djelatnost uzrokovala je jake lomove i poremećaje slojeva. Izljeva magne bilo je osobito u Ivančici, Kalniku i Medvednici, pa tu nalazimo raznovrsnih vulkanskih stijena (andezita, liparita, dacita, dijabaza, mafafira i dr.). Mnogobrojne zagorske toplice — Tuheljske ili Smrdeće (zvanе još i »bogečke«²⁴⁾, Krapinske, Sutinske, Stubičke, Varaždinske — i ostala mineralna vrela Zagorja također su posljedica nekadašnjih tektonskih pokreta, dislokacionih lomova i vulkanske djelatnosti.

Diluvijalne naslage nataložile su se prvenstveno na terasastim ogranicima gorja i humlja, a kotlinasto proširena dolina rijeke Krapine aluvijalni je proces i rezultat najmladih nanosa i taloga zagorskih tekućica i neposredni je odraz geološke sadašnjosti.

Ovakav zagorski reljef, sve njegove rubne ili granične i središnje ili unutrašnje planine, pretežno blagih pristranaka i humovitih ogranačaka, razgraničene potočnim kotlinicama i sjenokosnim dolovima, izbrzdane mnogim tekućicama i ljekovitim vodotocima mineralnih vrelaca, sve to zajedno stvara bogato narovašen, slikovito namreškan i oroplastično veoma živahan reljef prepun najraznovrsnijih geomorfoloških pojava i osobitosti. Tu nalazimo okomite stijene, raspucane antiklinale i razdrte rasjedine; tu su terasasti proplanci, gorske zaravni i plasaste grbine vinskoga humlja; tu ima sinklinalnih ulegnuća i topličkih basena, širokih pokosina i prostranih lugova, stješnjenih prodolica i uzanih sutjesaka, vrtačastih lijevaka i krških bezdani s pećinskim ukrasima šupljikavog podzemlja. Zbog toga Zagorje obiluje prirodnim krasotama, zbog toga ono i jest lijepo i turistički atraktivno, tek, čini se, ta istina i stvarnost još uvijek nije dovoljno poznata, a nažalost ni gospodarski adekvatno iskorisćena.

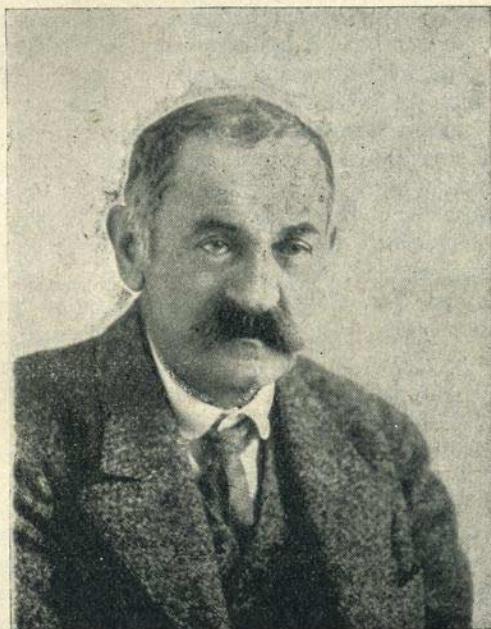
²⁴⁾ »Smrdeće« toplice zbog neugodna vonja sumporovodika, a naziv »bogečke« odražava društvenu stvarnost. Zagorska »bokčija«, seoska sirotinja Zagorja nemajući sredstava za liječenje u uređenim toplicama (na pr. Krapinskim, Stubičkim i dr.) dolazila je u Tuhelj i liječila se kupanjem u slobodnu i neuređenu prostoru, u ljekovitoj vodi i toploome blatu t. zv. »bogečkih toplica«, od kojih su se kasnije razvile djelomično uređene Tuheljske toplice.

Dr. Radivoj Simonović kao amater geolog

Prigodom proslave sto godišnjice rođenja velikog čovjeka i planinara dr. Radvoga Simovića želio bih, da prikažem čika Radu — kako smo ga obično s njegovom dozvolom nazivali, kao ozbiljnog i dovitljivog amatera geologa.

Godine 1887. došao je Simonović kao vojnički liječnik u Hercegovinu, gdje je ostao tri godine boraveći u Avtovcu, Gackom, Čemernom, Nevesinju, Ulogu i Mostaru.

Obilazeći po tima krajevima bolesnike, počeo je promatrati razne pojave, koje do tada nije bio vidio, što je i razumljivo, jer je tada prvi puta stupio na tlo Krša. Posve je razumljivo, da su ga mnoge pojave krša, koje je zapazio zbumile i nije ih mogao protumačiti, kako i sam kaže: »Krš sam vido tamo i proputovao sam njime, o fenomenu krša čitao sam mnogo i razmišljaо, ali krš nisam shvaćao. (R. Simonović: Tektonische Uhrholräume unter dem Faltengebirge. Neue Erklärungen des Karstphänomens. Štampano kao manuskript. Sombor 1925., str. 2). Ja sam tako reći instinkтивno osjećao, da sve priče i tumačenja o krškim čudima nisu ispravne i istinite«.

Dr. Radivoj Simonović

Ovo ga je potaklo, da se je ozbiljno počeo baviti istraživanjima hercegovačkoga krša, ali unatoč toga nije mogao vjerovati, da je moguće, da rijeka Mušica, koja izvire sjeverno Gatačkog polja, četiri puta ponire i peti put izbija na površinu, kao jako krško vrelo Rijeka kod Dubrovnika. Takve i slične pojave u kršu zbumjavale su ga, jer ono što je našao u pročitanim stručnim knjigama o pojavi krša, nije odgovaralo u prirodi. Napose ga je zbumila činjenica, koju je vido u Gatačkom polju, da iz jednoga brijeza izbija izvor, koji silazi u polje, i da ista voda iz istog izvora ponovno uvire u isti briježeg. »Sedamnaest godina nisam si mogao to protu-

mačiti, premda sam proučio sve moguće teorije koje su postojale«. (Tekton. Uhrhor., str. 4).

Svoja istraživanja o kršu prenio je 1892. godine na tršćanski krš, a kasnije je proživio četiri godine u Milni na Braču, gdje je mnogo razmišljao o kršu i o siromaštu vode na otoku Braču.

Godine 1903. došao je u Obrovac, odakle je izveo nekoliko izleta na Velebit. »Tamo sam našao isti krš kao i u Hercegovini, što više ustanovio sam, da je prođor Velike Paklenice dolina Neretve u malom«. (Tekton.-Uhrhor...., str. 4). Velebit ga je tako oduševio svojim izvanrednim razvojem i bogatstvom raznoličnih morfoloških oblika i planinskih ljepota, da je iza toga svake godine mjesec-dva proveo na istraživanjima po Velebitu.

Prošao ga je uzduž i poprijeko, a svoju osamdesetgodišnjicu proslavio je u kući na Ograđenici na Velebitu. Tom prilikom je, u dubokoj starosti pošao na Velebit iz Jablanca preko Alana, pa Premužićevom stazom do kuće na Ograđenici i odavle po istoj stazi u popriječnoj visini 1.000 m. do kuće na Baćić Kosi, a odavle preko Ravnog Dabre na Ledenik i dalje do Karlobaga. Put dugačak i naporan i za mlađega planinara, a kamo li za 80 godišnjaka. Priznajem, da sam se divio njegovoj ustrajnosti i izdržljivosti, jer je cijelim putem bio vedar i raspoložen tako, da smo skoro bez umora stigli u Karlobag, odakle smo otplovili u Starigrad pod Velebitom, gdje smo četiri dana ostali na odmoru kod pokojnog starine Marka Veršića.

Koji su razlozi bili, da se je Čika Rade tako oduševio Velebitom? Velebit sa svojom impozantnom mūsom vapnenačkog kamenja od preko 1.000 m. debeljine izvanredan je teren za stvaranje i razvoj raznih morfoloških oblika fenomena krša. Neobično bogatstvo raznih morfoloških krških oblika, što ih stvaraju razni i brojni faktori rastrošbe vapnenačkog kamenja, kao i s time u vezi neobična i osebujna hidrografija tih krajeva, stvorili su veliku riznicu površinskih i podzemnih morfoloških oblika krša. Ogromne površine tipično razvijenoga krša na Velebitu rasplamsale su istraživačku strast Čika Rade tako, da se je svim žarom bacio na istraživanja velebitskog krša. Svake je godine prosjedio kod kuće sate i sate proučavajući topografsku kartu Velebita mjerila 1 : 75.000 i iz nje bilježeći sve one dijelove Velebita, koje je naumio u ljetu preći. Sve pojave krša na terenu kao škrape, ponikve, razne bizarre kukove, strmo odlomljene stijene vapnenaca slikao je i bilježio. Što je bila koja skupina škrapa, kukova i stijena bizarnija, to je više oko nje obilazio, razmišljajući o njenom postanku i razvoju, kao i tome s koje će strane i s kojeg će položaja snimiti, da dobije vjernu sliku onoga, što je svojim očima zapazio. S kakvim je oduševljenjem Čika Rade istraživao svoje miljenice »škrape« neka nam osvjetli ovaj slučaj: Kada smo silazili u južnom Velebitu s Velikog Rujna na Veliki Vaganac iznad Starigrada, ja sam malo zaostao, kad opazim, da Čika Rade odbacuje šešir, štp, i kput i potruje prem jednom sklopu niskih stijena. Odmah sam pomislio, da je našao nešto novo, kad začujem »Poljak dodi brzo, da vidiš nešto što nisi nikada video, nešto osobito lepoga«. — Došavši do njega opazio sam skupinu škrapa, neobičnog razvoja, kakve su škrape vrlo rijetka pojava u cijelom našem dinarskom krškom masivu. Pola sata smještao je fotoaparat kako bi dobio što izrazitiju sliku škrapa, koje su ga tako oduševile. Nakon slikanja nastala je duga diskusija o njihovom postanku tako, da nas je skoro i mrak zatekao, a Starigrad naš cilj, bio još daleko.

Nije ovo bio prvi slučaj nastupa oduševljenja, bilo je toga često, jer je Velebit doista bogat neobičnim pojавama krša. Skupivši tako po dinarskom kršu velik broj škrapa najneobičnijih oblika odlučio je, da napiše nešto o njima. Tako je došlo do njegove prve publikacije o kršu pod naslovom »O škrapama« u Glasniku Geo-

grafskog društva. — Beograd, svez. 5, str. 142—159. — Beograd. 1922. — Članak je urešen brojnim njegovim slikama škrapa iz dinarskog krša. Osim toga objavio je u »Atlasu Geografskog društva u Beogradu u 7. svesku — 1932. pod naslovom »Durmitor« niz vrlo lijepih i poučnih fotografija s područja Durmitora.

Svoja istraživanja nastavio je i dalje obilazeći planine dinarskoga krša, Biokovo, Plasu, Čvrsnicu, Prenj, Durmitor, Komove, i konačno Prokletije. U svim tim planinama skupljao je podatke o fenomenu Krša, upotpunjujući svoje i onako obilne bilješke. No unatoč svojih istraživačkih uspjeha na ovom području i njegovih osebujnih oblika nije bio zadovoljan s tim uspjesima, jer su ga stalno mučila dva problema: 1) kuda odlaze sve oborinske i tekuće (ponornice) vode s površine krša, i 2) gdje je onaj silni rastrošeni materijal što ga vode krša snašaju u podzemlje?

Mnogo je noći probdio (jer je samo noću radio, dok je po danu vršio svoje zvanje liječnika) dok konačno nije našao rješenje i tumačenje za gore spomenute probleme.

Svojom velikom dovitljivošću, a na temelju strpljivih i savjesnih studija, došao je do zaključka, da ispod vapneničkih planina dolaze — prашupljine — u koje odlaze sve površinske i podzemne vode u kršu, kao i sav rastrošeni materijal vapnenca i dolomita s površine velikih prostora krša. U svome oduševljenju o svojem otkriću pisao je trojici profesora. Dvojica su mu učitivo i odlučno odgovorila, da tako nešto nemože da postoji. Treći prof. J. Cvijić iz Beograda tješio ga je »da ideja nije apsolutno absurdna, premda geologija nešto takva ne naučava. Defekti masa ispod gora dokazani su matematičkim njihalom«. — »Ovo je bilo za mene« — kaže Simonović — »više nego utjeha, to me je uvjerilo, da moram biti na pravom tragu«. Moram ovdje istaći, da je svoje otkriće ostvario posve samostalno ne znaјući, da su i drugi nadošli na takvu ideju. Sada je počeo sabirati sve što je o prашupljinama pisano, pa je tako naišao i na rad Nijemca Sternecka: *Die Schwerkraft in den Alpen. (Sila teže u Alapama).* (Mitteilungen des k. u. k. Milit. geographischen Institut. XI. Wien. 1892.). Nakon što je proučio taj rad Simonović kaže: »Kada sam pročitao njegova otkrića o velikim defektima masa, bilo mi je kao Pitagori kada je pisao svoj »Heureka«. Kao konačni rezultat njegovih dvadeset godišnjih istraživanja krša i razmišljanja o prашupljinama objavio je 1925. godine knjigu pod naslovom »Tektonische Urholräume unter den Falten-Gebirge. Neue Erklärung des Karstphaenomens«. Štampano kao manuskript. Sombor 1925. (Tektoniske prashupljine ispod boranih gora. Novo tumačenje fenomena krša). U toj knjizi upotrebio je sve podatke skupljene kroz 20 godina svojih istraživanja po krajevima našega dijela dinarskog krša, da što snažnije i uvjerljivije dokaže opstojnost prashupljina ispod našega krša, kao i krša uopće, pa da na taj način dođe do tumačenja onih problema s područja krša, čija su tumačenja bila nejasna i problematična, a često puta i posve neosnovana, premda su ih pisali stručnjaci.

Moramo priznati, da ima u tome radu i nekih neispravnosti u tumačenju o postanku nekih pojava krša, no tih je vrlo malo, da bi obezvrijedile ostala njegova tumačenja o pojавama krša u nas. Uostalom grijesili su u tome pogledu i mnogi kapaciteti, mnogi možda i više nego Simonović. Možemo mirne savjesti reći, da ono što je Simonović napisao u tome djelu o kršu, da je sve na zamjernoj visini i na stručnoj podlozi pisano i prikazano.

Smatrao sam svojom dužnošću, da iznesem ovo nekoliko redaka pred šиру javnost, kako bi i ona upoznala široki djelokrug rada dr. Radivoja Simonovića, koji je uz svoje teško zvanje djelovao i na širokom polju prirodnih nauka, a kojega je djelovanje odnijelo u carstvo divnih naših planina čiji je veliki poklonik bio naš nezaboravni — Čika Rade!!!

Prof. Dr. Johannes Frischauf

1837.—1924.

(Povodom stodvadesete godišnjice rođenja)

Među imenima planinara zaslužnih za osnutak HPD-a u Zagrebu 1874. godine, posebno se ističe ime prof. dr. Johannesa Frischaufa. Do danas nažalost nema cijelovitog prikaza njegovog turističkog životopisa, a tragovi o njegovom radu razasuti su kroz stara godišta njemačkih planinarskih časopisa, koji su danas već pomalo rijetki. Ove okolnosti, a i godine koje nas već odijeliše od tih dana počele su da otimaju sjećanje na velike zasluge, koje je stekao prof. dr. Johannes Frischauf za hrvatski turizam, a posebno za planinarstvo.

Njemu treba zahvaliti što se možemo ponositi, da ima već 84 godine kako Hrvati imaju svoje organizirano planinarsko društvo, nastalo u Zagrebu u vrijeme kada se planinarstvo tek počelo razvijati, a mnogo prije osnutka takovih društava kod drugih naroda. U travnju 1874. godine na svom izletu na Klek, sastao se prof. Frischauf sa Budom Budislavljevićem, kasnijim vel. županom i hrvatskim piscem, te ga nagovorio da kod svojih sunarodnjaka poradi da bi došlo do osnutka planinarskog društva. Ovaj susret bio je presudan u povijesti nastanka Hrvatskog planinarskog društva, a Budislavljević je taj susret opisao živo i slikovito u svom članku: »**Kako je nastalo Hrvatsko planinarsko društvo**«*). Ta radnja uzimala se često u pomoć u svim kasnijim spomenima u vezi prof. Frischaufa.

Ličnost prof. Frischaufa ulazi među one rijetke Nijemce, koji su iskreni priatelji Slavena i koji sa simpatijom prate i pomažu svako njihovo kulturno nastojanje. On je kao planinar sa jednakom ljubavlju i marom istraživao i otvarao prometu njemačke alpske krajeve, kao i slovenske i hrvatske planine. Pisao je o jednima i drugima toliko zanosne i poučne članke i gorljivo upozoravao na sve znamenitosti naše zemlje. I upravo zbog te svoje velike susretljivosti prema Slavenima, prof. Frischauf je pretrpio od svojih sunarodnjaka mnoge gorke časove. Bio je izvržen žestokim napadajima i progonima šovinistički raspoloženih Nijemaca, a ti razlozi maknuli su ga prije reda i sa mjesta sveučilišnog profesora.

Porijeklom porodica Frischauf potječe iz južne Štajerske. Godine 1832. doselili su mu se roditelji u Beč, i tu otvore malu trgovinu živežom. Tu se rodio prof. Frischauf 17. rujna 1837. (od oca Ignaca i majke rođ. Steinhart). Poznato je, da su mu roditelji i predi bili siromašni štajerski zemljoradnici.

Skromno i siromašno proveo je svoje djetinjstvo mali Johannes, ali u školi se odmah istakao kao odličan đak. Osobito je bio izvrstan u matematici. Položio je sa odličnim sve razrede osnovne i srednje škole i godine 1857. maturu. Iste godine produžio je sveučilišne nauke na filozofskom fakultetu studirajući matematiku, fiziku i astronomiju. Promoviran je 1861. god., na čast doktora filozofije, a 1863. dobiva mjesto docenta na bečkom sveučilištu. U međuvremenu, od 1860. do 1866. godine, djelovao je u svojstvu asistenta bečkog astronomskog opseravtorija.

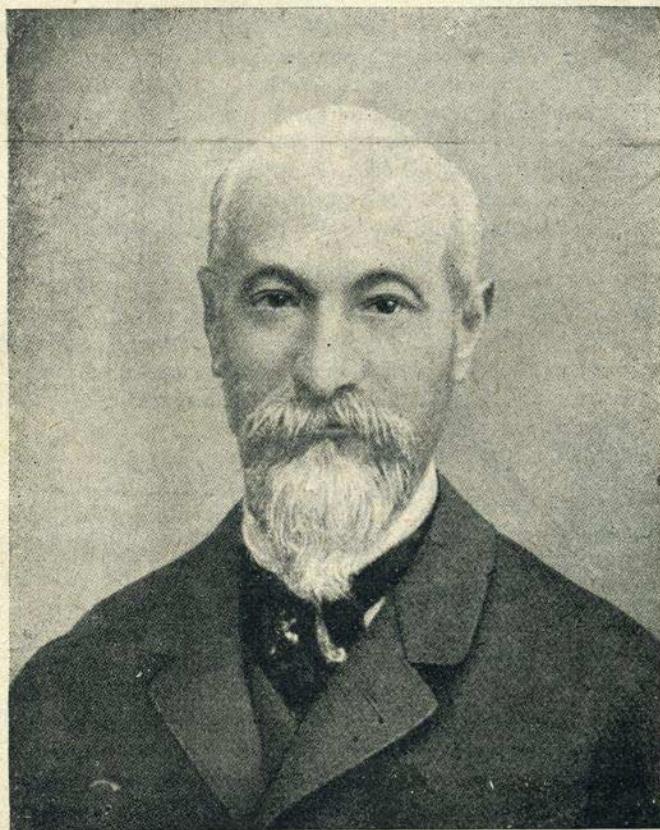
Godine 1866. primi mjesto profesora matematike na sveučilištu u Gracu, pa se tu stalno nastanio i službovao sve do 1906. godine, kada ga austrijske vlasti prisilno umiroviše. Godine 1882. bio je prof. Frischauf dekan gradačkog filozofskog fakulteta.

*) **Hrv. planinar** god. I, Zagreb 1898., str. 36.

Frischauf je vrlo mnogo putovao i planinario. To mu je stvaralo veliko zadovoljstvo i veselje, a putem je marljivo sabirao i bilježio svaku sitnicu, gradeći tako opsežno gradivo, kojim se služio u svojim putopisima.

Prvo svoje putovanje u planine izveo je već 1864. god. u štajerskim Alpama, bio je u Berchtesgadenu, u Visokim Turama, gornjoj Italiji, Kranjskoj i Trstu. Iza te godine obilazio je redovito svakog ljeta austrijske Alpe, u nekoliko navrata bio je u Švicarskoj, putovao je u Rim, Siciliju, bio je na Vezuzu.

Prva posjeta Sloveniji pada prema Kocbeku još 1864. godine, ali istom deset godina kasnije posjetio je Savinjske Alpe, koje su ga toliko zanijele, da gotovo čitav svoj život, naročitu svoju pažnju i brigu posvećuje samo njima. Interes i velika ljubav prof. Frischaufa za slovenske Alpe očitovala se u brojnim naučnim i planinarskim člancima i prikazima, ali se to osjetilo i na samom djelu, u praksi. Opsežne veze i poznanstva sklopio je prof. Frischauf u Sloveniji i Hrvatskoj, vodio korespon-

Dr. Johannes Frischauf

ciju i sudjelovao lično i aktivno u svim sporovima, svim radnim planovima, akcijama, društvenom životu, radu i svečanim zgodama. Svuda se isticao kao velik prijatelj slavenskih interesa, ostajući u tome dosljedan do kraja svoga života.

- Da istaknem od brojnih putovanja kroz slovenske planine samo one najvažnije:
1874. 19. rujna prvi puta se uspeo na Grintovec, a iste godine obišao je i Ojstricu.¹⁸
1875. od 9. do 14. kolovoza obišao je Raduhu, Jezersko, Dolgi Hrbet, Skutu i Kokru.
1876. 19. srpnja (i kasnije) radio je sa radnicima put na Kamniško sedlo. Potrebni alat i 3 kg. dinamita dao mu je zato rudar Prugger u Železni Kapli.
- Iste godine, 26. srpnja, izašao je t. zv. Frischaufovim putem na Mlinarsko sedlo, a 13. kolovoza uspeo se ponovno na Grintovcu.¹⁹
1877. osobito je mnogo putovao Savinjskim Alpama. 5. rujna izašao je na Kočnu, 6. rujna bio je na Storžiču, a 11. rujna iz Kamnika ispeo se po šesti put na vrh Grintovca.²⁰
1878. bio je sa suprugom u Logarskoj dolini. Od godine 1878. do 1892. putovao je u druge krajeve, ali se javlja 1880. nekim rezultatima iz Savinjskih Alpa.²¹
1892. 25. rujna dolazi u Luče i Solčavu i tu obnovi stara poznanstva, a domaće nagonjava za gradnju ceste. Iste godine, 26. rujna trasirao je put iz Robanovog Kota na Moličku planinu.
1893. upoznao se sa Kocbekom.
1894. zajedno sa Kocbeckom obišao je Savinjske Alpe i o tome opširno pisao,^{67, 59, 68.}
1895. 25. rujna pregledao je novo građenu cestu iz Luči u Solčavu za koju se već pred 20 godina zalagao. Putovao je i sa Kocbekom.
1896. Bio je opet u Kamniku i Alpama, a u Ljubljani se upoznao sa župnikom Aljažem*. Iste je godine bio na Triglavu⁸² i Kozjaku kraj Maribora⁸⁸.
1897. slavila se 8. rujna Frischaufova 60 godišnjica u Mozirju. Toj proslavi je prisustvovao sa sinom Hermanom i tom zgodom učinio neke izlete.
- 1898.—1900. obilazio je okolicu Grintovca^{102, 103}, bio na Krvavcu, Šenturškoj gori^{104, 105} i Pohorju.
1904. 4. listopada išao je sa sinom Walterom i Hermanom iz Jezerskog na Ravni kroz Žrelo na Vodine i preko Okrešla do Mozirja, i o tome izdao spis¹⁰⁸.
1902. u svibnju vidimo ga u gostima župnika Aljaža zanimajući se o hotelu u dolini Vrata. Duže vrijeme bio je kod Piskernika, radi ceste na Korošku.
1904. bio je na Jezerskom i na radovima puta na Kamniško sedlo.
1909. posjetio je Frischaufov dom na Okrešlu.
1910. posljednji puta, veli Kocbek, obišao je Savinjske Alpe**).

— F. Kocbek: »**Dr. J. Frischauf**«, Porčila, 1894., str. 12.

— Kocbek i Mikuš: »**Frischaufova šezdesetletnica**«, Plan. vestnik 1897., str. 133.

— Kocbek Fran: »**Dr. Johannes Frischauf, v proslavo njegove sedamdesetletnice**«, Izd. Sav. podružnice SPD-a 1907.

Koliko su Slovenci cijenili rad i suradnju prof. Frischaufa, vidi se najbolje već kod proslave njegove 60-godišnjice na Mozirju.

Tadašnji predsjednik SPD-a prof. Orožen pozdravio je prof. Frischaufa srdačnim riječima i nastavio ovako:

»U prvo vrijeme svoga postojanja nije osrednji odbor imao potrebnih iskustava za izvršavanja društvenih djela. Frischauf nam je priskočio u pomoć svojim iskuštvom i mudrim savjetima, a za naše društvo i njegove težnje počeo se zanimati toliko intenzivno, da nas je upravo ganulo njegovo nesobično i požrtvovno djelovanje u krilu SPD-a. Otišao bi predaleko tko bi htio na potanko brojiti sve njegove zasluge za naše društvo. Koliko puta nam je pomagao savjetima i u praksi. Ukratko, bez

*) Aljaž Jakob: »**Spmomi na prof. Frischaufa**« Plan. vestnik 1925., str. 64.

) Ove podatke sakupio sam iz Kocbekove monografije: »Savinjske Alpe**«, izd. Savinjske podružnice SPD-a, Ljubljana, 1904. godine.

Frischaufa se neda zamisliti SPD, tako je tijesno spojen naš častan dobročinitelj sa dogadajima i udesom našeg društva***).

Imenovanjem za profesora na sveučilištu u Gracu, Frischauf je odmah prionuo da podigne svoju katedru na nivo naučnih rezultata tadašnjih dostignuća znanosti. Uz to je svoje veliko i opsežno znanje stavio u službu planinarstva i ispitivanja planina, spajajući tako uloge učenjaka i praktičara. Osobito se isticao tekovinama svoje struke i unosio sav primjenjeni sadržaj matematike, fizike, astronomije i geodezije u planinarstvo. Sam je mjerio i trasirao brojne puteve i ceste, mjerio udaljenosti i visine, skicirao i stalno pratilo i razmišljao, kako bi te postupke ujednostavnio. Načrto se bavio kartama i panoramama, te je bio u vezi sa bečkim geografskim institutom kao dopisni član.

Konstrukcija crtanja panorama bila mu je najdraža zabava. Pod njegovim nadzorom izašla je glasovita **Penhartova** panorama Triglava, Učke, Šmartne Gore, Hochmölbinga, Zirbitzkogela itd. Uz mnoge panorame napisao je velik broj bilježaka, a za crtače izumio je razna pomagala (»Panorama-Zirkel«). Članci pisani o tome^{9, 10, 24, 54} predstavljali su u svoje doba pravu novost, a prof. Frischaufu pribavili glas velikog majstora svoje struke.

Ali veliki uspjesi i priznanja sa jedne strane, stvarali su na drugoj nerazumjevanje, koje se sve jače isticalo, dok nije prešlo u otvorene napadaje. Glavni povod zato bio je taj, što se prof. Frischauf nije mogao prikloniti njemačkim nacionalistima, te je svakom zgodom, putovanjem i brojnim spisima isticao važnost i prirodne ljepote naših krajeva i našeg žiteljstva, dok su njemački interesi bili tome protivni. Nesuglasice su izbile i u stručnim pitanjima.

Značajno je, da je prof. Frischauf prvi u Austriji počeo predavati apsolutnu geometriju po Bolyaiu i Lobočevskom. Zato mu je ministarstvo prigovorilo, da su takova predavanja preteška za slušače. O tome je Frischauf dao svoj odgovor u uvodu svoga djela »**Absolute Geometrie**« iz 1872. (str. VII), gdje ističe, da bitni sadržaj toga djela traži u stvari minimum predznanja, dok se vladin izvjestitelj izdao, da ne prati savremena nastojanja nauke, ili je i tu po srijedi zavist i jal, kojim su ga često susretali. Zato prof. Frischauf kaže: »**Dotični gospodin izvjestitelj može se uvjeriti o ispravnosti moga tadašnjeg odgovora glede pangeometrije, izložene u ovoj knjizi, a što se tiče projekcija neka zaviri u bilo koji udžbenik elementarne ili nove geometrije. Neću raspravljati — kaže Frischauf — što treba mijenjati u našim austrijskim školskim i nastavnim programima, ako se e. kr. ministarstvo služi takovim izvjestiteljima za sveučilišna predavanja, koji jedva da su vidili srednjoškolski udžbenik osnovan na novim rezultatima nauke.**«

Iz ovih par riječi vidi se nepomirljivost kojom se povrijedeni Frischauf odupire izopačavanju nauke i njezinog krojenja, kako su to priželjkivale njemačke vlasti, a zavisno od svojih nacionalističkih interesa i prohtjeva.

U planinarskom djelovanju osobito je njegov rad napadan i krnjen od strane Nijemaca. Nije se slagao sa D. u. Oe. A. V. (Njemačko-austrijskim alpskim društvom), jer su tu bili okupljeni većinom Nijemci, kojima nije išlo na volju što je u Sloveniji osnovano SPD, osobito jake trzavice imao je sa celjskom podružnicom D. u. Oe. A-V-a, pa je u mnogim člancima i noticama (naročito u **Südsteirische Pressu**) pobijao nazore celjske a isto tako i mariborske sekcije^{79, 80, 81, 85, 86, 98, 101, 107, 110}.

Zato je kampanja protiv Frischaufa dobila u Austriji smišljen i organiziran oblik.

***) Planin. vestnik 1897. str. 133—142.

Govor prof. Orožena i Frischaufov odgovor uz njegovu 60-godišnjicu na Mozirju 1897. god. razbuktao je gnjev Frischaufovih protivnika. Istu zimu studenti mu priređuju »mačju deraču« pred kućom gdje je stanovaao, a iste godine i pred samim fakultetom. »**Grazer Tagblatt**« prevršio je svaku mjeru u napadajima, a u broju od 26. lipnja 1899. naziva prof. Frischaufa posprdno »Slavenskim knezom«. Dva prijatelja prof. Frischaufa osobito se istakoše kao njegovi kasniji neprijatelji. To su dr. Böhm i dr. Richter*).

Sa Böhmom je vodio oštu polemiku^{69, 70, 74}, jer je osjetio podvalu u Böhmovom sastavu »**Steiner Alpen**«, koga je napisao po Richterovo uputi.

Sa Richterom je imao gorko iskustvo.

Do 1892. bili su dobri prijatelji i često su zajedno ljetovali u Millstattu. Richter ga je koristio kod korektura svojih članaka, kao i savjetima u svome radu. Kasnije je ta veza prekinuta iz političkih razloga i Richter je djelovao samostalno.

Prof. Frischauf je bio takove naravi u znanstvenom radu, da nije mogao podnašati zapažene grijeske. Po naravi bio je pravi matematičar. Godine 1905. izdao je u Ljubljani svoju knjigu »**Der Alpinist und Geograph Eduard Richter**«¹¹⁴, koja je u Gracu podigla buru negodovanja. Frischauf je kritizirao ova Richterova djela:

1. **Die Gletscher der Ostalpen;**
2. **Anleitung zur Ausübung des Bergführer-Berufes.**
3. **Die Erschließung der Ostalpen.**
4. **Atlas der Österreichischen Alpenseen.**
5. **Schulatlas** (izd. 1898. g.).

Godine 1907. objavio je spis »**Zur Enthüllung des Eduard Richter-Denkmales in Salzburg**«. U tome spisu kritizirao je Richterove školske knjige »**Lehrbuch der Geographie für die I., II. und III. Klasse der Mittelschulen**«. Grijeske prof. Richtera ocjenio je prof. Frischauf kao krupne i toliko očigledne; da bi ih mogao ocijeniti svaki općenito obrazovani čovjek, čak koji ima i toliko znanja, koliko se traži u nižoj gimnaziji.

Ali tu se našao Frischauf sam pred jakom njemačkom koalicijom. Prof. Richter isticao se je često na političkom polju kao nacionalni radikalac i s time si pribavio slavu i popularnost. Novinska reklama dizala je prof. Richtera na glas učenjaka prvog reda, a bilo je čak i vrsnih stručnjaka, koji su toj reklami dali svoj glas, te je tako još jače raspirili.

Prof. Frischauf našao se potpuno sam, a na njegove kritike nije se puno gledalo. Uz to su mu mjerodavni nalazili niz izmišljenih zamjerki, klevetajući ga kao slavenofila i izdajicu svoga naroda i zemlje, koja mu se »omrazila« te se odnarođio i postao »slavenski knez«.

Naročito zategnuta situacija postala je 1905. god. smrću prof. Richtera, jer je reklama silno hvalila sve njegove radove, a kroz to je prijetila opasnost, da se mnoge Richterove omaške ustale kao točne u zemljopisnim djelima. Izlaskom brošure »**Der Alpinist und Geograph E. Richter**«, Frischauf je uzvitlao na sebe silnu buru. 12. ožujka 1905. u auli univerziteta u Gracu bila je studentska demonstracija protiv prof. Frischaufa. Slušači su tražili da im se smjeni »protunarodni profesor«. Da se to potpomogne, izdalо je profesorsko vijeće 13. ožujka pismeni protest protiv prof. Frischaufa sa 36 potpisa. U tome protestu kolege prof. Frischaufa žigošu njegov »protunarodni rad smišljen za tude interese«.

*) Prof. dr. Eduard Richter bio je više godina profesor geografije na sveučilištu u Gracu i Frischaufov prijatelj.

Ali uporni Frischauf prikupi sada sve spletke i makinacije kojom se služila njemačka koalicija protiv njega, te lijepo i objektivno predoči austrijskoj javnosti principe svoga naučnog naziranja i svog životnog djelovanja. Svoje kritike prof. Richtera objasni kao logične, objektivne, i stručno nužne, a cilj im je jedino čista naučna istina, bez obzira na ličnosti.

Rezultat toga bio je, da je 26. travnja 1906. dobio od ministarstva dopust »bis auf weiteres« a u rujnu je prisilno umirovljen. Ovakovim postupkom nanesena je prof. Frischaufu velika nepravda. On je svojim tako upornim radom stekao trajne zasluge na stručnom i planinarskom polju rada pa je u punoj mjeri zasluzio da se s njim postupa pravedno i dolično. Velika nepravda teško se dojmila učenjačkog duha prof. Frischaufa. Postupak njegovih drugova i sunarodnjaka ogorčio mu je zadnje godine života. Svi naporci da se reaktivira i da mu se dade zadovoljenje za učinjene nepravde ostali su bez uspjeha. Sve interpelacije koje je ulagao na bečki dvor ostale su bez odgovora.

Ali marljivi duh prof. Frischaufa nije klonuo ni nakon umirovljenja. Oni koji su se nadali tome, uvidjeli su u Frischaufu borca dosljednog do kraja života svojim idealima, borca za naučnu istinu.

Ali nisu samo Frischaufa pratili posprdni grohoti njegovih zemljaka. Njega je u stvari to najviše bolilo i peklo, ali on je dobio na drugoj strani skromna ali iskrena i visoka priznanja.

Hrvatsko planinarsko društvo na svojoj XV. glavnjoj skupštini, održanoj 19. svibnja 1889. u Zagrebu, a na prijedlog odbornika F. Koniga, zajednički je donijelo odluku da se prof. Frischauf počasti **začasnim članstvom društva** zajedno sa Josipom Torbarom*).

Gradska općina Ljubljane izabrala ga je počasnim građaninom grada**), što su kasnije učinila i druga mjesta (Jezersko, Luče i Ljubno), a Primorsko planinarsko društvo imenovalo ga je isto počasnim članom.

Godine 1906. u vrijeme najvećih napada na prof. Frischaufa, izrazio je zbor Slovenskog planinarskog društva svoje visoko priznanje prof. Frischaufu ovim riječima: »Zastupnici Slovenskog planinarskog društva sakupljeni na redovitom općem zboru SPD-a dne 21. travnja 1906. spominju se zasluga koje ste zadobili za naš turizam, te Vam se kao neustrašivom branitelju za istinu na polju turizma izražavamo svoje puno priznanje i poštovanje***).

Zadnje svoje godine Frischauf je proživio u Gracu. Putovao je 1910. u Tirol i Engandin, 1911. bio je u Ausee-u, 1912. u Graubündnu i dvije nedjelje u Monakovu. Najviše se odmarao u Millstattu. Tu je radio na svom najvećem naučnom djelu¹¹⁶.

U visokoj starosti dostigne ga smrt, 7. siječnja 1924. u Gracu, gdje je proživio skoro punih 60 godina****).

*

Da bi se mogao bolje ocjeniti opseg i značaj utjecaja, koji je prof. Frischauf dao našoj javnosti u vezi utemeljenja Hrvatskog planinarskog društva, iznijeti će niz citata i vijesti onoga doba, kao i izvadke iz bogate Frischaufove korespondencije. Prve takove vijesti i pisma djelomično je objavio sam Budislavljević. Godine 1912. poklonio je Budislavljević svu Frischaufovu korespondenciju prof. Josipu Pasariću, planinarskom piscu i kasnijem predsjedniku HPD-a. Iz bogate ove zbirke donio je

*) Ova vijest nalazi se u rukopisu tajničkog izvještaja HPD-a za 1889. g. D. Lihla.

**) Planinski vestnik 1904., str. 12.

***) Planinski vestnik 1906., str. 66.

****) Dr. Johannes Frischauf (osmrtnica) Planin. vestnik 1924., str. 47.

prof. Pasarić 1913. godine u **Vijencu** (br. 1 i 2) veće izvadke, pa kako su ovdje planinarima malo po strani prenosim neka pisma u cijelini.

U travnju 1874. poduzeo je prof. Frischauf veliko putovanje kroz Hrvatsku, Dalmaciju, Crnu Goru i Istru. U svome vodiču »**I. Frischauf's Gebirgsführer**«¹⁰ pod odsjekom 47., opisuje željeznicu iz Rijeke do Karlovca, s koje je poduzimao svoje uzlaze. Prvo se zaustavio u Gorskom Kotaru i iz Fužina posjetio izvor Ličanke, iz Liča se penjao na Medvedak (1.027 m) i Viševicu (1.428 m). Iz Delnice izašao je na vrh Drgomalja (1.153 m) odkuda se spustio u Brod i dolinu Kupe. Iz Lokava je prof. Frischauf pješačio do Mrkoplja, te izašao na vrh Bjelolasice (1.553 m), najviši vrh Velike Kapele. Sav taj put opisao je toliko živopisno i zanosno, da je njegov sastav imao snažan dojam i u kasnijim opisima i putovanjima.

Dalmaciju je proputovao od Zadra do Budve. Uspinjao se na Mosor, Dinaru, Biokovo i Lovćen*.

U Ogulinu se prof. Frischauf susreo sa Budisavljevićem, koji je kao natporučnik služio kao okružni pristav kod krajiske upravne općine. Frischauf je imao za Budisavljevića pismenu preporuku njegovog brata, koji je bio pomorski časnik u Rijeci. Budisavljević ga primi vrlo ljubazno i upozna sa ogulinskim učiteljem i planinarom Josipom Magdićem, koji ga idući dan povede na vrh Kleka. Taj dan popodne vrti se prof. Frischauf u Ogulin zadovoljan uspjelim izletom, a Budisavljević ga dočeka na ogulinskem trgu. Obojica pođu k zanimljivom Đulinom ponoru i dalje do sela Otoka, a putem je prof. Frischauf pun ljubavi za naše planine nagovarao mladog časnika, da kod svojih sunarodnjaka potakne misao o osnutku društva za pohadanje i proučavanje planina. Budisavljević se silno oduševio ovom lijepom idejom, upoznao svrhu i namjenu takova kulturnog rada i obećao Frischaufu da će učiniti sve što bude u njegovo moći.

Budisavljević je odmah stupio na djelo. Već u svibnju 1874. napisao je u »Obzoru***) ovaj dopis:

»Prošloga nas mjeseca ugodno iznenadi poznati učenjak profesor matematike na gradačkom sveučilištu dr. Ivan Frischauf. Pokazasmo mu frankopansku kulu dični taj spomenik ogulinskog Junaštva i ponor Đulin. S pločnoga pogledala do na dno klanca brojaše kako Kušan u poviesti ogulinske pukovnije kaže 25 hvat. Potpukovnik Ratković mjerio je užetom i nabrojao 21 hvat, a ova će mjera priličnija biti, jer je dr. Frischauf salazio s onu stranu ponora ispod ogulinskog voćnjaka, gdje je brina za podrug hvat niža od pogledala, pa našao visomjerom u ruci, da je do gore istom 117 stopa, dakle devet stopa manje, nego li do kamenog pogledala.

Pokazasmo zatim gradačkom putniku občinski voćnjak, da vidi kako brižne ruke za napredkom sežu. Odvedosmo ga onda do na kraj vode, razmatrajući ljepotne slapove do vrela Bukovnika, razlažući mu uzput kakav je bio i što je danas Ogulin, a kašnje se razveze obilatija riječ o hrvatskoj našoj domovini, uz ljubeznu pomnju i mnogu povladu vrsnoga Nijemca.

Sutra dan ranom zorom krenu profesor Frischauf pram Musulinskom potoku i uzpe se do pol jedanaeste pred podne na častno tjeme starcu Kleku, odakle se je na lijepu danu mogao naužiti prekrasna vidika. Na podnožju u Potoku i na samom vrhu mjerio je visinu, koju još i sada kan da tvrdo ne znamo.

*) D. Hirc: Osnivači Hrvatskog planinarskog društva. **Hrv. planinar** 1900., str. 105.

**) Obzor br. 111 god. IV. od 16. svibnja 1874.

Zalismo što gospodin profesor nije toliko vješt našem jeziku, te bi mogao proučiti umnu raspravu našega akademika Torbara, »O uzlazu na planine«, baveći se podrobnije sa Klekom, a izišavšu god. 1865. u Književniku.

Ovom se je zgodom potaknulo pitanje, nebi li bilo i korisno i nužno i liepo i nadobno ustrojiti i u nas planinarsko društvo »Planinca« ili vam drugo »hrvatskoga gorjanina«. Baš ovdje je i prilika pomišljati na to, kad nam evo pred očima Kleka, za njim ponadesno Bjelolasice, lievo Kapelle velike i male, pod ovom Plitvičkih jezera, iza njih Plješivice, onamo dolje Velebita itd. Ako Vam je s voljom, molim za nekog prostorka u listu, da se o tome malo bolje porazgovorimo i porazumiemo.

Iza svoga povratka u Grac, pisao je prof. Frischauft 2. lipnja 1874. list, sa prijedlogom »Opis uspona na Klek«¹¹. Moli Budisavljevića, da taj sastav upotrebi po svojoj volji, kao uspomenu od prijatelja prirode, koji pošteno nastoji da šire krugove upozna sa dobrim svojstvima, manje poznatih ljudi.

Mjesec dana iza toga — 6. srpnja 1874. — šalje prof. Frischauft novinski izvještaj o mjesecnoj skupštini štajerskog **Gebirgsvereina**, od 30. lipnja. U tome izvještaju prikazano je predavanje, koje je Frischauft održao pred članovima društva, o svojim putovanjima u Hrvatskoj. Predavanje — veli se u izvještaju — bilo je bogato planinarskim epizodama i otkrićima. Zanimljivo je prikazana gorska okolica željezničke pruge Rijeka—Karlovac. Vesela i iznenadujuća jest vijest **osnutak hrvatskog planinarskog društva**.

Iz toga se izvještaja vidi, da je prof. Frischauft i prije stvarnog dana osnutka tog društva, već u javnosti označio njegov opstanak i time htio još jače potaći Budisavljevića, da na tome energično poradi.

U priloženom listu moli prof. Frischauft Budisavljevića da mu javi, dali se u ljetu 1874. snuje iz Ogulina kakav veći izlet na Golu Plješivici i Plitvička Jezera, jer bi se on pridružio, da može i te dijelove Hrvatske upoznati. Na kraju toga lista pita Frischauft što je sa hrvatskim planinarskim društvom? »Mi u Gracu se živo zanimamo da se to društvo stvari. Nedavno je osnovano ugarsko, galičko, dapaće francusko planinarsko društvo, a od prije već postoje njemačko-austrijski Alpenverein, švicarsko i talijansko planinarsko društvo, a sva ta društva stoje u prijateljskom saobraćaju i pomažu, da se omogući izvjesno zbliženje stranih elemenata.«

Iduće pismo uputio je prof. Frischauft 12. srpnja 1874. Izriče radost što je u Hrvatskoj pobudio mar i interes za Klek u povodu svog članka o Kleku, što je brigom Budisavljevića izšao u hrvatskom prijevodu u »Obzoru«. Ujedno se zahvaljuje, što mu je dotične brojeve »Obzora« Budisavljević uputio u Grac. Obećaje sredinom kolovoza posjetiti Ogulin i poduzeti po Budisavljevićevu osnovi izlet na Velebit. »Ako ne nastanu osobite zapreke, ja bi cijeli zasnovani program izveo, jer već odavno čeznem da učinim pristupnjom imozantnu i za prirodopisce vrlo zanimljivu gorskou kosu Velebita.«.

U isto vrijeme bio je prof. Frischauft i u pismenom saobraćaju sa učiteljem Magdićem u Ogulinu. Evo kako to opisuje Magdić u svojim »Putosvitnicama«*).

»Nedavno je g. dr. Ivan Frischauft profesor na gradačkom sveučilištu, posjetio Ogulin, da se popne na častno tјeme starca Kleka, da se naužije čarobna vidika s ovog brda, pa i da pronade njemu pravu visinu itd., imadoh sreću s tim gospodinom.

*) Putne sitnice od učitelja Josipa Magdića, Narodne Novine XLVI. Zagreb 1880. od 1., 3., 7. i 10. svibnja.

nom spoznati se i sklopliti savez osobitog prijateljstva. Od tog mi sretnog časka, mislio sam svakojaka, kako bih spleo osnovu, da spomenutog gospodina potaknem i na dalnje izlete, po dičnoj našoj domovini, ne bi li on, — upoznav se s mnogimi čarobnimi predjeli, kao član alpinskog društva, te čitajući tomu društvu poslije svakoga putovanja svoja izvješća — potegao za sobom i druge prijatelje iz susjednih krunovinah, pa iz Njemačke i ostalih stranah Evrope. Istaknem mu napisrice osnovu putovanja, tobož u čvrstoj nadi, da će se pomenuti gospodin mojemu pozivu polag priposlane mu putne osnove povoljno za me odazvati, pa i zbilja pogodih.

Kada sam mu naime rečenu osnovu poslao, eto meni ugodna lista, u kojem dr. Frischauf očituje, da želi proputovati osobito gornju Krajinu i Dalmaciju, počem su ovuda predjeli većinom dražestni i zanj zanimljivi.

Sad mi ne preosta ino, nego da pripravim što je za putovanje potrebito, pa da dočim sam među učitelji rečeno putovanje višeputah spominjao, odluči se i učitelj g. Ratković poći s nami, nu radi familijarnih okolnosti pridružio nam se ovaj naš suputnik tek u Gospicu.

Tko bi mogao opisati radost, kojom sam očekivao rok našem polasku, jerbo to bijaše prvo moje putovanje, a u društvu veleučena gosta s kojimi bi sigurno svatko rado putovao.«

Tako je tekao osnov za jedno značajno — moguće najznačajnije planinarsko putovanje kod nas. Ono je izvedeno u ranu jesen 1874. godine, dakle još u dane, kada se tek kovao plan za osnutak HPD-a u Zagrebu. Ovaj put imao je velik i odlučujući značaj.

Frischauf je sa učiteljem Magdićem, što pješice, što na kolima, prešao divljena vrijedan put. Od Ogulina preko Plitvice i Plješevice do Bihaća, a odavle na Gospic pa preko Velebita do Zadra: u krivudavoj liniji prešli su više stotina kilometara, pokazujući svojim primjerom, kako treba zasnivati praktičan planinarski rad i djelovanje. Ovim putovanjem pokazao je Frischauf čitavoj tadašnjoj evropskoj i planinarsko-turističkoj javnosti, da su krajevi vojne Krajine i južne Hrvatske prezanimljivi i bogati u svome pejsažu, u ličnom pogledu sigurni, a narod da je pošten i gostoljubiv. Usput su zabilježene mnoge vijesti i detalji, vezani na prošlost naše zemlje i krajeva.

Cijeli taj put opisan je i sačuvan od oba putnika. Prof. Frischauf opisao je putovanje pod naslovom »**Bergtouren in kroatischen Grenzlande**«¹² a učitelj Magdić kao »**Putne sitnice**« u **Narodnim novinama**.

Evo kako je ukratko tekao taj put:

Frischauf je stigao u Ogulin 19. kolovoza 1874., i to baš na dan, kad je rijeka Dobra poplavila čitavi Ogulin, iza čestih kiša — »Čemu se gospodin suputnik vrlo divio, videć toliku silnu vodu razlivenu po okolici i po samom gradu,« — taj prizor mu dade već gradiva za putne bilješke — kaže Magdić.

Iz Ogulina podu obojica istom 23. kolovoza, dok se voda povukla, put Plaškog i Saborskog, gdje su konačili u gostioni Luke Hodaka. Idući dan, 24. kolovoza razgledaju Plitvička Jezera, koja su toliko oduševila Frischaufa da »nikakva jezerska scenarija njemačkih Alpa ne može se s njima porebiti i svaki ponovni posjet ovih dražesti otkriva u duši nova prividjenja i čari.« Nočili su u Priboru, gdje je odredio visinu (2.160'). Tu je Frischaufa oduševio neki starac imenom Mažar, star 113 godina, a mogao je još dobro hodati. Taj drevni starac pričao mu je da mu je otac doživio

*) Šerežani ili šerežani bili su birani vojnici u Krajini, koji su poznavali sve staze i bezpuća planina. Nosili su posebnu odjeću: crvenu kabanicu, a oružje im je bilo šarka, kubura, handžar ili jatagan i nož.

124 god., a borio se u više navrata sa Turcima, te služio kao šerega*) i smaknuo barem 50 Turaka.

25. kolovoza izvede ih Jure Ivanković na vrh Gole Plješvice, gdje je upravo boravio u svom šatoru austrijski topograf-poručnik Schwarz sa vojnicima, mijereći teren u vojne svrhe, za potrebe topografske karte. Ovaj ih ljubezno primi u svoj šator i počasti ručkom.

Razgled sa vrha Plješvice silno se dojmio Frischaufa. On, koji je toliko toga obišao i upoznao, nadivio se tolikim čudima raspjevane turističke reklame, ostao je ushićen veličajnom panoramom. »Pogled sa vrha oduševit će ljubitelje dolinskih vidika, jer se odavle prostire čitava Hrvatska i turska dolina Une, kao na kakvoj karti. Jednako se pregledaju daleke planine Kapele, Velebita i bosanski vrhovi koji su odavde vrlo instruktivni.«

Sa Plješvice sišli su prof. Frischauf i učitelj Magdić u selo Zavalje na bihaćku stranu, i tu zanoćili u gostioni. Drugi dan prešli su tursku granicu i posjetili onda turski Bihać. »Prvo nam je bilo — priča Magdić — da prošetamo po gradu, u jednom sokaku navratimo u tursku kafanu, pa sjednuvši po tursku, na nisku klupčicu, pojmemo svaki po jedan findjan dobre kave, a za čudo platio svaki od nas samo 1 novčić.«

Iz Zavalja prešli su 26. kolovoza opet Plješivicu preko sedla Škipine i sašli na kravasku stranu u Korenicu, gdje u samu noć stigoše do gostionice Mlinarić, gdje se odmore, okrijepe i zanoće.

Put od Korenice do Gospića tekao je što vlastitim nogama, što kolima. U noć stignu u Gospić i tu se nadu sa učiteljem Ratkovićem, kod kojega su se i smjestili.

Osobitu pozornost obrate gospićani na prof. Frischaufa. Nije im išlo u glavu da tako velik i učen gospodin ide u tako priprostom turističkom odjelu, nežaleći tolikog truda i troška — da se penje po brdima. Idući cijeli dan proveli su u Gospiću na sajmu, motreći žive slike i nošnju hrabrih Ličana, koja se dopala Frischaufu. U Gospiću se prof. Frischauf upoznao sa našim glasovitim planinarom Dragutinom Hircom*). Drugi dan odredi prof. Frischauf poći na Visočicu na Velebitu, dok Magdić i Ratković odluče u Perušić, da ispitaju tamošnje špilje.

31. kolovoza u društvu direktora gimnazije u Gospiću i župnika posjeti Frischauf Bilaj, odkuda produži u Medak, gdje ga primi Dujam Dejanović i povede do Raduča, gdje je prespavao noć i ranom zorom penja se put Svetog Brda, koje je Frischauf držao za najviše u čitavom Velebitu. Vodio ga je ličanin Mijo Benević, isti dan sišli su u Sveti Rok, gdje ih primi u svoje konačištu stari Japundžić.

Odavde poduzima prof. Frischauf sa svojim drugovima naporan put preko Malog Halana i Podpraga za Obrovac i Zadar, osobito hvaleći prijatan odmor u Podpragu kod prijazne obitelji Maričić. Taj dio puta opisao je i Ratković u »Agramer Zeitungu«.

Ovi članci Magdića i Ratkovića, a napose Frischaufa*) imali su u svoje doba velik utjecaj i značaj, a pobudili su znatan interes šire naše javnosti za obilaženje i bolje upoznavanje naših gorskih ljepota.

Iza toga višetjednog putovanja povratio se prof. Frischauf u Grac, a 6. listopada 1874. godine obratio se pismom na Budislavljevića, u kojem mu javlja rezultate i radost zbog uspjelog puta.

*) Putosvitnice, **Narodne Novine** od 12. svibnja 1880.

*) Frischaufov spis »Bergtouren« štampan je brigom Pilara u **Agramer Zeitungu** 1875., br. 102—107.

»Oprostite mi — piše Frischauf — što Vam tek sada javljam o svom putu po Hrvatskoj. Gore Velebita prilično sam proučio, ali istraživanja špilje u Lici nažalost nisu uspjela, jer je voda onemogućila ispitivanja. Rezultat moga puta po Hrvatskoj izići će u Godišnjaku austrijskog turističkog kluba. Zatražio sam dovoljan broj separata, da ih mogu razaslati svojim prijateljima. Posve sam zadovoljan rezultatom svoga puta, pa se nadam da će prijateljima Hrvatske pribaviti mnogo zadovoljstva. Moja dva hrvatska pratioča pokazali su se kao vrlo susretljivi drugovi — nažalost to ne mogu reći o sebi, jer me je stalno loše vrijeme činilo nestrpljivim.«

Na kraju istog pisma javlja prof. Frischauf Budislavljeviću, da će doći i sustrovati svečanom otvorenju hrvatskog sveučilišta, pa ga moli, da bi rado kroz to vrijeme stanovaao u blizini Budislavljevića, kako bi mu bio pri ruci, da se mogu usmeno sporazumiti »o nekim točkama«. Tu Frischauf sigurno misli i na HPD, jer je on živo želio da se otvorenje hrvatskog sveučilišta proslavi uporednim osnutkom HPD-a.

Opsežna inicijativa, lični primjer, i osobito lijepi opisi naših planinskih ljepota, imali su značajan utisak u našoj javnosti — a koji je urođio dobrim plodom. Budislavljević je odmah iza sklopljenog poznanstva sa Frischaufom stupio u pismenu vezu sa dr. Đurom Pilarom, te mu poslao Frischaufove brošure i pravila Štajerskog Alpenvereina, a usput razložio svoju osnovu, kako je to on po Frischaufu zamislio. Dr. Pilar je pristao na taj prijedlog, stupio na čelo pokreta oko osnivanja društva i sazvao u tu svrhu osnivački sastanak za 15. listopada 1874. godine. Na tome dogovoru donesen je zaključak, da se stvari planinarsko društvo i time se ostvarilo ono, što je prof. Frischauf toliko želio i radosno pozdravio.

Frischaufova radnja »Bergtouren im kroatischen Grenzlande« štampana je u Beču 1875. god. Čim je primio separate ove radnje, razasla je brojne primjerke svima sa kojima se putem susreo i sprijateljio. Poslao je desetak istih separata Budislavljeviću 14. ožujka 1875. uz ovo popratno pismo: »Napokon mi je moguće poslati Vam svoj obećani članak o Hrvatskoj. Da li što vrijedi, to neka odluče drugi, ja sam priznajem imao dobru volju, da nešto koristim hrvatskoj stvari. Ovim Vam šaljem oveći broj primjeraka, da ih razdjelite među znancima u Ogulinu i drugdje — ako mislite da je zgodno. Samo Vas molim da kod toga ne zaboravite moja dva vrlo poštovana pratioča g. ravnatelja Ratkovića i učitelja g. Magdića. Ako budete trebali još koji primjerak, izvolite mi samo javiti, jer sam naručio dovoljan broj separata. Svojim znancima izvan Ogulina, koji su me na putu prijateljski i gostoljubivo susretali, poslat ću sam taj članak. Usput Vam prilažem moj članak o Štajerskoj Švici koji će malo pomoći naše Slovence.«

25. srpnja 1875. nalazimo u »Obzoru« zanimljivu noticu da je prof. Frischauf opet na putovanju kroz Hrvatsku. Nakon svog lanjskog puta po Dalmaciji i Krajini upotrebio je duhovske praznike da ponovo obide naše gore i to ovaj put Bjelolasicu. Na put je pošao od Rijeke, Skradu i Begovog Razdolja, a vratio se preko Jasenka u Ogulin. Tom prilikom se je izrazio o Hrvatskom planinarskom društvu da se za njega vrlo zanimaju inozemna planinarska društva, i da je njegov postanak pobudio radost i interes u Austriji.

Frischaufa je na tom putu pratio njegov prijatelj sa Rijeke Martinec, a dolaskom u Zagreb susreo se tu sa dr. Pilarom i ostalom grupom vrijednih planinarskih osnivača i zagrijao ih za tu planinu i za još življji rad društva.

I doista svega par dana kasnije tj. 20. lipnja 1875. izveden je skupni društveni izlet na Bjelolasicu pod vodstvom predsjednika dr. Schlossera, ali kiša koja je nekoliko dana ljevala zadržala je planinare 3 dana u Jasenku, te se tako vrate u Zagreb ne uspev se na Bjelolasicu.

Iza putovanja kroz Hrvatsku u proljeće i jesen 1874. god. i proljeće 1875. god. prof. Frischauf je prekinuo za više godina putovanja po Hrvatskoj. U to doba svraćao je on svu svoju pažnju pretežno Savinjskim Alpama i Sloveniji. Kao da se zadovoljio svojim uspjelim željama, ostvarenjem i osnutkom HPD-a u Zagrebu.

Ali ljepote i uspomene stvorene na našu zemlju i planine privukle su ponovo prof. Frischaufa u naše strane. Godine 1887. putovao je Hrvatskim primorjem i posjetio naše otoke, a kad se vratio u Grac napisao je o tome putu oveći članak⁴¹. Tu opisuje čari Opatije, Novog, Vinodola i Crikvenice, predlaže osnutak sekcije HPD-a u Opatiji, jer su tu prilike ko stvorene za rad takovog društva. Iste godine posjetio je Hrvatsko Zagorje, penjaо se na Ivančicu⁴² i iz Zagreba na Sljeme, ponovo obišao Velebit³⁹ itd. O svemu tome javlja Budisavljeviću 26. veljače 1888. u pismu ovo:

»Prošle sam godine nakon višegodišnjeg prekinuća opet nastavio svoja proučavanja hrvatskih krajeva, kojim ју se i ove godine baviti. Prvi članak šaljem u 3 primjerka. U njemu ima malo što bi bilo vrijedno, ali možda će ipak neke opaske potaknuti koga na dobro. Naskoro će izaći članci domaćih ljudi o Crikvenici i Drveniku. Ja ју naskoro opisati Ivančicu⁴², a do konca ljeta sastavit ју veći članak o otoku Rabu^{38, 48}, a onda o Velebitu^{39, 40} u okolini Jablanca. Ako bude povoljno vrijeme o Dušovima bi sa kolegom dr. Richterom, profesorom geografije pošao na 10 dana u sjeverni Velebit i ponovio posjetu Plitvičkim jezerima. O Risnjaku nešto sam pisao prije četiri godine. Svoje prijateljsko mišljenje o Hrvatima, nisam do sada promjenio. Ja sam svuda nalazio, da je taj narod u svim slojevima ljubazan i neobično nadaren.«

Osobito oduševljen položajem i prirodnim zaleđem i slikovitosti Crikvenice, Frischauf se češće ovuda svraćao na odmor i oporavak. Bio je tu 1887., 1889., 1890. i 1891. Na želju nekajih odličnih primoraca i članova Primorskog planinarskog društva na Sušaku napisao je značajnu knjižicu »Klimatischer Curort und Seebad Cirkvenica«⁵² sa slikom Crikvenice i 63 strane zanimljiva sadržaja. Tu je sadržana idila azurne Adrije, našeg kršnog Primorja, kao i mnoga povjesna crta okolice. Upućuje se na kraće šetnje i izlete (Sv. Jelena, Kotor) i dalje (Bribir, Novi, Kraljevica, Bakar, Hreljin i Senj). U knjizi upozorava Frischauf na znamenitosti Krka, Omišaljsku špilju, Vrbnik pa otočić Košljun itd. dajući za sva mjesta upute za putovanje.

Godine 1889. i 1890. putovao je prof. Frischauf po Žumberku (Uskočkim planinama). Rezultate tog putovanja priopćio je u Zeitschriftu kao »Das Uskoken-Gebirge«⁵⁰. U Žumberak je pošao od Kostanjevice i prošao put preko Sv. Nikole i Sv. Gore na Sošice, a iz Kostanjevca je obišao Ozalj, odkuda je izšao u Karlovac. U okolini Karlovea posjetio je neka mjesta i o tome sakupio kraći prikaz⁴⁵. Iste godine 1890. ponovo je opisao znamenitosti naših otoka Raba i Krka^{48, 49} te morske vidi-kovce, školjić Sv. Marka i vrh Treskavac na Krku⁵³.

Hrc spominje u »Spomenici*, da je u pismu od 25. srpnja 1891. napisao ovo značajno opažanje: »Od tromedje Štaјerske Koruške, pa preko Hrvatske, Plješivice i Velebita, toga jedinog prebogatog pogledala, opaža se živa djelatnost u planinarstvu. Mnogi predjeli južnih-slavenskih Alpa, naročito Plitvice, dostali su se svjetskog glasa, čemu ne doprinosi samo veličajna priroda, već i inteligencija, spremnost i gostoljubivost naroda, koja se očituje kroz vjekove.« Dalje ističe Frischauf, ugodno ga je dirnula hrvatska gostoljubivost, koja mu je još milija, jer je on došao u narod kao stranac, ne poznavajući mu ni jezika ni običaja. Samo povjerenju, iskre-

*) Jubilarни broj Hrv. planinara 1900., str. 106.

nosti i svesrdnoj uslužnosti naroda zahvaljuje svojem radu, da je urođio dobrim plodom.

Još je najzanimljivije ono Frischaufovo pismo, koje je 14. prosinca 1898. uputio Budi Budislavljeviću, kada je on postao veliki župan lički u Gospiću.

U tome pismu ističe prof. Frischauf, da su ga mnogi poslovi neko vrijeme odvraćali da se i dalje posveti ispitivanju i putovanju po Hrvatskoj, kako bi to on želio. Ali, njegov interes i zanimanje za hrvatsku zemlju i narod ostao je isti. Dalje, nastavlja ovako: »**Budući da je sada Lika lako pristupna s morske strane, trebalo bi poraditi oko toga, da se otvori velikom planinarskom prometu veličajno gorje Velebita, koje je u mnogom pogledu jedinstveno među visokim planinama. Samo bi u tu svrhu trebalo izvesti neke radnje, koje bi iziskivale malo troškova uz sudjelovanje domaćih ljudi, a Hrvatsko planinarsko društvo bilo bi pozvano, da ove radnje potakne.**«

U drugom pismu nastavlja Frischauf svoje misli i ideje o unapređenju planinarskog života našeg Velebita pa kaže:

»**U prvom redu trebalo bi učiniti pristupnima Visočicu i Svetu Brdo. U tu svrhu treba označiti pristupne putove bojom i postaviti na njima ploče s natpisom. Na takvim pločama dostaće ime gore sa oznakom smjera. Na Visočicu dovoljni su putovi, što vede od Divosela i Čitluka. Za Svetu Brdo preporučio bi izgradnju puta od Raduča. Sv. Roka, kao i izgradnju puta sa vrha na Mali Alan. U drugom redu, tako bi se mogao označiti put od Raduča na Vaganski Vrh sa silazom u Starograd pod Južnim Velebitom. Ti bi se putovi mogli izvesti i označiti bojom, troškom od svega 600 kruna.**«

Kada se ovo učini, a dalo bi se sve izvesti god. 1899. moglo bi se pristupiti k idućem poslu, t. j. da se počne sa gradnjom planinarskih skloništa.

Idući rad sastojao bi se u pošumljenju Velebita osobito njegovog južnog dijela, gdje bi najveći posao imala obaviti dalmatinska vlada. Pri tome bi Vaše sudjelovanje bilo od najveće vrijednosti. Bodrite, opomenite i zapovjedite — ovo posljednje biti će možda potrebno kod tamošnjih stanovnika — da se izvedu takove radnje. Te će sigurno biti u korist i na čest Vašem narodu! U istom listu javlja prof. Frischauf da radi na 4 izdanju III. sveska Mayerova djela »Deutsche Alpen«³³ pa moli Budislavljevića da mu javi, dali su na cesti Karlobag—Gospić—Obrovac podignute nove krčme i skloništa, kako bi to mogao uvrstiti u tu knjigu. Dalje nastavlja prikazom svoga rada i sukoba sa Nijemcima i svoj odnošaj prema Slave-nima pa kaže: »Poznato je dobro, da sam se znanošću i alpinizmom uvijek bavio u međunarodnom smislu. Ta mene su svuda prijateljski susretali u južno slavenskim krajevima, unatoč mojem neznanju jezika. Ja sam uvijek zborom i tvorom išao za tim, da se iskažem zahvalan ovim čestitim i marljivim narodima, koji su stoljećima vojevali i odbijali navale Turaka, i tako štitili našu njemačku kulturu i njezin razvitak. Otkad je osnovano Slovensko planinarsko društvo, trudio sam se da se pridigne uspavana snaga Slovenaca. Našao sam vjernih pomagača u narodu, i evo, sada se to društvo visoko cijeni, što se ima zahvaliti radu slovenskog stanovništva. To je izazvalo biće kod naših njemačko-narodnih huškača, koji su doduše mali u poslu, ali veliki u ispijanju pive i vikanja »Hoch Bismark!« i »Heil Wolf!«. Oni su smatrali za dužnost, da se odupiru momči nastojanju u donjoj Štajerskoj, a koje ide jednako u prilog kako Nijemcima, tako i Slovincima. A kada im to nije uspjelo, počastili su me mačjom deračom. Ja se time nisam dao odvratiti od svoga rada, naprotiv, to me je sve više sokolilo na posao. Stoga sam ljetos izjavio studentima, koji su htjeli spriječavati moja predavanja, neka se stide što ima u njima tako malo sposobnosti za samostalno mišljenje, da se dadu vući za nos od kojekakovih novin-

skih piskarala, pak da ja stoga smatram jednako vrijednu dačku bakljadu, kao i mađju deraču. To im je imponiralo i sada me puste na miru. Ali treba žaliti, što čovjek ne nalazi kod vlade ni pomoći ni priznanja za rad i patriotizam, već je čovjek prepušten na samoga sebe. Moj posljednji veći posao bila je akcija oko izgradnje ceste među Štajerskom i Koruškom u blizini tromjese Štajerske, Koruške i Kranjske. Bio je golemi posao, da za tu cestu zainteresiram općine, privatne interesente, zemaljsku i državnu vladu, no sada je stvar osigurana. Morao sam da izvedem trasiranje ceste, jer se domaći ljudi ne razumiđu u taj posao. Vlada je obećala obilnu potporu za taj pothvat. Tom cestom otvorit će se međunarodni promet u planinsko jezgro slovenskih planina, Savinjskih Alpa, i sada mogu u tim krajevima nastati prekrasna ljetovališta. U Kranjskoj radim opet s prijateljima oko toga, da se sagradi put za jahače na Triglav.«

Ove tako jasne i iskrene riječi profesora Frischaufa govore o velikom shvaćanju i značaju plemenitih njegovih težnja. On je svuda u svijetu, pa tako jednak i kod nas u Hrvatskoj, kao i susjednoj Sloveniji radio velikom ljubavi da unaprijedi i pospješi razvoj planinarstva. U tome požrtvovnom radu podnašao je mnoge podvale i nepriznavanja svojih zemljaka, ali tim se napadajima nije dao smesti. Čak i oštrim progonima svojih šovinistički zagrijanih sunarodnjaka, on je mirno i razborito odgovarao još pojačanim radom, ne žacajući se nigdje da prešuti istinu i svoje uvjerenje.

Iz pisma Budisavljeviću vidi se, kako je Velebit sa svojom specifičnom i jedinstvenom prirodom usko prirastao srcu prof. Frischaufa. On se iskazao da odlično poznaje glavne dijelove toga gorostanoga gorja i da se bolje nego mnogi domaći brine, kako bi se što prije prokrčili bar najglavniji planinarski putovi na sjevernom i južnom Velebitu. Prof. Frischauf naročito upozorava na Visočicu i Sv. Brdo. Vaganjski vrh i put od Metka preko Buljme do Starigrada kroz romantičnu Paklenicu. Još danas su ovi navodi toliko aktuelni i točni, da su mnoge zamislili prof. Frischaufa ostvarene znatno kasnije.

Veliči interes, stalni i uporan rad i suradnja u stvaranju HPD-a u Zagrebu, brojni članci i opisi naših planina i turističkih mjesta, pribavili su prof. Frischaufu odlično mjesto u povijesti nastanka i razvoja hrvatskog planinarskog djelovanja. Dužnost i poštovanje za takovim čovjekom, koji je sav svoj život posvetio planinarskom radu u službi mnogih naroda, a napose nas Hrvata i Slovenaca — a u tome radu, on je i neshvaćen sagorio, nalaže nama, da ne zaboravimo imena svoga zaslужnog utemeljitelja i idejnog začetnika, svoga propagatora i začasnog člana, i da ime prof. Johanessa Frischaufa ostane u nas Hrvata u **nezaboravljenoj** i trajnoj uspomeni. Ove godine navršava se upravo 120-godišnjica od njegovog rođenja, pa bi to moguće trebala i biti dobra zgoda da se i vidljivim znakom odužimo uspomeni našem zaslужnom Nestoru.

*

BIBLIOGRAFIJA KNJIGA I ČLANAKA PROF. DR. JOHANESSA FRISCHAUFA

Osim navedenih, držim da ima još dosta meni nepoznatih djela. Osobito je opširna djelatnost u publicističkom radu prof. Frischaufa, razbacana kroz stare austrijske, gradačke i bečke novine. Ja sam tražio radove samo u godištima **Oesterreichische Touristen-Zeitunga, Zeitschrift D. u. Oe. A-V-a i Mitteilungen des D. u. Oe. A-V-a**, gdje je većina najznačajnijih Frischaufovih djela.

Za ostala djela dobio sam posredno podatke iz raznih starih časopisa i popisa planinarskih izdanja. Većina je iz Kocbekove monografije o Frischaufu u njegovoј

knjizi »Savinjske Alpe«, koju mi je ustupio prof. Orel, urednik **Planinskog Vestnika**. Stoga držim, da će se va bibliografija dati znatno upotpuniti, ali da će i ovako krnja moći koristiti u praznini za ovakovim radom u nas.

Najveći manjak takova rada osjećam u tome, što unatoč svim mojim nastojanjima nisam mogao sabrati ni svu znanstvenu literaturu, koju je prof. Frischauf napisao. U Austriji su svojevremeno malo marili za Frischaufov naučni i literarni rad, pa se i kod njih zameo mnogi trag života i rada prof. Frischaufa, a to se odrazilo i kod nas. Stoga vjerujem, da je osim navedenih knjiga, članaka, rasprava, kritika i raznih vijesti napisao još nekoliko desetaka djela, koje nepoznajem, i stoga u popisu manjkaju.

1. Theorie der Bewegung der Himmelskörper um die Sonne, Graz 1871.
2. Grundriss der theoretischen Astronomie, Graz 1871.
3. Absolute Geometrie nach Johann Bolyai, Leipzig 1872.
4. Elemente der absoluten Geometrie, Leipzig 1872.
5. Hoch-Mölbling im Todtengebirge, Jahrbuch d. Steir. Gebirg-Vereines 1873., str. 65—69.
6. Reichenstein bei Admont, Jahrbuch d. Steir. Gebirg-Vereines 1873., str. 54—55.
7. Aus den steirischen Kalkalpen. Hochtor bei Johnsbach, Jahrbuch d. Steir. Gebirg-Vereines 1873., str. 41—53.
8. Die Besteigung des Grimming (7.425'), Jahrbuch d. Steir. Gebirg-Vereines 1874., str. 45.
9. Goldschmid's Aneroid-Barometar Nr. 608, Jahrbuch d. Steir. G-V. 1874.
- * 10. I. Frischauf's Gebirgsführer, Steiermark, Kärnten, Krain und die angrenzende Theile von Oesterreich, Salzburg, Tirol. Zweite, gänzlich ungearbeitete und durch Istrien, Kroatien, Dalmatien, Montenegro vermehrte Auflage. Graz 1874. (Leuschner und Lubensky), str. 1—179, III. izd. 1883.
- * 11. Kratak opis uspona na Klek (po prijevodu B. Budisavljevića), Obzor 1874. (njemački original nije mi poznat).
- * 12. Bergtouren im kroatischen Grenzlande. Separat aus dem Jahrbuch d. Oe. Touristen-Club 1874., Wien 1875. Preštampano u Agramer Zeitungu 1875. Nr. 102—107.
- * 13. Die Sulzbacher Alpen, Jahrbuch d. Steirischen Gebirg-Vereines, 1874., i separat.
- * 14. Einladung zur Eroffnung der Sannthaler Alpen. Die alpine Gesellschaft »Sannthaler« Neue deutsche Alpen-Zeitung. Wien 1876., str. 13—14.
- * 15. Wanderungen in den Sannthaler Alpen, Neue deutsche Alpenzeitung. Wien 1877., str. 52—53, 62—63, 73—75.
- * 16. Monographie der Sannthaler-Alpen. Mit einer Karte des centralen Theiles der Sannthaler-Alpen und Panorama vom Grintovc, Jahrbuch des O. T. C. VIII. Clubjahr, Wien 1877. i separat.
17. Elemente der Geometrie, 2 Aufl. Leipzig 1877.
18. Tafeln zur Berechnung barometrischer Hohenmessungen. Herausgegeben von Ö. T. C. Wien 1877.
19. Panorama-Tafeln, Jahrbuch Oe. Tour-Club. Wien 1878. i separat.
20. Die Sudwand des Hohen Dachstein, Jahrbuch d. Steir. G. V. 1879., str. 32—42.
- * 21. Erinnerungen aus den Sannthaler Alpen, Neue deutsche Alpenzeitung, Wien 1880., str. 37—39.
22. Das Zeichen und Bestimmen der Panoramen, Zeitschrift d. D. u. Oe. A-V. Wien 1881., str. 10—23, isto u Mitteilungen d. D. Oe. A-V. Wien 1888.
- * 23. Die Triglav-Seen, Jahrbuch d. Österr. Tour-Klub. Wien 1881., str. 93—102.
24. Beitrag zur Bestimmung der Sichtbarkeit von Punkten, Zeitschrift d. D. u. Oe. A-V. Wien 1883., str. 98—100.
25. Die Gleinalpe (1.889 m), Jahrbuch d. Steir. G-V. 1883., str. 18—19.
26. Der Monte Baldo. Mit 1 Ausicht und 1 Panoram. Hrsg. Oe. T.-C. Wien 1883.
27. Zum Panorama der Rosetta, Zeitschrift d. D. u. Oe. A-V., Wien 1884., str. 272—274.
28. Monte Castello am Gardasee, Zeitschrift d. D. u. Oe. A.-V., Wien 1884. str. 338—341.
- * 29. Članak o Risnjaku (1884. g. — nepoznat mi je!).

30. Dosso del Sabbione, Zeitschrift d. D. u. Oe. A.-V. Wien 1885., str. 399—400.
 * 31. Steirische Wanderbuch. V. Untersteier. Verlag von Fr Pechel vorm. Festl, Graz 1885., str. 1—105.
 32. Der Speikboden 2.519 m. bei Tanfers, Zeitschrift d. D. u. Oe. A.-V. Wien 1886., str. 311—312 sa panorama.
 * 33. Deutsche Alpen. Dritter Teil. Leipzig, Bibliogr. Institut. 2 Aufl. 1887., sa 11 karata, 4 plana i 6 panorama.
 34. Der Sonnblick in der Rauris 3.090 m. Zeitschrift d. D. u. Oe. A.-V. Wien 1887., str. 317—321.
 35. Das Mölbegg (2.076 m.), Jahrbuch d. Steir. G-V, 1887., str. 12—13.
 36. Convergenz der Kugelfunction Reichen. Zur Theorie der Kugelfunctionen. Mittheilungen d. naturwiss. Vereine für Steiermark 1887., str. 3—24.
 37. Wanderungen in den italienischen Bergen, Oesterreichische Touristen-Zeitung, VII. Wien 1887., str. 1, 13, 25, 133, 157 i 193.
 * 38. Die Insel Arbe, Zeitschrift des D. u. Oe. A.-V., Wien 1888., Bd. XIX.
 * 39. Aus dem Velebit, Zeitschrift des D. u. Oe. A.-V., Wien 1888., Bd. XIX.
 * 40. Die Insel Arbe-Aus dem Velebit, Separat-Abdruck aus des Zeitschrift des D. u. Oe. A.-V. 1888. München 1888., str. 1—24.
 * 41. Aus der kroatischen Riviera. Mit 1. Illustr. Oesterreichische Touristen-Zeitung VIII., Wien 1888., str. 37—40 i 164—165.
 (Prikaz: D. Hirc, Hrv. planinar 1898., str. 111).
 * 42. Die Ivančica, Mittheilungen des D. u. Oe. A.-V. Nr. 21. Wien 1888.
 43. Hohenwinkel und Ausichtsweite, Mittheilungen des D. u. Oe. A.-V., Nr. 6. Wien 1888.
 44. Das Hohe Rad 2.912 m., Zeitschrift des D. u. Oe. A.-V. Wien 1888., str. 238—242 sa panorama.
 * 45. Touren in der Umgebung von Karlstadt. Mittheilungen des D. u. Oe. A.-A. Nr. 24, Wien 1889.
 46. Die Sichtbarkeit ferner Objecte durch Spiegelung, Oesterr. Touristen-Zeitung IX., Wien 1889. Nr. 11, str. 125.
 47. Der Hundstein 2.116 m., Oesterr. Touristen-Zeitung IX., Wien 1889., str. 281—282 i separat.
 * 48. Die Insel Arbe in Dalmatien, Mittheilungen des D. u. Oe. A.-V. Nr. 6. Wien 1890.
 * 49. Auf Cherso, Mittheilungen des D. u. Oe. A.-V. Nr. 12, Wien 1890.
 * 50. Das Uskoken-Gebirge, Zeitschrift des D. u. Oe. A.-V. XXI. Wien 1890. str. 419—429 i separat.
 51. Zur Erforschung der unterirdischen Wasserläufe, Mittheilungen des D. u. Oe. A.-V. Nr. 10. Wien 1890.
 * 52. Klimatischer Curort und Seebad Cirkvenica, Graz, Leuschner und Lubensky 1891., str. 1—63.
 * 53. Aus der oesterreichischen Riviera, Oesterr. Touristen-Zeitung XII. Wien 1892., str. 137—139, 149—151.
 54. Das Panorama als Hilfsmittel der Geographie, Ausland 1892., str. 23.
 55. Kraxen-Kogel (Enns-Kraxen) 2.434 m. Oesterr. Touristen-Zeitung XII. Wien 1892., str. 6—8.
 56. Aus den Schladminger Tauern. Mit sechs Illustr. Graz Leuschner und Lubensky 1892.
 * 57. Seebad Porto Re, Oesterr. Touristen-Zeitung XIII. Wien 1893., str. 157—158.
 58. Ravenstein's Karte der Ostalpen, Oesterr. Touristen-Zeitung XIII. Wien 1893., str. 289—290
 * 59. Roban Kot- Molička Planina, Oesterr. Touristen-Zeitung XIV. Wien 1894., str. 201—203 i separat str. 1—8.
 60. Zur Erschließung des Lasörling, Oesterr. Touristen-Zeitung XIV., Wien 1894., str. 155.
 61. Luserwand (2.100 m.), Oesterr. Alpen-Zeitung XVI., Wien 1894., str. 8.
 62. Das Höhenmessen mit dem Siede-Thermometer, Oesterr. Alpen-Zeitung XVI. Wien 1894., str. 46.
 63. Tafeln für das Höhenmessen mit dem Siede-Thermometer, Oesterr. Alpen-Zeitung, Wien 1894., str. 155.
 64. Der Trogkofel (2.274 m.) Oesterr. Alpen-Zeitung XVI. Wien 1894., str. 298—299.

65. Die Seemauer des Leopoldsteiner-Sees, Oesterr. Touristen-Zeitung XIV., Wien 1894., str. 97—99.
 66. Der Möllthaler Polinik 2.780 m. Oesterr. Touristen-Zeitung XIV., Wien 1894., str. 61.
 * 67. Der Notweg Leutsch-Sulzbach, Grazer Volksblatt 1894., separat str. 1—7.
 * 68. Wegbauten in den Sannthaler Alpen, Grazer Morgenpost 1894. Nr. 260.
 69. »Zur Erschliessung der Ostalpen«; von dr. August von Bohm, Südsteir. Press. 1894. Nr. 101., separat str. 1—12.
 70. Nochmals zur Erschliessung der Ostalpen von dr. Aug. von Bohm, Sudsteir. Press 1895. Nr. 16 i 17., separat str. 1—13.
 * 71. Auf Pago und Arbe, Oesterr. Touristen-Zeitung XV. Wien 1895., str. 197—199.
 * 72. Die Erschliessung der Sannthaler Alpen Festchrift anlässlich des Strassenbaues im oberen Sannthale Graz 1895, 4°, str. 1—36 sa 1 kartom u prilogu. (Prikaz Plan. Vestnik 1895., str. 30 i 44).
 * 73. Aus den Sannthaler Alpen, Südsteirische Post. Nr. 86, 1895. (Prikaz Plan. Vestnik 1896, str. 13).
 * 74. Das Logarthal als Gegenstück zum Circus von Gavarnie, Sudsteir. Press. Nr. 54, 1895., separat str. 1—13.
 75. Krakau bei Murau, Graz. Steir. Gebirgsverein 1895. (Prikaz Planin. Vestnik 1896., str. 81).
 76. Die Seemauer am Westufer des Gerdasees, Oesterr. Alpen-Zeitung XV, Nr. 423 i 424, Wien 1895., separat str. 1—9.
 77. Die Staffgruppe, Oesterr. Touristen-Zeitung XVI. Wien 1896., str. 117—121.
 78. Die erste Specialkarte der Ostalpen, Oesterr. Alpen-Zeitung. Nr. 450. Wien 1896., str. 89—93. (Prikaz Planin. Vestnik 1896., str. 81).
 79. Eine zweifehlhafte Jubelfeier, Südsteir. Press. Nr. 43, 1896.
 * 80. Die Kenntnis der Alpen der Section Marburg des Deutschen und Oesterr. Alpenvereines, Südsteir. Press. Nr. 104, 1896.
 81. Zur Schädigung der Heimatkunde durch den D. u. Oe. A.-V. Südsteir. Press. Nr. 99, 1896.
 * 82. Schutzhäus und Kapelle am Triglav, Grazer Volksblatt 1896., separat 16°, str. 1—12.
 * 83. Der Luschariberg 1.792 m. Jahrbuch d. Steir. G.-V. 1896., str. 12—13.
 84. Das Rotheck, Jahrbuch des Steir. G.-V. 1897., str. 12.
 * 85. Strassenbau Sulzbach; Logarthal, Südsteirische Press 1897. Nr. 26.
 * 86. Sektion Cilli des Deutschen und Oesterr. Alpenvereines, Sudsteirische Press 1897.
 * 87. Zur Namensfrage in den Sannthaler Alpen, Oesterr. Touristen-Zeitung, XVII, Wien 1897., str. 6.
 88. Das Posruck-Gebirge (Kozjak), Oesterr. Touristen-Zeitung XVII., Wien 1897., str. 165—168. (Prikaz Planin. Vestnik 1897., str. 146).
 * 89. Zur Hebung des Besuches des Triglav, Oesterr. Touristen-Zeitung XVII., Wien 1897., str. 216—217.
 * 90. Neue Hohenbestimmungen am Triglav, Oesterr. Touristen-Zeitung, XVII., Wien 1897., str. 265—266. (Prikaz Planin. Vestnik 1897., str. 194).
 * 91. Die Sannthaler Alpe. Mit 1 Karte und einem Panorama. Verlag Moriz Stern, Wien I., 1897., 8°, str. 1—282.
 * 92. Genossenschaft »Rinka« Grazer Volksblatt, Graz 1897. Nr. 13. (Prikaz Planin. Vestnik 1897., str. 46).
 * 93. Eine neue Alpenstrasse, Grazer Morgenpost 11. mai 1897.
 * 94. Strassenbau Sulzbach-Eisenkappel, Grazer Morgenpost Nr. 261, 1897. i Südst. Post Nr. 40 i 87, 1897.
 95. Zur Geschichte der Rottenmanner-Tauern, Oesterr. Alpen-Zeitung Nr. 478 i 479. Wien 1897.
 96. Volesungen über Kreis- und Kugel-Funktionenreichen, Leipzig 1897.
 * 97. Der Weg zum Frischauf-Haus, Oesterr. Touristen-Zeitung XVIII., Wien 1898., str. 147—148.
 * 98. Der neue Weg zur Zoishütte, Südsteir. Press. Nr. 102. 1898.
 * 99. Kamniške planine (preveo Fran Kocbek), Planinski Vestnik, Ljubljana 1898., str. 94.
 * 100. Zur Hebung des Fremdenverkehrs in den östlichen Alpen-ländern, Grazer Extrablatt Nr. 154, 1898.

- * 101. Nochmals der neue Weg zur Zoishütte, Südsteirische Press Nr. 84. 1899.
 - * 102. Die obere Seeländer Kočna, Sudsteir. Post. 92, 1899.
 - * 103. Gorenja Jezerska Kočna (prevod Fr. Kocbek) Planin. Vestnik, Ljubljana. 1899., str. 175.
 - * 104. Die Wildhöhlen-Klamm bei Leutsch, Südsteir. Post. Nr. 19. 1899. i Graze Morgenpost Nr. 48, 1899.
 - * 105. Die Erschliessung des Heiligenberges (opis Sv. Višarje), Südsteir. Post. 30. oktober 1899.
 - * 106. Die Kreuzer Alpe bei Stein, Ljubljana 1900., naklada pisca, str. 1—9.
 - * 107. Zur Thätigkeit der Sektion Krain des D. u. Oe. A.-V. Südsteir. Press. Nr. 21 i 57. 1900.
 - * 108. Von Ravni nach Vodine, Politik Praha 11. dezembar 1901.
 - * 109. Virnik Grintovc, Südsteirische Press. Nr. 94. 1902.
 - * 110. Rechtskurirosa des D. u. Oe. A.-V. Südsteir. Press. Nr. 72. 1902.
 - * 111. Eine Alpenstrasse zwischen Sann und Vellach 1903. (Prikaz Planin. Vestnik 1903., str. 47).
 - * 112. Der Wegbau auf den Steiner-Sattel, Maribor 1905., str. 1—20. (Prikaz Planin. Vestnik 1905., str. 195).
 - 113. Abbildunglehre und deren Anwendung auf Kartographie und Geodäsie, Leipzig 1905.
 - 114. Der Alpinist und Geograph Eduard Richter, L. Schwentner Ljubljana 1905.
 - 115. Zum Geschick meiner Broschüre Der Alpinist und Geograph Eduard Richter, L. Schwentner Ljubljana 1907., str. 1—26.
 - 116. Die mathemat. Grundlagen der Landesaufnahme und Kartographie des Erdsphäroids. Bd. I., II., Preuss. Landesaufnahme, Berlin 1912.—1919.
- *) Redni brojevi članka ove bibliografije koji su označeni **zvjezdicom** odnose se na one radove u kojima se obraduju krajevi naše zemlje.

Radovan Lisac

Kroz snijeg i vijavici preko Kala na Mrzlicu

Zimski praznici su prošli. Ostala su samo sjećanja na njih, a ta sjećanja su to jača, što su jači utisci i doživljaji, koje smo doživjeli.

Svi učesnici su se veselili zimskim praznicima, praveći unapred za njih planove, kako i gdje će ih provesti. Kojima su to materijalne mogućnosti dopuštale, krenuli su u slovenske planine na skijanje, dok su drugi pošli svojim kućama ili rodbini u razne naše krajeve. No većina ih je ostala kod svojih kuća u Zagrebu. Za njih je prestala svakodnevna obaveza učenja i polaženja u školu, ali su se brzo zasitili nerada. Manjkalo im je ono čemu su se najviše veselili i što im je trebalo pružiti neiscrpu zbabavu. Nije bilo snijega ni za lijek. Kakovi su to zimski praznici bez snijega!

Zato su tim gorljivije pioniri planinari Planinarskog društva »Zagreb« sa Horvaćanske škole predlagali da idemo na izlet u Sloveniju, makar na dva dana. Od više predloženih pravaca, prihvaćen je pravac u Zasavske planine: Hrastnik—Kal—Mrzlica—Trbovlje.

U rezerviranom vagonu bilo je živo i veselo. Putem smo posebnu pažnju svratili na zidine Susedgrada, na tvornicu celuloze i (kupaći) bazen u Videm-Krškom i na planinu Liscu, koja je na popisu planiranih izleta, te je neopazice stigao i Zidani Most, gdje smo morali prijeći u drugi vlak. Kratko čekanje smo iskoristili u razgledavanju triju zidanih mostova, po kojima je i mjesto dobilo svoje ime.

Nakon desetak minuta vožnje stigli smo u Hrastnik. Prvo reagiranje na dolazak u Hrastnik bila su razočarana pitanja: »Zar i ovdje nema snijega?« Utješio sam

ih da će ga na brdu svakako biti. Time je želja za penjanje na Kal još više porasla. No, prilično disciplinirano smo ipak svi koristili dozvolu uprave tvornice stakla, te smo pogledali proces rada u toj staroj tvornici, gdje su mnogi uređaji stari i 80 godina. S puno zanimanja gledali smo vješte duvače kako spretno izvode svoje radove, te kako se sa puno pažnje na svoje suradnike miču jedan drugom na onako skućenom i zbitom prostoru.

U gornjem dijelu Hrastnika nalazi se nadvožnjak, kojim željeznička pruga prelazi preko ceste. Uz taj motiv Hrastnika postrojila se naša grupa, te se po slici vidi da je i na ovom izletu bila naša grupa u priličnom broju. Kod pekarne smo imali mali zastanak za uzimanje pogonskog goriva za naše crijevne rezervoare.

Uz put, odmah iza Hrastnika, na vrhu jedne stijene, ugledali smo metalnu fi-

U Hrastniku

Foto: R. Lisac

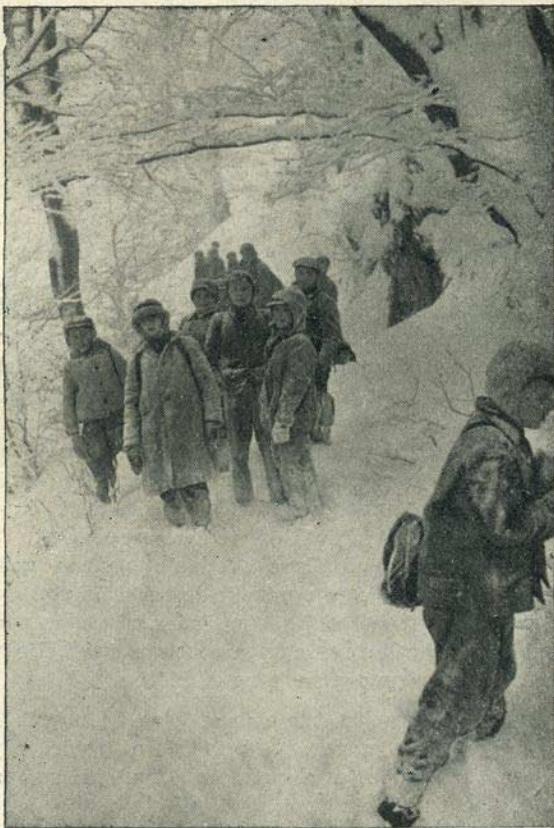
guru divokoze. Zamolili su me da je snimim, no nažalost, iako se ne može reći da slika nije dobra, lik divokoze se ipak ne zapaža.

Uspon na Kal prolazi uz gorska polja, raštrkane, rijetke kuće, uz brdske livade, da prijeđe zatim gotovo sasvim u šumu. Tu smo naišli na lijepе cvjetove bijelog kukurijeku. Ubrao sam samo jednoga, spremio i kasnije posušio. Imam ga u knjizi koju češće upotrebljavam; te me tako i on sjeća na to penjanje. U predasima, okretali smo se na snijegom pokrivenе padine Kuma i to je tješilo male planinare, da će u višem dijelu brda doći doskóra i oni na snijeg.

Prve hrpice snijega bile su pozdravljene u trku i za čas ih je nestalo u obliku gruda. Svakim daljnijim korakom bilo ga je sve više. Na prelazu iz šume na praznu visoravan, već je snijeg pravio i prve poteškoće. Ne zato što bi ga bilo mnogo, nego svojom glatkom, smrznutom korom.

Na visoravni smo čekali da stignu i ostali, a mi smo se dogovarali u kojem pravcu bi trebali dalje krenuti. Kroz maglu koja je postajala sve gušća, ugledali smo

neku kuću. »Ne bi bilo loše«, predloži Željko, »pitati u ovoj kući za put.« Srećko pojuri da on izvrši tu zadaću, ali je stigao napraviti samo par koraka i već je ležao ispružen u snijegu, koji je prekrio grabu, te je tako potpuno kamuflirao. Za nas pomalo i čudnovato, ali u toj osamljenoj kući bio je samo dječak kojih 5 godina star i njegov čuvar, omanji pas. Vratili smo se zato ostalima neobavljenom posla i krenuli putem znaka, koji tu nije potpuno jasan. U sumrak stigli smo u do mna Kalu — 956 m. Vrijeme do spavanja proveli smo uz zvukove iz radia, te uz razne šale, od kojih su neke izazvale buru smijeha na račun »žrtve«. Većini je to bilo prvi puta da noće u nekom planinarskom domu i zato nije čudo da su pošli na »spavanje« ne če-Mrzlici. Trebalо je međutim nekoliko puta obići te »pospance«, koji su bili pre malo kajući program preko televizijskog aparata, kojega posjeduju domovi na Kalu i na umorni, da ih ne bi smetali kreveti na kat i upadice njihovih suspavača.

Najhrabriji na čelu kolone

Foto: R. Lisac

Dok smo mi prisustvovali televizijskom programu u domu, priroda je vani također sve intenzivnije provodila svoj program. Nakon uvodne magle počela je kiša, koju je naskoro zamijenio sitni snijeg praćen sve jačim fijukanjem vjetra.

Ujutro su nas probudili glasovi dječaka, koji su prebacivali snijeg. Želju za snijegom priroda je preko noći obilato ispunila sa pola metra visine novog snijega. A što će tek biti na višoj Mrzlici. — Zato smo požurili sa odlaskom. Djevojčice su šutke bez prigovora propustile dječake na čelo kolone. U prvom dijelu puta bila je kolona zbita, ali nakon prijelaza na strminu Mrzlice, kolona se sve više razvlačila. Snijeg je šibao u lice, a vjetar je svojom jačinom zaustavljao ne samo penjanje, nego i disanje. Klizalo se, posrtalo, padalo, sjedalo i opet dalje kretalo. Bio je to ispit za planinarsku volju, upornost i izdržljivost. Jasmink je opet prof. Gordana zamjenila naprtnjaču sa svojom mnogo laganim, kao i dan ranije na usponu na Kal. Mira je počela plakati, da ju zebe za ruke. Nije ni čudo, koliko je puta od čiste početničke nespretnosti zarinula prste u snijeg. I tu je drug. Gordana intervenirala, predavši joj svoje rukavice. Vesna je rekla da joj je to prvi i zadnji puta da ide u planine. (Nije održala riječ, te je na drugom pohodu u planine zamolila, neka joj se ne spominju početničke slabosti). Sustala je i Božica, koja nije planinarski početnik. Sjela je na snijeg i rekla da ne može dalje. Prof. Slavo, koji na našim planinarskim pohodima ima stalan zadatak da bude na začelju kolone i brine se o onima, koji najviše sustaju, bodrio ju je svojom vedrinom. U tom poslu, ja sam ih stavio »na kipec«, zaklanjajući od podivljalog vremena moj objektiv.

Planinarska kuća je uvijek draga planinaru, a da mu je u takvim zgodama zaista pravi dom, to znade svaki, koji je umoran, mokar, žedan, gladan, prozebao ili inače praćen ma kakvom teškoćom stigao napokon u dom, koji to sve liječi svojom toplinom, i susretljivošću domaćina doma, koji su najvećim dijelom zaista susretljivi.

Lijep je i ugoden dom na Mrzlici (1.119 m), ali nakon odmora i okrjepe, krenuli smo prema Trbovlju da stignemo na popodnevni vlak. Dočekao nas je još dublji snijeg, ali je sada put vodio nizbrdo. Snaalaženje bilo je teško. Gusti snijeg zastirao je pogled. Grane su se savile pod težinom snijega, te sakril i one markacione znakove, koje nije snijeg pokrio. Uz pojačanu pažnju kretali smo ipak pravilnim smjerom — na tom za sve nas nepoznatnom putu kroz šumu. Sve je išlo dobro dok nismo stigli na jednu prostranu čistinu. Nešto po strani od našeg kretanja, bilo je jedno drvo i na njem bijela strjelica pokazuje smjer u dolinu, a iznad nje piše — Šprlen. To nije planinarski znak, ali nema drugog nikakovog znaka. Možda ipak. Krenusmo u tom smjeru, kojih 200 m do šume. Nekoliko patrolnih trojki krenulo je u potragu za markacijama. Nema znaka, izjavljivali su redom po povratku. Što sada, kuda da podemo dalje? Ja bi u dolinu, veli Slavo a odanle sigurno vodi koji put prema Trbovlju. Pitam Gordana — ali bila je opreznija te rekla da zbilja ne zna ništa predložiti. Djeca sipaju svoje prijedloge od kojih ni jedan ni ne pokušava riješiti nastalu teškoću. Njima je ta situacija šaljiva, a meni postaje sve bolje vruće, jer već zamišljam kako se u koloni vraćamo u dom na Mrzlici.

Pozovem sve dječake da me slijede natrag gore do mjesta gdje smo skrenuli u dolinu. Tu sam ih poslao u izviđanje i prvi glasni povici objavili su mi da je konačno pronađen pravi znak. Vrijeme okupljanja koristili smo za mjerjenje visine snijega, koji je ovdje već prelazio visinu od 1 m.

Sat nas je tjerao da žurimo, a prizori sniježne prirode zaustavljali su nas svojom raskošnom i čarobnom ljepotom. Na brzinu snimio sam nekoliko snimaka na tom putu, usprkos žurbi i sisanju snijega.

Moji mali planinari su se, za obranu od snijega i vjetra tako zabarikadirali da neki nisu ni sebe na slici prepoznali, iako su jasno vidljivi. Na vrijeme smo stigli u vlak, gdje su se po običaju prepričavale dogodovštine sa tog izleta, koji ćemo svi još dugo zadržati u sjećanju.

Gornja Hajdova hiža

Speleološki otsjek Planinarskog društva »Zagreb« priređuje svake godine praktične vježbe na terenu. Tako je prošle godine u mjesecu rujnu prigodom održavanja praktičnih vježbi u velikoj i već poznatoj najvećoj našoj špilji Gorskom Kotarom Hajdovoj Hiži otkrivena nova manja špilja u neposrednoj blizini. Za vrijeme vježbi opazili su članovi speleološkog otsjeka jedan manji otvor eliptičnog oblika u stijeni oko 7 metara povije glavnog ulaza u Hajdovu Hižu. Bez većih poteškoća uspeli su se po stijeni do toga otvora i tu je počelo istraživanje. Počelo se odmah mjerenjem i snimanjem tlocrta. Polazeći od otvora koji je visok oko 2 metra proteže se vrlo interesantan špiljski hodnik u pravcu prema sjeveru širok od 2 do 5 metara, dok mu visina varira od 2 do 15 metara. Stijene su djelomično pokrivene sigastim tvorevinama, a ima mjestimično i lijepih oblika i nakupina. Čitava dužina toga hodnika iznosi 65 metara. Međutim kod dužine od 55 metara hodnik naglo zakreće prema istoku. Najveće iznenađenje za članove istraživače bilo je kad je ustanovljeno, da hodnik nakon dalnjih 10 metara izlazi na svjetlo dana. Tako je ustanovljeno da je to otvoreni hodnik, zapravo prirodni tunel, koji probija glavnu stijenu Belice u kojoj se nalazi i ulaz u veliku Hajdovu Hižu. (Vidi N pl. br. 1/1955.). Još jedno iznenađenje u tom hodniku. Između 45 i 50 met. u hodniku nalazi se ponor oko 10 metara dubok. Članovi ekipe spustili su se dolje i pronašli podzemnu dvoranu dugoljastog oblika do 40 metara dužine, dok joj je širina 5 do 7 metara. Ta se dvorana proteže paralelno sa hodnikom iznad nje, a ima i nešto ukrasa. U sjevernom dijelu ima malo jezerce dok je na sjevernom i južnom kraju zarušena. Visina dvorane iznosi 2 do 4 metra. Radi kratkoće vremena nije se moglo provesti istraživanje potpuno, već će se nastaviti na godinu.

Tako je ovaj zanimljiv kraj blizu Delnice obogaćen još jednom prirodnom ljepotom koja je radi neposredne blizine prozvana »Gornja Hajdova Hiža«. Trebalo bi još ispitati da li postoji veza između Donje velike Hajdove Hiže i Gornje, a moguće je da je sve to zapravo sistem Hajdove Hiže, koji se urušavanjem odijelio na više posebnih dijelova.

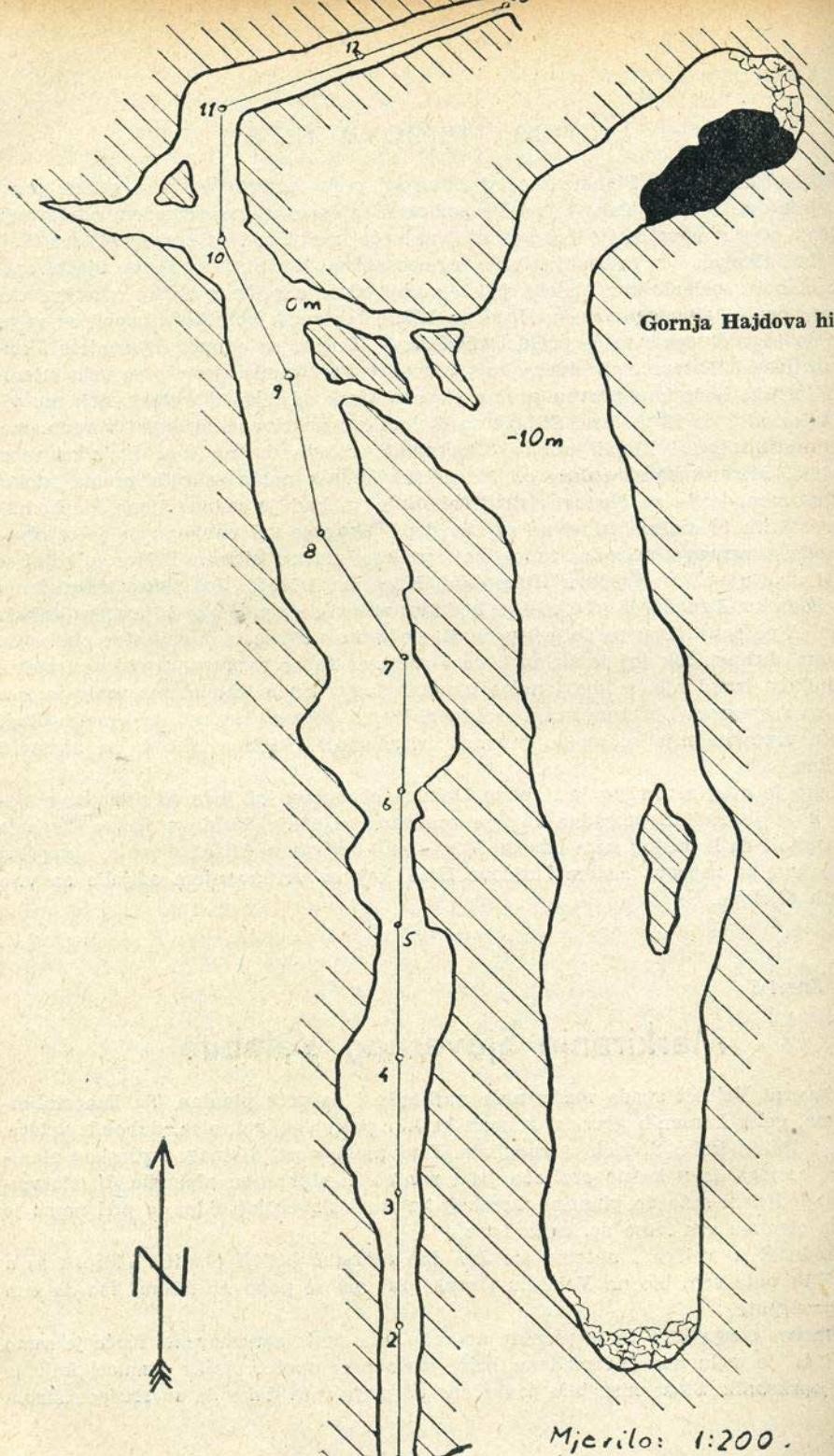
Zlatko Juretić

Markiranje Sjevernog Velebita

Sjeverni Velebit spada među naše najljepše i najveće planine. Tu ima stoljetnih šuma, golih kamenih glavica, zelenih krških pašnjaka, košanica, dubokih vrtača, škrapa i ljtog krša, divljači i runolista. Imo mogućnosti ljetnog i zimskog planinarenja, snijega do u kasno proljeće, pa i penjačkih stijena za alpiniste. U isto vrijeme pogled nam seže do planina Gorskom kotarom i slovenskih Alpa, a pod nama je more sa otocima sve tamo do kraja Istre.

Prednost je velika i u tome što isti dan možemo biti u planini i kupati se u moru. Više puta sam bio na Velebitu i svaki put mu se ponovno divim, kao da sam došao prvi puta.

Usprkos svega toga ta je planina do sada bila dosta zanemarena. Kuća je samo jedna i ta je uglavnom prepustena brizi službenika meteorološke stanice, koji je ujedno opskrbnik. Staze nisu bile prokrčene od prije rata, tako da su srušena stabla

crtao Jutrović Tomo

i zarasla klekovina sprečavala mjestimice svaki prolaz. Markacije nije bilo, jer od prije rata nije markirano. Sklonište Rosijeva Koliba zapušteno je i nečisto. Voda u cisterni nečista i neuporabiva, a vrata polupana.

Glavni problem za kretanje po Velebitu ostao je ipak, markacija, pa je Planinarski savez Hrvatske najpripravnije prihvatio prijedlog Markacijske sekcije Planinarskog društva »Zagreb« da se odobri markiranje Sjevernog Velebita i odvojio sredstva prema svojim mogućnostima.

Ekipa od 3 člana u sastavu Zlatko Juretić, Zlata Juretić i Viktor Mlinarić krenula je 2. VIII. 1958. od Jurjeva, odakle se kamionom prebacila do Oltara. Sa Oltara prebačen je na konju materijal do doma na Zavižanu. Prenešena je hrana za 15 dana, boje i pribor u težini od 25 kg. Od Oltara preko Vel. Siće — Došenovca do kuće M. Žeželja pod Vučjakom put traje dva i po sata. Čitavo putovanje od Zagreba do ove planinarske kuće, ako je dobro organizirano, traje svega 12 sati.

U planinarskom domu pod Vučjakom ima dovoljno dobre vode u cisterni, a u blizini je bunar sa živom vodom u Modrić Dolcu. Kuća je opskrbljena konzervama i ostalim namirnicama. Službenik meteorološke stanice Nikola Miškulin bio je vrlo susretljiv, te je u svemu išao na ruku ekipi.

Poštu nosi Ivan Anić zvan »Laćo« iz Burnjaka pod Oltarima. On također prenaša prtljag sa Oltara konjem za 1.000 dinara.

Iz ovoga vidimo da nije pristup tako dalek i težak.

Rad na markiranju tekao je ovim redom:

1) Za **Mali Rajinac**, 1.699 m, 2 h, koji je ujedno najviši vrh Sjevernog Velebita, markirana staza vodi ispod kuće (natpis) lijevo strmo po košanici, pa kroz bukovu šumu, te podnožjem Zalovačkog bila (15 min., natpis) — Gornjih jezera (krško polje, 1.400 m), Zalovca — Buljevca (30 min., natpis) — Šupljeg Dolca i Generalskog Dolca (1 h, natpis) na vrh (natpis).

Staza vodi dijelom po šumi, a dijelom preko krških košanica i oko dubokih vrtača.

2) Za **Velebitsku Plješevicu**, 1.653 m, 1,45 h, staza vodi do Zalovačkog bila (isto kao i Mali Rajinac), te se tu odvaja preko sedla lijevo kroz šumu bez staze uz trasu novo projektirane kamionske ceste Oltari — Zavižan — Lom do spoja sa šumskim putem Oltari — Jezera (45 min., natpis). Po tom putu desno (prema Jezerima) do Skorupove košanice (1 h) gdje je natpis za V. Plješevicu i Jezera, te preko iste lijevo, pa strmo uzbrdo šumom do sedla. Preko sedla desno uz rub vrtače, pa preko velikih kamenih blokova, te kroz bukovu šumu na vrh (natpis).

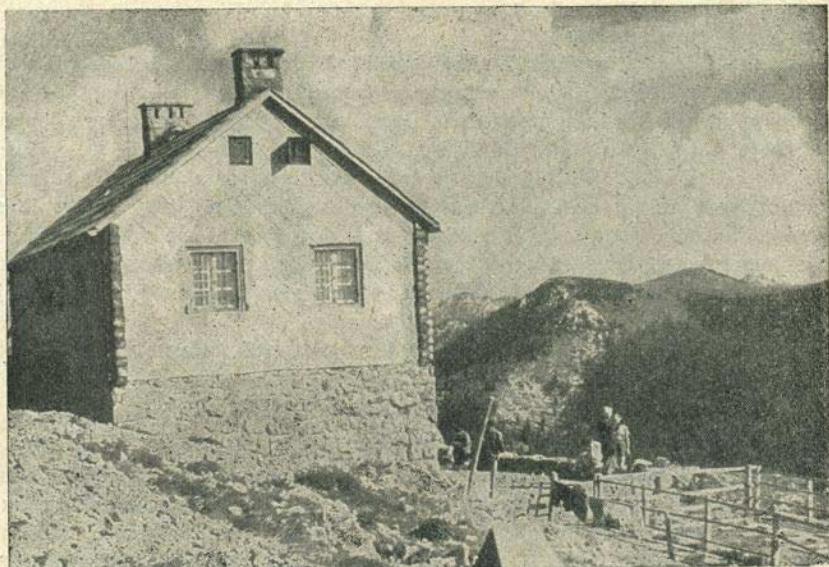
Sa vrha se otvara pogled na more, Ličku ravnicu, Senjsko Bilo i lanac planina uz more iznad Novoga, pa sve tamo prema Kapeli i Risnjaku.

3) Za **Zavižanski Pivčevac**, 1.676 m, 1,30 h, staza vodi do sedla Buljevca (Gornja Jezera) — isto kao i za Mali Rajinac — (natpis) od kuda se odvaja put desno kroz šumu i klekovinu na hrbat, pa preko sedla na vrh (natpis).

Sa vrha lijepi pogledi na okolne vrhove i Srednji Velebit, jer leži centralno.

4) Za **Krasno**, 3 h (natpis); staza vodi isto kao i za Mali Rajinac do sedla Buljevac na Gornjim Jezerima (natpis). Buljevac je raskršće puteva za Mali Rajinac, Krasno, Zavižanski Pivčevac, a i druge, koji nisu markirani te ih navađam. Dalje u dosadašnjem pravcu preko sedla nizbrdo po krškom polju Donja Jezera preko košanica obilazeći pojedine ponikve do lijeve strane (Sjeveroistok) Nadžak Bila (1,15 h, natpis). Zašavši u staru bukovu šumu, spuštamo se po strmim i kamenitim serpentinama padinom Nadžak Bila do sela Anići (natpis), te kroz selo na cestu Krasno — Jurjevo (natpis).

Krasno je veće mjesto gdje se može nabaviti opskrba. Autobusom je vezano sa Jurjevom. Može se stići iz Zagreba vlakom do Vrhovina i dalje autobusom. U mjestu se može noćiti, a ima i u Šumariji mogućnosti — 6 kreveta u gostinjskim sobama.

Kuća na Zavižanu

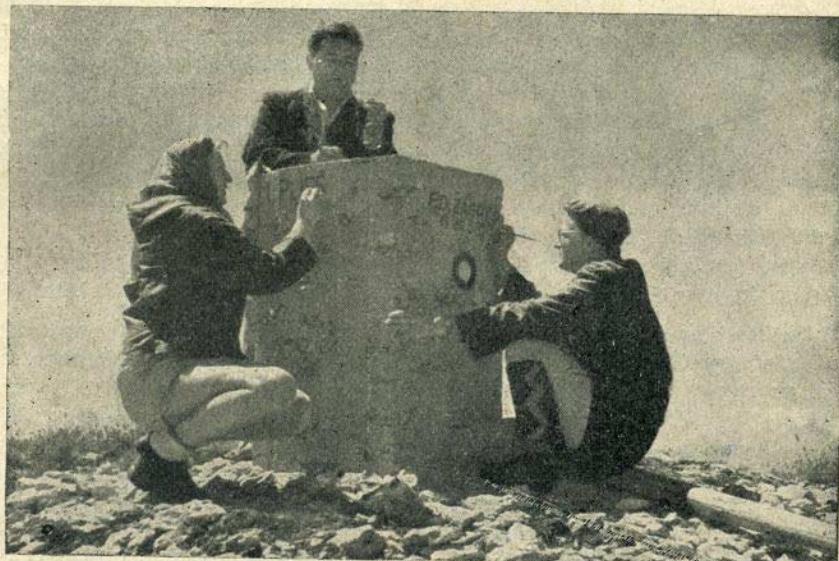
5) Za Smrčovicu, 1,30 h, vodi staza kao za Krasno, te se na Donjim Jezerima (1 h, natpis) odvaja desno najprije malo nizbrdo, a zatim položito kolnikom preko košanica jugoistočno. Pred šumom (natpis) dalje kolnikom ili nogostupom (kraće) u dolac i na spoj sa cestom Apatišan — Krasno. Do Smrčovice dolaze stalno kamioni iz Krasna, te je prevoz moguć. Taj put ujedno je do sada najkraći i najlakši za Dom za Zavižanu, jer od Smrčovice, ako se dođe kamionom, nema skoro nikakvog uspona.

6) Za Veliki Kozjak, 1.620 m, 4 h, put vodi od kuće Premužičevom stazom (natpis) do ispod Gornjeg Zavižana. Izašavši iz šume na sedlo obrasio travom Vukušić košanica (15 min) put se odvaja lijevo preko sedla t. zv. Lomski put (natpis), te preko košanica nizbrdo — lijevo je Vukušić Snježnica. To je duboka strma vrtača okomitih stijena u kojoj ima uvijek snijega. Dalja staza vodi kroz Vukušić Dragu šumom do Gornjeg raskršća na Lom (1 h). Lijevo se odvaja široki šumski put za Lom (natpisi). Naša staza vodi dalje u dosadanjem pravcu strmo i kamenito šumom, a zatim položito do hunjke i puta koji dolazi lijevo od Malog Rajinca (preko Generalskog dolca — Raskršća pred Lomom) za Rosijevu Kolibu (odnosno Lubenska Vrata i Lubenovac) 1,20 h (natpisi). Dalje u istom smjeru spomenutim putem strmo i kamenito uzbrdo (za 5 min.) odvaja se desno staza za Rosijevu kolibu (natpis) do sedla iznad Lubenovca zvanog Lubenska Vrata (1,45 h) koje sedlo čine sa desne strane Vratarski Kuk 1.678 m i sa lijeve Hajdučki Kukovi sa najvišim vrhom Golubić 1.658 m. Sa sedla strmo dalje najprije u bukovoj šumi preko puno povalje-

nog drveća, a zatim u prekrasnoj velikoj smrekovoj šumi do ispred velikog polja Lubenovac. Lijevo staza vodi preko rebra po košanicama do Lubenovačke Ruje, koja je u južnom kutu pod šumom (ograđena voda za blago 2,30 h). Desni put vodi uz rub šume na Alan (natpisi). Od Lubenovačke Ruje vodi dalje staza strmo kroz šumu serpentinom na sedlo. Tu se sastaje sa ranije markiranim putem iz Alana na Kozjak (3 h, natpisi). Dalje po markiranoj stazi lijevo kroz staru šumu preko više povaljenih drveća mjestimice strmo po slabo vidljivoj stazi do rebra obraštenog travom zapadnog grebena V. Kozjaka; dalje po rebru desno, pa strmo lijevo u veliku vrtaču pod zapadnu stijenu najvišeg vrha, zatim uz stijenu desno po rubu šume gore do ispod gole stijene i dalje verući se po stijeni (malo penjanja) na sam kameni vrh Velikog Kozjaka (natpis). U gornjem dijelu dosta naporno.

Vel. Kozjak ističe se markantnim stijenama, koje izgledaju kao tornjevi, i koje se okomito ruše prema krškom polju Lubenovac. Sa njega su lijepi pogledi na Ličku ravnicu, te srednji i Južni Velebit. Uspon na vrh gola je stijena i traži donekle penjačku vještinu.

7) Za Lom 1,30 h, vodi staza od kuće kao za Veliki Kozjak do gornjeg raskršća za Lubenovac (1 h, natpisi) te lijevo širokim šumskim putem preko rebra strmo i kamenito nizbrdo do raskršća pred Lomom (kunjka, 1,15 h, natpisi) dalje stazom lijevo cca 300 metara do nove ceste u gradnji, te po istoj do lugarnice u Velikom Lomu (natpis). Cesta vodi dalje na spoj ceste Jablanac — Alan — Apatišan — Krasno. Sa Vel. Loma vodi put na Veliki Rajinac 1.667 m. Predviđeno je da se cesta iz Loma spoji sa cestom od Oltara ispod kuće na Zavižanu, koja je isto u gradnji.

Na poslu

U lugarnici na Lomu može se noćiti, ima kreveta i slamarica, može se pripremiti i jelo, a što je najvažnije ima cisternu sa pitkom vodom. U Lomu ima lijepih košanica, a i mjesta, koja su stradala od požara, tako da strše sablasno cijeli kompleksi golih stvala. Predviđeno je da se ti predjeli nanovo pošume.

8) Za **Gornji Zavižan** 1.638 m, 45 min., put vodi od kuće po Premzićevoj stazi Modrić Dolac i Vel. Zavižan, te se u bukovoj šumi odvaja staza (natpis) desno, pa preko strmih košanica serpentinom na sedlo, zatim preko košanica Kojića Rovine na vrh. Sa vrha su prekrasni pogledi na okolne vrhove te na divljinu i velike vrtače, Smrčeve Doline i t. d.

Sa vrha može se hrptom po lijevim košanicama, pa kroz bukovu šumu i gustu klekadinu, te preko velikog kamenja na vrh **Velikog Zavižana** 1.677 m za 15 minuta, nemarkirano.

9) Za **Gromovaču** 1.675 m, 2 h, put vodi od kuće po Premužićevoj stazi uz slikoviti Modrić Dolac, gdje se nalazi bunar sa pitkom vodom (izvor, koji ne prešuši), uz oba Zavižana te ostale kukove kroz divan predio Rožanskih kukova. Staza je mjestimice usjećena u golu stijenu. Stalno se izmjenjuju gole stijene, pa duboke vrtače i šuma. Sam uspon počinje sa Premužićeve staze (natpis) kroz bukovinu i klekadinu na gole stijene, zatim na golu glavu samog vrha (natpis). Od kuće do ulaza sa Premužićeve staze ima 1,30 h, a odavde na vrh lagano još 30 minuta.

Sa vrha se pruža jedan od najljepših vidika na Cipale, Smrčeve Doline, na cijeli Sjeverni, srednji i Južni Velebit, te na more i otoke. Nažalost pala je odmah kiša na svježu boju markacije, te je istu oštetila.

10) Za **Crikvenu** 1.644 m, 2,30 h, vodi put od doma po Premužićevoj stazi kao za Gromovaču do mjesta zvanog Fabin Dolac (gdje sa lijeve strane dolazi već spomenuta staza od Malog Rajinca preko raskršća pred Lomom za Rosijevu Kolibu). Zavivši desno Premužićevom stazom, koja je ovdje uklesana u samoj stijeni iznad velike i duboke kamene vrtače dolazimo do travnatog sedla Jerković Dolac. Desno od staze ispod Pasarićevog kuka Rosijeva je Koliba (2 sata od doma na Zavižanu). Tu se odvaja staza desno za Veliku Brisnicu i Starigrad. Premužićeva staza vodi dalje preko sedla sve među velikim stijenama i vrtačama nizbrdo preko nekoliko stepenica i dalje na sedlo Crikvene (2,15 h). Desno uz samu stazu je ulaz u stijenu (natpis). Po goloj stijeni uz dobre oprimke dovodi nas markacija na vrh za 10 minuta (natpis). Valja biti oprezan, pogotovo kod silaza, da se ne strmoglavimo u dubinu. Opisani put od kuće na Zavižanu vodi kroz najljepše predjele Rožanskih Kukova, pun je dubokih vrtača, kukova i škrapa.

Sa vrha pruža se prekrasan pogled na okolne vrhove, naročito na Krajačev Kuk, Cipale, koje su obrasle krasnom jelovom šumom, pa na more i otoke.

11) Za **Stari grad**, markiran je put do Babrovače 1 h, (natpis), koji vodi od kuće nizbrdo podnožjem Zavižanske Kose, preko sedla pa dalje kroz šumu, preko manjih košanica, uz ogradijene dolce, te pokraj »Živilih vodica« (izvor-bunari) pa podnožjem Opaljenika i Visibabe do raskršća sa hunjkom i odvojka puta za Veliku Brisnicu (natpis), koji vodi lijevo. Nastavlja se u dosadašnjem pravcu strmo nizbrdo kamenito kroz šumu, a zatim po kamenoj čistini do većeg polja ograđenog suhim zidom, te desno do zaselka Babrovača (natpis). Za zimu je ovo najlakši put, jer od Babrovače prema Starigradu nema snijega.

12) Za **Vučjak** 1.645 m (10 minuta, natpis), koji leži iza doma na Zavižanu, vodi staza lijevo uz kuću kroz šumu, pa preko kamenja na vrh. Na vrhu (natpis) su sprave hidrometeorološke visinske stanice. Sa vrha je prekrasan pogled na Kvarner, otoke Krk, Prvić, Goli, Zec, Rab, Cres, Lošinj, koji vidimo kao na dlanu, zatim na planine Gorskog Kotara, Klek, na Učku, Osoršicu, cijeli Velebit, pa i slovenske Alpe. Naročito je lijep zalaz sunca.

13) Staza **Mali Rajinac** — Generalski Dolac: Raskršće pred Lomom — **Rosijeva Koliba**.

Na košanicama Generalskog Dolca ispod Malog Rajinca je raskršće (natpisi). Desno vodi već opisana staza pod 1) (za Dom na Zavižanu), a lijevo preko sedla (natpis) nizbrdo strmo u dubinu do raskršća pred Lomom (hunjka, natpisi), te dalje za Rosijevu Kolibu kako je to već spomenuto pod 9). Raskršće pred Lomom je raskrsnica puteva lijevo cestom za Lom, desno za Dom na Zavižanu, a uzbrdo uz hunjku zapadno za Lubenovac odnosno odvojak za Rosijevu Kolibu i dalje za Starigrad, kako je to rečeno pod 10). Spomenuti put je kratica, tako da se ne mora ići duljim putem preko doma na Zavižanu.

Osim gore spomenutih staza markirano je od prije na Sjever. Velebitu: Put Oltari — Zavižan — Alan — Jablanac, Veliki Zavižan, Alan — Veliki Kozjak i Pasarićev Kuk. Na vrhu Pasarićevog Kuka sa strane napisano je velikim crvenim slovima kao reklama ime, te se vidi izdaljine, tako da je nagrđena priroda.

Na Vel. Zavižanu upisana je kršćana visina.

Sve spomenute staze spojene su markacijom sa domom M. Žeželja (pod Vučjakom) na Zavižanu, te imaju na početku, kraju, usput i na raskršćima natpise sa oznakom trajanja do pojedinih vrhova odnosno doma i važnijih mesta.

Staze, odnosno prolazi do pojedinih vrhova bili su jako zarašteni, a neki i ne-prohodni, jer nije čišćeno i krčeno od prije rata. Sada je sve to prokrčeno i omogućen je prolaz. Prošle je godine u jeseni velika bura i nevrijeme porušilo mnogo stabala, tako da je samo na području šumarije Krasno (a to je polovica Sjever. Velebita, jer ostala polovica spada pod šumariju Jablanac) porušeno cca 12.000 kubika drveta, koje šumarija neće moći iskoristiti, jer nema zgodnih prilaza i puteva pa se ne isplati nego će ostati trunuti. Rukovodioči šumarije izjavili su da će na svom području osloboditi barem glavne puteve od porušenog drva, kako bi omogućili prolaz što već i provadaju.

Runolist se mnogo uništava, čupaju ga djeca i čobani iz Krasna, koji ga navodno ubiru za čaj.

Držim da bi Planinarski savez Hrvatske trebao u cijelosti preuzeti brigu nad Velebitom kako bi se stanje popravilo, a našlo bi se sigurno planinara, koji bi za ljubav Velebita preuzeли tu tešku dužnost.

KNJIGE I ČASOPISI

Appalachia -- junij 1958.

Nova serija, vol. XXIV., 15. VI. 1958.) izdanje na engleskom jeziku. Izdavatelj je Appalachian Mountain club (»Apalačijski planinarski klub«), Boston, Massachusetts, a štampa se u mjestu Brattleboro u državi Vermont. Sadržaj ovog broja je 144 stranice teksta sa 30 crno bijelih foto snimaka na sjajno bijelom papiru, te mnogo crteža tušem.

Ovaj broj sadrži 8 članaka, i to:

»Borba protiv šumskih požara u pokrajini New Hampshire«. U ovom članku pisac Warren E. Hale na 8 stranica teksta i 4 fotosnimke (na tri stranice) opisuje kako je u svom djetinjstvu svake nedelje s roditeljima odlazio u područje »Bijelih planina« (»White Mountains«), te je skoro svakog ljeta vidio dim od šumskih požara, koji su nastajali nepažnjom drvosječa. Požari su znali potrajeti tjednima, sve dok ne bi pala kiša. Ovaj članak sadrži kratak historijat šumskih požara u pokrajini New Hampshire, kao i izgradnju službe za sprečavanje šumskih požara.

U članku »Misteriozni plato« pisac George V. B. Cochran na 14 stranica teksta i šest fotosnimaka uz jedan topografski crtež na 2 stranice kao i jednim manjim,

opisuje plato, koji je prvi put vidjen sa padina glečera Waddington, a udaljen je kojih 32 km zračne linije od Vancouver-a (Kanada). Plato je smješten na visini od preko 2.100 m i zaprema površinu od 24×32 km. Pisac nadalje u istom članku opisuje svoj interes za gorje obalnog pojasa (»Coast Range«) uz opisivanje uspona i istraživanja, koja je u zajednici s drugim planinarama poduzimao. Veći dio članka zapravo je zanimljivo opisivanje piščevih planinarskih podviga u tom području.

J. Willcox Brown u članku »Historija šume na Mount Moosilauke« na 9 i pol stranica teksta sa 4 fotosnimke opisuje područje Mt. Moosilauke počam od 17. stoljeća, kada je bilo obraslo gustom šumom, a rijetke čistine u okolnom području su nastavali urođeni Indijanci, koji su u lovu na divljač zalazili u te šume. Pisac u članku nadalje opisuje historijat doseljenika ovog područja, stvaranje farmi te razvijat privrednog i industrijskog života.

U članku »Snimci života divljine« pisac Milton E. Mac Gregor uz 5 crteža tušem (izradila Mary Ogden Abbott) na 3 stranice teksta opisuje svoje doživljaje s ne-pripitomljenim životinjama u prirodi, kao na primjer susret tvorića s ježom, dvoboj ježa sa divljom mačkom, svoj susret s dabrom, neuspjeli pokušaj pripitomljavanja mlade divlje mačke, koja im je na kraju pobegla, te medvjeda kojeg su našli kako plovi na površini vode oko gorske rječice, gdje je uginuo skravši se s gorskimi liticama.

U članku »Sa veslima i bilježnicom u sjeverozapadnim područjima« pisac Laura W. R. Appel na 3 i pol stranice teksta i crtežom područja rijeke Mackenzie opisuje tok istraživačkog putovanja u čamcu (kanou), kojeg je izvršila u ljetu god. 1957. uz rijeku Mackenzie, drugu po duljini u Sjevernoj Americi.

U nastavku članka »Uz rijeku Magalloway u god. 1861.« (prvi dio je štampan u broju XII. 1957.) pisac Marshall M. Tidd na 21 stranici teksta, 5 fotosnimaka i jednim topografskim crtežom veličine 3 stranice u formi dnevnika opisuje počam od 10. IX. doživljaje na tom putovanju, koje je završilo 20. IX.

Članak »Bjelina „Bijelih planina“« (»White Mountains«) pisac Robert R. M. Underhill započinje s pitanjem: »Odakle potječe naziv »Bijele planine«? U dalnjem tekstu članka pisac na 14 stranica ulazi u historijat ovog naziva i nastoji pronaći najčešće tumačenje porijekla naziva »Bijelih planina«, koje su u XVII. stoljeću nazivali »Kristalna brda« (»Cristall Hills«).

U članku »Hrana za pješačenje i kampiranje« pisac Stanley W. Stocker na 6 i pol stranica teksta obrazlaže koje artikle prehrane treba koristiti za planinarskih tura, dajući opis po vrstama (povrće i voće, glavna jela, juhe, pića, kruh i deserti, pudinzi i razno) uz oznaku američkih tvornica koje izrađuju ta gotova jela (konzervirana), kao i kratku ocjenu okusa i kakvoće.

U rubrici »Crtice horizonta« (»Skyline sketches«) časopis povremeno donosi kratke, zanimljive doživljaje iz planina. U ovom broju časopisa u toj rubrici donosi dvije priповijetke. U prvoj na tri stranice teksta opisuje doživljaje prijelaza čamcem od pasnog sektora brzice rijeke Penobscot, a u drugoj se opisuju doživljaji jednog bračnog para — planinara, kada su se izgubili na skijaškoj turi u području Mount Washingtona.

Hugo Beck

»Zaštita prirode«

Publikacija Zavoda za zaštitu prirode i naučno proučavanje prirodnih retkosti NR Srbije. Brojevi: 6, 7, 8, 9, 10 i 11 od godine 1956. do 1957., latinicom. Odgovorni urednik Dr. Sima Gvozdanić.

Uloga planinarske organizacije nije samo u propagandi prirodnih ljepota i upućivanju ljudi u naše planine, već i svakodnevna briga oko zaštite brojnih prirodnih rijetkosti po našim planinama. Baš su planinari oni ljudi, koji u prirodi nailaze na brojne rijetke biljne ili životinjske oblike, i na jedinstvene geološke tvorevine.

Želja mi je, da vas upoznam sa nekoliko brojeva ovog časopisa u kojemu osim priloga iz NR Srbije nalazimo i opise mnogih prirodnih rijetkosti i iz naše republike.

Broj 6. godina 1956. U ovom je broju za nas neobično zanimljiv članak Dr. Milutina Radovanovića »Retke životinje naše zemlje« u kome autor opisuje relikte

naše faune: orlove, sove, guštere, čovječju ribicu i razne vrste riba, koje još danas žive u mraku pećine.

Broj 7. godina 1956. Dr. Pavle Fukarek člankom »Prašuma Perućica u NR Bosni i Hercegovini« upoznaje nas sa prirodnim rezervatom šume, koja danas služi kao jedinstven primjer prašume u čitavoj Evropi.

Članak Vere Broz: »O zaštiti lekovitog bilja u slobodnoj prirodi« najbliži je nama planinarima, jer obraduje problem koji je vrlo bliz i poznat svima nama. Problem zaštite lijekovitog bilja često je puta objekt našeg djelovanja u prirodi, pa je radi toga vrlo dobro da se pobliže upoznamo sa svim pitanjima u vezi zaštite lijekovitog bilja.

Mirić Đorđe u članku »O potrebi zaštite slepih miševa« obraduje jedan vrlo zabrinjujući problem. Danas u pećine ulazi sve veći broj ljudi, koji se u mraku sastaju sa ovim životinjama i radi svog neznanja uništavaju ih. Među našim seljacima još imade mnogo ostataka praznovjerja, koje pogoda šišmiše. Zbog toga se pojavila potreba zaštite ovih životinja i to iz jednog velikog i vrijednog razloga, a taj je, da su šišmiši naši veliki pomoćnici u borbi sa štetnim insektima, koji uništavaju šume i oranice.

Broj 8. godina 1956. Ratko ing. Kevo u članku »Prikaz dosadašnjeg rada na području zaštite prirode u NR Hrvatskoj« piše o našim Nacionalnim parkovima u Hrvatskoj (Plitvička jezera, Risnjak i Paklenica), rezervatima prirode (Šuma »Dundo« na Rabu, Lokrum, Bijele i Samarske stijene u Vel. Kapeli), specijalnim rezervatima (geološkim, botaničkim i zoološkim rezervatima), o rezervatima prirodnih predjela i park šuma, o spomenicima prirode (prirodno-historijskim spomenicima, parkovima, drvoreddima, pojedinačnim stablima, zaštićenim biljkama i zaštićenim životinjama). sve na području naše republike.

Broj 9. godina 1957. U ovom je broju za nas planinare svakako zanimljiv članak Milutina P. Plamenca: »Neke osobenosti Skadarskog jezera« — jezera kojeg mnogi od nas planinara iz Hrvatske, želimo posjetiti i vidjeti.

Broj 10. godina 1957. Bilježimo slijedeće članke:

Dr. Mirko Protić: »Minerali — retkosti u našoj zemlji.«

Jovan D. Marković: »Neke prirodne retkosti terena Istočne Srbije.«

Ing. Viktor Rželjak: »Prirodne rijetkosti u gornjem toku Neretve.«

Ante Tadić: »Univerzitetska i srednjoškolska omladina i zaštita prirode.«

Broj 11. godina 1957. Članak Ing. Ratka Kevo: »Nacionalni park Paklenica« upoznaje nas sa historijatom, položajem, geološkim i geomorfološkim pojedinostima parka, njegovim pećinama, vegetacijskim pokrovom i današnjim stanjem i problemima ovog parka.

Dr. Milutin Radovanović u članku »Životinjski stanovnici u planinskim jezerima« piše o rezultatima zooloških istraživanja u visokim planinskim jezerima Durmitora.

Kroz članak Dragutina Petrovića: »Najveća pećina Srbije« možemo se upoznati sa najnovijim rezultatima istraživanja »Bogovinske pećine«, koja svojom dužinom od 3.118 metara predstavlja za sada najdužu pećinu na teritoriju NR Srbije.

Vijest na kraju časopisa pod naslovom: »Korišćenje Trakošćanskog jezera za ribolov« od R. Kevo, govori o novom obliku korištenja ovog jezera u ribolovne svrhe.

Svi spomenuti brojevi časopisa »Zaštita prirode« popraćeni su brojnim fotografijama pojedinih prirodnih rijetkosti iz naše domovine. Iako časopis nije namjenjen široj javnosti, upozoravamo na njegov sadržaj sve planinarske pisce i asradnike naše organizacije.

Srećko Božičević

»Geološki vjesnik«

Glasilo Zavoda za geološka istraživanja
NR Hrvatske i Hrvatskog geološkog društva.
Svezak X za godinu 1956., Zagreb,
1957., 152 strane, 8°. Urednik Josip Ogušinec.

Geologija i planinarstvo zaista su vrlo usko povezani. Poznavanjem najošnovenijih znanja iz područja geologije i mineralogije, planinaru se otvaraju mogućnosti

za potpunije shvaćanje i razumjevanje prirodnih ljestvica i rijetkih oblika i tvorevina u našim planinama. I evo, zbog toga upozorujemo naše čitaoce na ovu naučnu publikaciju, u kojoj će i naši planinari naći mnogo interesantnih pojedinosti.

X. svezak »Geološkog vjesnika« štampan je u znaku proslave 100-godišnjice rođenja našeg uvaženog učenjaka Dragutina Gorjanović-Krambergera. U člancima:

M. Herak: Znanstveno djelo Dragutina Gorjanović-Krambergera.

F. Ožegović i V. Kochansky-Devidè: Životni put Dragutina Gorjanovića.

V. Kochansky-Devidè i M. Malez: Bibliografija Gorjanovićevih radova i članci o Gorjanoviću.

... na opširan i iscrpan način prikazan je život ovog našeg učenjaka, njegov lik kao običnog čovjeka, i lik znanstvenog radnika. Gorjanović-Kramberger i pračovjek iz Krapine — to su dva pojma, koja se sama od sebe povezuju i dolaze uvijek zajedno.

Ako prolistamo prve brojeve našeg planinarskog glasila »Hrvatski Planinar« možemo zapaziti već u drugom godištu, t. j. godine 1899. članak D. Gorjanovića-Krambergera: »O kršu Zagrebačke gore«. Uz sav svoj naučni rad, Gorjanović ipak nalazi vremena i za planinarske čitaće i upoznaje ih sa problemima njemu najbliže planine.

Sudjelujući na 14 internacionalnih kongresa, Gorjanović iznosi svoje naučno otkriće krapinskog pračovjeka. Otkriće, koje je u vrijeme najjače borbe za ili protiv prihvatanja ideje o evoluciji postanka čovjeka bilo ono, koje je konačno obraćunalo sa svim protivnicima ideje o evoluciji. Gorjanović je za vrijeme svog života primio nekoliko visokih državnih odlikovanja, a postao je i član najviših naučnih ustanova u ono vrijeme u Beču, Berlinu, Frankfurtu, Budimpešti, Lavovu, New Yorku i Beogradu. Najkompletniji do sada popis naučnih radova Dragutina Gorjanović-Krambergera, koji je štampan u X. svesku »Geološkog vjesnika« broji 189 stampanih radova.

100-godišnjica rođenja Dragutina Gorjanović-Krambergera svečano je proslavljenja u Zagrebu, u okviru Hrvatskog geološkog društva i Geološkog odsjeka Prirodoslovno-matematskog fakulteta u Zagrebu. Održane su svečane akademije, organizirana je izložba posvećena našem slavljeniku, Filatelistički savez Hrvatske izdao je spomen omotnicu sa likom Gorjanovića, Generalna direkcija pošta u Beogradu dala je izraditi poseban žig. Na Gorjanovićevom grobu na Mirogoju postavljena je spomen ploča. Organiziran je i izlet u Krapinu, gdje je na mjestu nalaza krapinskog pračovjeka postavljena spomen ploča. Na taj je način dostoјno proslavljenja ova obiljetnica, jer »sretan i ponosan može biti narod u čijoj se sredini rađaju sinovi kao što je bio Gorjanović. Njegovom zaslugom mala Hrvatska postaje poznata čitavom svijetu, a njegovo će ime ostati vječno uklesano zlatnim slovima na stranicama neprolazne i besmrtnе naučne knjige«.

Od ostalih članaka u ovom svesku »Geološkog vjesnika« za nas planinare zanimljiv je i članak M. Maleza: »Pećina Medvednica« (Ogulin). U ovom članku autor iznosi rezultate istraživanja podzemnog sistema vodenih tokova rijeke Dobre u Đulinom ponoru, i pećine Medvednice. Uz tlocrt i profil pećine Medvednice, i topografski prikaz međusobnih hidroloških veza Medvedice i Đulinog ponora, te uz šest fotografija iz pećine Medvedice, autor nas je upoznao sa oblikom, dimenzijama i funkcijom podzemnih kanala u prošlosti i sadašnjosti.

U ostalim člancima autori iznose svoja naučna paleontološka, mineraloška i geološka zapažanja iz raznih područja naše republike.

Srećko Božićević

Planinarstvo u Mađarskoj

U Budimpešti postoji Savez Prijatelja prirode, koji broji oko 20.000 članova, od toga 2.680 omladine. Već 6. godinu izlazi časopis tog Saveza pod naslovom Természetjárás na 16 stranica povećanog formata. Sadržaj je bogat i interesantan, ali ne donosi predugačke članke, najviše do dvije stranice, i sa dobrim reprodukcijama. Tako je prošle godine samo u nekoliko brojeva donio u nastavcima alpinistički tečaj, dok su česti članci o rijetkoj flori i planinskom bilju uopće, o flori na kamenju, o domaćim čajevima. Iz zoologije upoznaje članove sa štetočinama, pticama grabilicama i dr. Pored kratkih članaka iz geologije, u svakom broju ima podataka iz špiljarstva, jer postoji posebna sekција za istraživanje špilja. Kako čitamo, prvo špiljarsko društvo osnovano je u Mađarskoj g. 1911. Špiljari su dobro opremljeni sa potrebnim rekvizitim, pa su se mogli spustiti u ponor dubok 103 m. Interesantno je, da se jame nazivaju imenom »ponor«, jednak i u Rumunjskoj i Austriji, kao klasični krški fenomen našega Krša. List spominje članak Željka Poljaka u Našim planinama (1957.), u kojem se nabrajaju 10 najviših vrhova u Sloveniji Makedoniji i Srbiji. U članku Planinarenje i povijest opisuju se zaboravljeni historijski spomenici i s time povezane priče.

Savez je prošle godine upriličio slet Prijatelja prirode u Szliget sa izletima na Blatno jezero, spojen sa logorskom vatrom. Sudjelovali su Bugari, Čehoslovaci, Poljaci, Nijemci, Rumunji i Rusi. Članovi putuju i u susjedne države, pa čitamo da je najviši vrh na Balkanu Staljinov vrh (2.924) na Rila planini. Mnogo se gaje orientaciona takmičenja, pa donosi o tome članke iz drugih država, na pr. Čehoslovačke, Skandinavije, Švicarske i Bugarske. Pri tom se redakcija lista žali, da ne dobiva izvještaja iz Poljske, Rumunjske, Jugoslavije i najzad iz Sovjetskog Saveza.

Izgleda da i Mađare muči jednaka briga kao i nas, jer u svojim člancima moli i opominje izletnike, da na svojim pohodima i odmaralištima ostave red i čistoću i ne ostavljaju za sobom otpatke, smeće i papir.

V. Redenšek

**KONSTITUIRAN JE IZVRŠNI ODBOR
PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE**

Na prvoj sjednici Izvršnog odbora PSH, nakon skupštine u Velikoj, novoizabrani odbor konstituirao se, kako slijedi:

Predsjednik: Većeslav Holjevac,

Potpredsjednici: Tonka Abrus-Žic i Dr. Miljenko Rendulić.

Tajnici: Stjepan Brlečić i Josip Jambrešić.

Referent za propagandu: Franjo Kordić.

Referent za izdavačku djelatnost: Petar Lučić-Roki.

Referent za građevinarstvo: Dragutin Mlač.

Referent za financije: Aleksandar Polanski.

Referent za alpinizam: Dražen Zupanc.

Referent za gorsku službu spasavanja: Dr. Željko Poljak.

Referent za markacije: Milan Henč.

Referent za planinarsko skijanje: Branko Čelap.

Referent za špiljarstvo: Ing. Veljko Šegrc.

Omladinska komisija: Stjepan Brlečić, Branko Videtić, Nikola Aleksić, Ive Bujan, Pavao Jurčić.

Komisija za Tomislavov dom: Boris Martinović, Nikola Šaranović i Slavko Marjanac.

Nadzorni odbor:

Predsjednik: Franjo Masnec.

Odbornici: Karlo Acman i Josip Ruhek.

Disciplinski sud: Ivo Štefanac, Dr Ante Mladineo i Dean Šlegl

**ZAKLJUČCI SKUPŠTINE
PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE
ODRŽANE U VELIKOJ DNE 23. XI. 1958.**

Organizaciona komisija:

1. Unutrašnja organizacija planinarskih društava treba biti tako izvršena, da osim stručnih komisija, kao što su komisije za alpinizam, skijanje, GSS, vodiče i špiljarstvo, zatim finansijsko-gospodarska komisija, koje većina društava već imaju, osnuju također i komisije za propagandu, za rad sa omladinom, zatim za rad sa sindikalnim odborima za odmor »Prijatelj prirode«. Nisu međutim potrebne komisije za vanarmijski vojni odgoj, jer svaki planinarski stručni rad sadrži elemente tog odgoja.

2. Preporuča se i nadalje osnivanje Planinarskih savjeta. Oni imaju savjetodavni značaj, a osim za područje kotara mogu se osnivati i za pojedine planinarske rajone,

kao što već postoje Savjeti planinara Hrvatskog Zagorja, Dalmacije i Slavonije.

3. Planinarska društva i planinarski savjeti surađuju preko svojih predstavnika u društvima i državnim organima za fiskulturu, koji će biti formirani u komunama odnosno kotarevima.

4. Planovi rada i akcija planinarskih društava treba da budu izrađeni u neposrednoj suradnji sa ostalim srodnim organizacijama, kao izviđačima, ferijalcima, streljačkim društvima, D. T. O. Partizan i drugim fiskulturnim organizacijama, s kojima imaju dodirnih točaka u radu.

Planinarska društva trebaju davati inicijativu za zajedničke sasatnke i savjetovanja, na kojima će se izraditi konkretni plan saradnje.

5. Omasovljjenje planinarske organizacije naš je najvažniji zadatak. Planinarska društva preuzimaju obavezu, da će udvostručiti broj svojih članova do kraja 1959. godine. Ovlašćuje se budući Izvršni odbor Saveza, da za ona planinarska društva, koja ne postižu rezultate na omasovljenu članstvu, u granicama mogućnosti i postojećih uslova, traže u sporazumu sa mjesnim političkim organizacijama, izvanredne godišnje skupštine i zamjenu takvih upravnih odbora.

6. U smislu zaključaka Kongresa za fiskulturu treba naročitu pažnju posvetiti omladini. Težište u našem radu s omladom treba da bude stvarna planinarska djelatnost, a ne formalni rezultati i formalno učlanjenje omladine.

7. Planinarsku djelatnost u školama ostvarit ćemo ili putem učlanjenja školske omladine u postojeća planinarska društva ili preko planinarskih sekcija u školskim fiskulturnim organizacijama. (Naša djelatnost mjerit ćemo kroz broj članova sekcija i brojnost sekcija u kojima će se odvijati planinarska djelatnost, a ne kroz broj planinarskih članarina).

8. Plaćanje članarine članova školskih sekcija treba riješiti na skupštini P. S. J., a predložiti će se ove alternative:

a) da školska omladina učlanjena u sekcijama plaća potpunu članarinu,

b) da takva omladina plaće smanjenu članarinu 2 dinara. U tim slučajevima ima sve povlastice individualno.

c) da sekcija plaće kolektivno članarinu, kao sekcija, a članovi da uživaju povlasticu samo onda kad kolektivno posjećuju planinarske objekte.

9. Radi bolje koordinacije u radu s omladinom, u planinarskim društvima treba na-

stojati, da bude i jedan predstavnik organizacije Narodne omladine.

10. Pod omladinom u planinarskim organizacijama smatra se omladina u smislu Statuta organizacije Narodne omladine, t. j. do navršenih 24 godine. Omladinsku članarinu plaća omladina od 14 do 25 godina, ako studira.

11. Zadužuje se I. O. P. S. H. da ishodi za omladinu u planinarskim organizacijama iste povlastice na željeznicu od 75% popusta i pod istim uslovima, kako to već ima omladina u Ferijalnom savezu i Savezu izviđača i planinki. Nadalje da omladina bude oslobođena od plaćanja turističkih taksa, kada logoruje u turističkim mjestima.

12. Da bi se omladina angažirala konkretnim zadacima preporuča se društвima, da fiskulturne objekte uz planinarske domove, koji će prvenstveno biti namijenjeni omladini, izgradi mobiliziranjem omladine na dobrovoljnom radu.

13. Kao osnovne organizacije smatraju se, osim planinarskih društava sekcije, klubovi ili grupe fiskulturnih društava unutar pojedinih poduzeća. Članovi ovih sekacija plaćaju članarinu, kao i ostali članovi planinarskih društava i imaju ista prava i dužnosti.

14. Preporuča se društвima i Savjetima planinara, da se i dalje održavaju pokrajinski sletovi.

Umjesto republičkih sletova, organizirati će Planinarski savez Hrvatske logorovanje u dužem trajanju u onim predjelima naših planina, koje su manje poznate i slabije pristupačne radi pomanjkanja planinarskih objekata, kao što su Velebit, Biokovo, Gorski Kotar.

15. Skupštine P. S. H. održavaju se svake 3 godine, a skupštine društava svake godine.

16. Orientaciona takmičenja treba da budu u buduće forma planinarskog djelovanja i svako društvo treba da ih uvrsti u svoje programe rada za omladinu.

Posebne komisije za vanarmijski vojni odgoj ne trebaju postojati u našim društвima, jer će orientaciona takmičenja organizirati omladinska komisija u suradnji sa stručnim komisijama (skijaška, GSS, alpinistička).

17. P. S. H. treba da predloži Planinarskom savezu Jugoslavije izradu pravilnika za dodjelu planinarskih odlikovanja i da izradi uslove i kriterije po kojima će se dodjeljivati odlikovanja i tko će izvršiti prijedloge.

18. Zadužuje se Planinarski savez Hrvatske, da uvede odlikovanja P. S. H. i to po-

hvale, srebrnu i zlatnu značku i da izradi pravilnik o načinu dodjeljivanja.

Izdavačka djelatnost

1. Da se razmotri mogućnost skromnijeg izgleda i jeftinije štampe časopisa »Naše planine«.

Društva se obavezuju, da će i kolektivno kao društva i svaki pojedini član društva raditi na tom da se poveća broj pretplatnika.

2. Bilten treba da izlazi redovito mješevno a P. S. H. da se pobrine da se osiguraju u budžetu sredstva potrebna da se osigura njegovo redovito izlaženje.

Propaganda

1. Obavezuju se i zadužuju sva planinarska društva da porade na sakupljanju predmeta za Planinarski muzej u Samoboru, koji je otvoren 1957. Planinarska društva razvit će akciju na sakupljanju svih materijala koji bi mogli osvijetliti historiju i razvitak planinarstva, sakupljanjem fotografija, literature, časopisa, rukopisa, planinarske opreme i drugih planinarskih uspomena, kao i svih onih predmeta, koji po ocjeni planinara spadaju u planinarski muzej.

2. Svako planinarsko društvo organizirat će godišnje jedamput »tjedan planinarstva«. U tom tjednu bi se naročito razvijala propaganda kroz razne akcije i planinarske manifestacije uz izložbe, predavanja, prikazivanja filmova. P. S. H. pružit će pomoć društвima u materijalu, fotografijama, eventualno predavačima, filmovima i koordinirat će akciju između društava.

3. Potrebnu izložbu će P. S. H. dostavljati društвima i utvrditi kalendar održavanja izložbe po društвima.

4. P. S. H. izradit će dvije kolekcije po 100 diapositiva, kao materijal za predavače. Snimit će se Južni Velebit i Biokovo.

5. P. S. H. će poraditi na tom da štampa redovito objavljuje planinarske viesti. Razviti dopisništvo kroz štampu republičku i lokalnu. Treba koristiti i radio stanice u svrhu planinarske propagande.

6. Radi popularizacije i djelovanja planinarskih organizacija kroz štampu, radio i druge forme propagande, P. S. H. će uve sti povremeno evidenciju tih akcija i djelovanja. Obaveza je društava da uredno i disciplinirano odgovaraju na takve upitnike. Rezultati će se objavljivati putem biltena.

Financijsko gospodarska komisija

1. Svi redovni članovi dužni su od 1. I. 1959. g. plaćati doprinos od Din. 50.— za izdavanje časopisa »Naše planine«.

2. Sprovesti zaključak IV. god. skupštine prema kojem je svako društvo dužno da drži najmanje 1 primjerak časopisa uz godišnju pretplatu od Din. 1.000.—, a svaki odbornik planinarskog društva uz redovnu pretplatu. Sva društva dužna su da prikupe što veći broj novih pretplatnika.

3. Pozivaju se društva da za časopis »Naše planine« prikupljaju oglase.

4. Odobrava se da Savez pokrije gubitak časopisa »Naših planina« iz raspoloživih fondova.

5. Zaključuje se da Savez na godišnjoj skupštini P. S. J. predloži da se godišnja članarina redovnih članova povidi od Din. 150.— na Din. 200.—. Nadalje se zaključuje da se poradi na tome da se ukine članarina i doprinosi za Himalaju te da sve ostane društvima, osim evidentnog dinara.

6. Dužnu članarinu i pretplatu za časopis »Naše planine« za 1958. g. dužna su sva društva podmiriti najkasnije do 15. I. 1959. godine. U istom roku dužna su društva poslati neprodane markice. Ukoliko do tog roka ne povrate neiskorištene markice dužna su društva da plate protuvrijednost.

7. Društva su dužna unaprijed doznačiti protuvrijednost za sav naručeni materijal.

8. U 1959. g. dužna su društva sve primljene markice i članske iskaznice obraćunati koncem svakog tromjesečja.

9. Planinarski savez Hrvatske kao organ upravljanja planinarskih domova u vlasništvu općenarodne imovine, daje iste na korištenje planinarskim društvima.

10. Stavlja se u zadatku P. S. H. da sa Savezima srodnih organizacija (Ferijalni, izviđaci, i t. d.) na bazi reciprociteta ugovori uzajamno korištenje naših domova i njihovih objekata uz iste pogodnosti.

11. Pročelnici gospodarske komisije planinarskih društava treba da budu članovi koordinacionih odbora za fiskulturne organizacije u komunama.

12. Donosi se zaključak da planinarskom domu na Risnjaku ostane organ upravljanja P. S. H., a korisnik P. D. Delnice, te da se ne preda Nacionalnom parku Risnjak.

13. Stavlja se u zadatku P. S. H. da osigura u budžetu potrebna sredstva za održavanje dvije kuće na Velebitu, jedne kuće na Risnjaku i jedne na Kleku.

14. Upućuje se društva da se povežu sa šumarijama, meteorološkim stanicama i lovačkim društvima, da njihovi namještenici vode opskrbu domova.

15. Zaključuje se da P. S. H. razradi već postojeći plan za izgradnju Velebita u kom će biti obuhvaćeni nacrti planinarskih puteva, kao i ostalih objekata potrebnih za planinarenje.

II. da planinarsko društvo »Jankovac« Osijek, izradi isto takav plan za izgradnju dviju kuća i to jedna na Krndiji oko Kapavca i druga na Papuku oko Ivačke glavice ili Kneževih voda.

Stručne komisije

1. Potrebno je osnovati komisiju za planinarske vodiče unutar izvršnog odbora PSH, a s time u vezi treba donjeti pravilnik o normama za sticanje naslova planinarskog vodiča (amatera).

2. Donjeti pravilnik za sticanje zvanja i naslova planinarskih instruktora i instruktora za planinarsko skijanje.

3. U vezi s time potrebno je pismenom obavezom obavezati planinarske i skijaške instruktore, koje će školovati planinarska organizacija, da će aktivno djelovati u planinarskoj organizaciji određeni period vremena. Izvršni odbor PSH treba u tom smislu donjeti poseban pravilnik.

4. Izvršni odbor PSH treba nastojati, da se u radničke sportske igre unese disciplina orientacionih marševa. S tim u vezi izvršni odbor PSH dati će organizatorima RSI svu potrebnu organizacionu pomoć.

5. Svako planinarsko društvo našeg Saveza mora imati u svojoj organizaciji slijedeće stručne sekcije: skijašku, markacijsku, i sekciju za izobrazbu članova iz orientacije i prve pomoći, a ostale sekcije da oforme ona društva koja za to imaju uvjeta i mogućnosti.

Komisija GSS

1. Konstatira se da je u NRH Gorska služba spasavanja nedovoljno organizirana i opremljena. Zbog toga je potrebno, da PSH organizira GSS tako, da ona bude u stanju pružiti efikasnu pomoć u svakom vrijeme i na svakom terenu.

2. GSS je u sastavu opće Jugoslavenske službe za pružanje pomoći. Kao takova GSS mora raspolagati izobrazenim ljudstvom, opremom i novčanim sredstvima. PSH će za to osigurati u granicama mogućnosti potrebna novčana sredstva.

3. GSS će svoju opremu i pomagala smjestiti u pojedine planinarske domove. Društvo koje upravlja dotičnim planinarskim domom, materijalno je odgovorno za GSS opremu.

4. GSS oprema i sanitetski materijal imade se upotrebljavati isključivo kod ne-

sreće u planini. Tom opremom i materijalom trebaju u pravilu rukovati samo kvalificirani gorski spasavaoci.

5. Društva koja upravljaju pojedinim planinarskim domovima, dužna su isto opremiti kućnim apotekama, koje planinarski domovi kao javni objekti moraju posjedovati. Članovi GSS imaju pravo i dužni su vršiti kontrolu sprovadjanja tog zaključka.

6. U svrhu izobrazbe i ospoznavanja GSS kadra, komisija za GSS PSH-e treba kao novi oblik rada uvesti »Natjecanje kvalitete u spasavanju« na osnovu međunarodnih normi.

7. Svijsesni da planinarska organizacija, ne daje nikakvu nagradu gorskim spasavaocima za njihov dobrovoljni, požrtvovni rad, zaključuje se, da svi kvalificirani gorski spasavaoci Planinarskog Saveza Jugoslavije imaju prioritetno pravo na smještaj u planinarskim domovima, te pravo besplatnog noćenja u svim planinarskim domovima i skloništima kojima upravljaju planinarska društva PSH s tim da to pravo mogu istovremeno koristiti samo dva spašavaoca, svaki najviše dva uzastopna noćenja (osim ako je u akciji), a u domovima na Medvednici samo jedno noćenje.

8. PSH treba da preko PSJ izvrši osiguranje spašavaoca u slučaju nesreće u inozemstvu na bazi reciprociteta, po uzoru na Planinarski Savez Slovenije.

Komisija za alpinizam

1. Izvor alpinističkih kadrova su isključivo planinarska društva i njihove stručne sekcije. Stoga treba pomoći planinarskim društvima u odgoju omladine i naprednih planinara tako da njihovo streljenje bude po mogućnosti potpuno poznavanje alpinizma i želja za bavljenje alpinizmom.

2. Komisija za alpinizam će davati smjernice postojećim A. O.-ima samo preko matičnog društva. U tu svrhu će upoznati sve Upravne odbore društava sa djelovanjem alpinista kao i potrebama za razvijanjem alpinizma.

3. Komisija za alpinizam posebnu brigu će posvetiti propagiranju alpinizma kao i osnivanju alpinističkih odsjeka na onom području, gdje do sada nisu osnovani.

4. Komisija mora preko PSH i PSJ poduzeti najhitnije potrebne mјere, kako bi nabavila za potrebe djelovanja alpinista preko potrebna penjačka užeta, karabinere i klinove, koji se ne proizvode u našoj zemlji.

5. Komisija za alpinizam treba da izvrši u slijedećem periodu već davno postavljen zadatak t. j. izradu alpinističkog znaka.

6. Komisija za alpinizam mora voditi kontrolu i evidenciju da li su svi alpinisti i saradnici t. j. svi oni koji koriste opremu alpinističkog odsjeka, osigurani kod DOZ-a.

7. Komisija za alpinizam treba organizirati svake godine redovitu alpinističku školu za članove planinarskih društava na području naše republike. U vezi toga komisija treba da razradi plan škole i da ga dostavi planinarskim društvima.

Komisija za speleologiju

1. Komisija treba da organizira proslavu 10. godišnjice organizirane speleologije u NRH. Nosioci proslave uz komisiju bili bi PD »Zagreb« i PD »Željezničar« iz Zagreba.

2. Komisija treba organizirati i održati treći tečaj za mlade speleologe na objektu gdje će moći naučiti najviše i najlakše.

3. Potrebna je stalna suradnja komisije za speleologiju sa Jugoslavenskom narod. armijom. S time u vezi speleološki odsjeci i komisija treba da daje JNA sve potrebne podatke o novim izvršenim nalazima.

4. PSH treba da predloži Skupštini PSJ osnivanje koordinacione komisije za speleologiju.

Komisija za planinarsko skijanje

1. Učvrstiti postojeće i vršiti kontrolu nad osnivanjem novih skijaških sekcija u planinarskim društvima.

2. Organizirati skijaške tečajeve sa završnim takmičenjima za članove ski-sekcija kao i za ostalo članstvo planinarskih društava, zatim organizirati razne skijaške sekcije, kao što su skijaški patrolni marševi, pohađanje visokih planina sa skijama i drugo.

3. Posebno organizirati i voditi skijaške tečajeve i provoditi druge slične akcije za omladinu i pionire u planinarskim društvima i van planinarskih društava.

4. Nastojati organizirati seosku omladinu i sa njima provaditi skijaške akcije.

5. Svake godine sva planinarska društva trebaju organizirati »Dan skijanja« ili »Tjedan skijanja« za koje vrijeme organizirati masovne skijaške akcije svih vrsta i oblika.

6. Potrebno je da se planinarska društva zalažu da njihovi članovi steknu značku »sposobnosti« iz skijaške discipline.

Komisija za markacije

1. Nakon što je izrađen nacrt uputstva za markacije, treba ga štampati i dostaviti svim društvima na upotrebu.

Društva treba da se u budućem radu na markiranju puteva pridržavaju propisa

ovih uputstava. U prvom redu treba da izrade plan rada na markiranju puteva na svom području za slijedeću godinu i da taj plan dostave komisiji za markacije PSH, koja treba da vodi računa o tome da se ovi planovi izvršavaju.

2. Radi vodenja evidencije o stanju markiranih puteva i radi upoznavanja članstva sa radom na markiranju puteva, potrebno je da sva društva i u buduće redovito obavještavaju PSH o tome koje puteve su markirali ili gdje su obnovili markacije. Komisija za markaciju PSH treba da u buduće sa više upornosti potiče pojedina društva na izvršenje ove obaveze.

Objavljivanje podataka o radu na markiranju puteva u »Vijestima« »Naše planine« i u dnevnoj štampi bilo je do sada manjkavo, pa to treba više koristiti.

3. Nakon primljenih prijedloga društava za markiranje sektorskih puteva, komisija za markaciju će napraviti generalni plan markiranja i proglašiti prioritetne puteve.

PROGRAM PLANINARSKIH AKCIJA POVODOM PROSLAVE 40. GODIŠNICE KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE

U ovoj godini cijela naša zemlja slavi 40. godišnjicu Komunističke partije Jugoslavije, pa i naša organizacija želi nizom svojih akcija, da uveliča ovu veliku i značajnu godišnjicu. Na sjednici Izvršnog odbora PSH 7. I. 1959. donijet je slijedeći program akcija Planinarskog Saveza Hrvatske:

1. Orientaciono takmičenje u Samoborskem gorju u mjesecu travnju u organizaciji P. D. »Željezničar« iz Zagreba i Savjeta planinara grada Zagreba.

2. Omladinsko orientaciono takmičenje na Ponikvama i Glavici (Medvednica) u mjesecu svibnju u organizaciji P. D. »Velebit« iz Zagreba.

3. Omladinski planinarski slet sa omladinskim savjetovanjem na Strahinjšćici u mjesecu junu u organizaciji plan. društva »Strahinjšćica« iz Krapine i Savjeta planinara Hrvatskog Zagorja.

4. Planinarski slet Slavonije i republičko orijentaciono takmičenje na Jankovcu u Slavonskim planinama u mjesecu srpnju u organizaciji P. D. »Jankovac« iz Osijeka i Savjeta planinara Slavonije.

5. Međuniverzitsko orijentaciono takmičenje u Gorskem kotaru u mjesecu listopadu, u organizaciji P. D. »Velebit« iz Zagreba.

6. Jedan od ljetnih brojeva lista »Naše planine« biti će posvećen sa nizom članaka

40. godišnjici Komunističke partije Jugoslavije.

Iz ovog programa vidljivo je, da će PSH organizirati i sudjelovati u organizaciji nekoliko zamašnih akcija republičkog karaktera, u kojima je angažiran vrlo mali broj planinarskih društava sa teritorija naše republike. Potrebno je da svako naše društvo sudjeluje u proslavi i da ono lokalno organizira slične akcije kao one naprijed navедene, a i niz drugih, kao što su predavanja, akademije, logori, pohodi, izložbe i drugo. U tu svrhu društva treba da se povežu sa odborima za proslavu 40. godišnjice Komunističke partije Jugoslavije, u svojim kotarevima ili općinama, da načine planove akcija i da te planove dostave PSH kako bi se mogli publicirati u dnevnoj stampi i preko radija.

PROSLAVA 100-GODIŠNICE RODENJA DRA RADIVOJA SIMONOVIĆA

Ove godine navršilo se punih 100 godina od rođenja poznatog planinara i pionira našega planinarstva dra Radivoja Simonovića. Tom zgodom P. D. »Zagreb« donio je u ljetnom broju svojega »Planinarskog Glasnika« prigodni spomen članak posvećen njegovoj uspomeni.

Hvale vrijedan i značajan je onaj dio proslave tog jubileja koji se održao u Somboru 27. i 28. rujna 1958. g. i drugi dio održan 4. i 5. listopada na Popovici (Fruška Gora) kraj Novog Sada.

Na obje ove proslave P. D. »Zagreb« uputilo je, kao jedino zagrebačko planinarsko društvo svoje delegate, da prisustvuju tim proslavama.

Na proslavi u Somboru naše društvo je položilo na pokojnikov grob vijenac, a navečer 27. rujna u Radničkom domu o životu i o radu dr. Simonovića govorio je dr. Đorđe Lazić. Iza ovog uvodnog dijela akademije proslavi su se priključili članovi Somborskog pjevačkog društva i društvo prijatelja muzike iz Sombora.

U vezi ove proslave somborsko planinarsko društvo, koje nosi naziv Planinarsko društvo »Dra Radivoja Simonovića« izdalo je prigodnu knjižicu: **Dr. Radivoj Simonović, život i rad** (Sombor 1958., str. 1—25 sa popisom radova Dr. R. Simonovića). Velika je šteta, da je autor ove knjižice gotovo u potpunosti prepisao inače izvanredan Hirtzov životopis Dra Simonovića iz Hrvatskog planinara (god. 1925. br. 2).

Drugi dio proslave obavljen je na Fruškoj gori kraj Novog Sada na Popovici. Tu je 5. listopada na svečan način otvoren

novi planinarski dom koji nosi ime »Dom Dr. Radivoja Simonovića«. Navečer 4. listopada novosadski su se planinari uz brojne delegate našli na Popovici i tu zapalili veliku logorsku vatu. U ugodnom planinarskom raspoloženju zanosnim riječima progovorio je o dru Simonoviću kao planinaru i čovjeku Pajo Klinovski, stari planinar i njegov lični prijatelj. Njegova je uglavnom i zasluga da je došlo do tako dobro i lijepo organizirane proslave.

Tom zgodom izrađene su i posebne spomen značke, veoma ukusnog izgleda i poseban jubilarni spomen žig, što je sve ovu svečanost učinilo posebno lijepom.

Svečani dio proslave prenio se 5. listopada poslije podne u Kamenicu, gdje je dr. R. Simonović odrastao i pohađao školu

R. Simonovića. Tu je marljivi i ustrajni Pajo Klinovski ustanovio rodnu kuću Simonovićevu, pa sam posjetio i nju. Točno sam se propitao kod nekoliko najstarijih mještana i osvjedočio se, da je ta kuća doista rodna kuća dra Simonovića iz koje je sa roditeljima preselio oko 1865. god. u Kamenicu, a kuću je preuzeo Stevan Savković paroh ledenički.

Velike i mnogostrukre su zasluge dra Simonovića na polju našega planinarstva pa je opravdano korisno i lijepo, da mu planinari sačuvaju u svojim redovima trajnu uspomenu.

U vezi toga jubileja priključio se ovoj proslavi stari prijatelj dra Simonovića i putnik sa planinarskih putovanja po Ve-

Dom »Dr. Radivoja Simonovića« na Popovici (Fruška gora)

Tu u istoj kući danas živi njegov brat liječnik dr. Milan Simonović star već preko 80 godina, ali ustrajan i vedar. Mnogo detalja u toj staroj kući sjeća na ranije dane i mladost pok. dr. R. Simonovića. Na toj kući svečano je otvorena spomen ploča na kojoj piše, da je tu živio i odrastao dr. Radivoje Simonović zasluzni radnik na polju planinarstva u našoj zemlji.

Prigodom ove proslave pohodio sam ušput i Stare Ledenice, rodno mjesto dra

lebitu prof. dr. Josip Poljak, ravnatelj geološkog muzeja u Zagrebu, pa se lijepim pismom ispričao da zbog slabog zdravlja nije mogao poći na put da lično prisustvuje proslavi. Zato je svoje uspomene na svoga dragoga »čika Radu« evocirao člankom »Dr. Radivoje Simonović kao geolog-amater«. Da se ovako dragocjeni prilog sačuva uvršten je dozvolom pisca u ovaj broj »Naših planina«.

M. Marković

ZAŠTITA FLORE U NR HRVATSKOJ

Uočeno je, da u posljednje vrijeme sve više iščeza samoniklo bilje s razloga nemilosrdnog pustošenja od strane seljaka, koji ga preprodavaju na trgovima, te izletnika i planinara. Nedjeljom i praznicima primjećeno je, da pojedinci trgaju čitave naramke, — da bi ih uskoro odbacili. Svi putevi prema gradu puni su odbačenog i uvenulog cvijeća.

Da bi se tome stalo na kraj odlučeno je, da se radi regeneracije ne dozvoli nikakvo branje cvijeća i oštećivanje visoke flore (stabala; kidanje grana i šiba) kroz pet godina. Ovo stoga, da se najugroženije vrste sadnica spase od potpunog izumiranja, a ostale razmnože.

U vezi s time Konzervatorski zavod donio je i slijedeće Rješenje, koje donosimo u skraćenom obliku:

»Na temelju čl. 3. Zakona o zaštiti spomenika kulture i prirodnih rijetkosti od 19. X. 1949. (Narodne novine br. 84/1949.) donosi se

Rješenje

Biljke:

- 1) Alpski jaglac (*Primula auncula* L.);
- 2) Planinski božur (*Paeonia corallina* Retz.);
- 3) Ozimnica (*Eranthis hiemalis* (L.) Sa-lisb.);
- 4) Kavkaski divokozjak (*Doronicum caucasicum* M. B.);
- 5) Kranjski ljiljan (*Lilium carniolicum* Bernh.);
- 6) Obična kockavica (*Fritillaria meleagris* L.);
- 7) Lovor krestušac (*Polygala chamaebuxus* L.),

proglašuju se prirodnim rijetkostima i stavljaju pod zaštitu države na svim njihovim prirodnim nalazištima, koja su opće-državna imovina ili privatno vlasništvo na čitavom području NR Hrvatske i to: Strahinjsčica, Ivančica, Kalnik, Medvednica, Učka, Samoborsko Gorje, Lika, Velebit okolica Zdenčine, Vukomeričke Gorice, Papuk, Požeška Gora, Hrvatsko Zagorje, Žumberačko Gorje, Gorski Kotar, Klek, Pokupje, okolica Karlovca, Našice, Osijek, Posavina, Turopolje, Lička Plješevica, te na svim drugim nepoznatim nalazištima.

I. Navedene biljke zaštićuju se u svim dijelovima (nadzemnim i podzemnim), te ih je zabranjeno uništavati, na bilo koji način oštećivati i iskapati brati i prodavati.

II. Sakupljanje ovih biljaka ili njihovih dijelova u znanstvene svrhe iznimno se može dopustiti ali uz prethodnu dozvolu

Konzervatorskog zavoda u Zagrebu, Odjela za zaštitu prirodnih rijetkosti.

Obrazloženje:

1) **Alpski jaglac** je planinska biljka (trajnica) visine 5—20 cm, čija stabljika u pravilu mnogo nadvisuje listove. Intenzivno žuti, mirisavi cvjetovi raspoređeni su u štitastom cvatu, dok glatki mesnati listovi čine rozetu. Raste u planinama na vapnenastoj podlozi, a cvate od travnja do lipnja.

2) **Planinski božur** je trajnica visine 30—80 cm, velikih zagasito crvenih cvjetova i velikih sastavljenih listova, čije su liske cjevorovite, duguljaste ili eliptične (najveća pri dnu kijačasta, šira od 3 cm). Raste u šumi i to vrlo rijetko a cvate u travnju i svibnju.

3) **Ozimnica** je zanimljiva mala biljka (trajnica) visine 7—20 cm. Njezini sjajno žuti cvjetovi stoje pojedinačno, a ističu se na zelenom ovoju procvjetanih listova, koji su zvjezdolikorascijepani. Raste u vlažnim šumama, a cvate u veljači i ožujku, dok se njezini prizemni listovi počinju tek razvijati.

4) **Kavkaski divokozjak** je do 60 cm visoka biljka. Fino dlakava stabljika nosi većinom jednu žutu cvjetnu glavicu (rijetko 2—3), čiji su središnji cvjetovi cjevasti, a obodni jezičasti. Prizemni listovi su široko jajasti, na bazi duboko sročoliko urezani.

5) **Kranjski ljiljan** je trajnica visine 50—100 cm, visećih pojedinačnih cvjetova narancasto-crvene ili žute boje sa crvenosmeđim pjegama pri bazi, te svinutih listova perigona. Stabljika je uspravna i gola, a listovi lancetasti, do 8 cm dugi. Miris cvjetova je vrlo intenzivan. Raste na stjenovitom staništu i cvate u lipnju i srpnju.

6) **Obična kockavica** je trajnica visine 20—50 cm, visećih cvjetova, koji su išarani poput šahovske ploče. Listovi su usko lancetasti, sa gornje strane malo žljebasti. Kockavica raste na livadama, pašnjacima i u vlažnim šumama, a cvate od travnja do lipnja.

7) **Lovor krestušac** je mali polugrm visine 10—20 cm, čija je cvjetna stabljika uspravna, u donjem dijelu bez lišća, a u gornjem s brojnim zimzelenim, kožnatim listovima. Žućkasti cvjetovi na vrhu crveno poprskani, a stoje pojedinačno ili po dva. Raste u šumama i na liticama, a cvate od travnja do kolovoza.

Navedene su biljke značajni predstavnici hrvatske flore, jer dijelom predstavljaju zanimljive planinske biljke, a dijelom relikte nekadašnje vegetacije (*Eranthis hiemalis*). Te su biljke i općenito, u Evropi, ograničenog rasprostranjenja, a na području

ju Hrvatske su ili rijetke ili, dapače, na granici njihovih areala (*Doronicum caucasicum*, *Polygala chamaebuxus*). Budući da navedene biljke imaju vrlo dekorativne cvjetove, ugrožene su od izletnika i prodavača cvijeća, pa ih je potrebno potpuno zaštiti.

Na osnovu toga, a temeljem čl. 1., 2. i 5. Zakona o zaštiti spomenika kulture i prirodnih rijetkosti doneseno je rješenje kao u dispozitivu.«

U vezi gornjeg, potrebno je da društva vrše propagandu, kako među svojim članovima, tako i ostalim građanstvom, — da ne tragu cvijeće. Opskrbnike domova obavijestiti, da upozoravaju posjetioce, kako je to zabranjeno i povlači za sobom posljedice. Isto tako u domovima uz slike zaštićenih biljaka izvjesiti napise: »ČUVAJ MO NAŠU FLORU, NE KIDAJ CVIJEĆE.«

Isto tako bilo bi potrebno, da nedjeljom i praznicima uz redovne dežurne na domovima, bude zadužen jedan član samo zato, da krstari okolicom doma i upozorava one, koji beru cvijeće, da to nije ni lijepo ni dozvoljeno. Samo na taj način biti će moguće provesti zaštitne mјere, i time spasiti od potpunog iščeznuća biljnog saga, koji čini sastavni dio ljepota naših nizina i planina.

SAVJET PLANINARSKIH DRUŠTAVA HRVATSKOG ZAGORJA

Planinarsko društvo »Zagreb« i ako nije u Zagorju član je Savjeta ZPP (Zagorski planinarski put) čiji su članovi sva Planinarska društva Hrvatskog Zagorja. Na VIII. Savjetovanju planinarskih društava Hrvatskog Zagorja održanom 28. IX. 1958. u Gornjoj Stubici zaključeno je, da se primi za člana ZPP-a Planinarsko društvo »Zagreb«. Primanje za člana uslijedilo je radi pomoći i prijateljske suradnje koju podržava markacijska sekacija sa tim Savjetom. Kao glavni razlog je taj što dio Zagorskog planinarskog puta od Stubičkih Toplica do Tomislavovog doma na Medvednici prolazi terenom, koji je po PSH prigodom određivanja rajona za markiranje na Medvednici stavljen u dužnost Markacijske sekcije PD Zagreb.

ZPP održava svoja redovna savjetovanja kvartalno t. j. svaka 3 mjeseca i to svaki put u drugom mjestu u Zagorju. Svu brigu oko organiziranja vodi ono društvo na čijem se terenu održava savjetovanje. Razlog tome je, da bi se čim veći broj članova osposobio za vođenje društvenih funkcija i da se čim više zbljiže i upoznaju članovi raznih društava te posjeti sve krajeve Hrvatskog Zagorja. Na savjetovanjima se

raspravlja o svim aktuelnim problemima ZPP-a. Savjetovanjima prisustvuju kao uzvanici predstavnici PSH, Savjeta, te zarebačka i samoborska društva.

Tako je i IX. savjetovanje održano 7. XII. 1958. na Medvednici u Planinarskom domu na Puntijkarci gdje je bio domaćin PD »Zagreb«.

Na tom savjetovanju doneseni su slijedeći zaključci:

1. Polaznik ZPP-a kada dođe na pojedinu točku puta, potrebno je da pokaze svoju planinarsku legitimaciju opskrbniku, odnosno čuvaru štampilje te da mu taj zatim stavi štampilju ZPP-a u knjižicu.
2. Zaključeno je da se na svakoj kontrolnoj točki postavi i upisna knjiga u koju je svaki takav posjetilac dužan (oni koji žele značku) upisati se i staviti svoj potpis. Ta bi knjiga bila također jedan od dokaza da je isti bio na tom mjestu.
3. Da se značke ZPP-a dijele predstavnicima pojedinih društava na savjetovanjima, a da iste oni uruče članovima kojima značke pripadaju.
4. Oni koji su obišli ZPP ali iz bilo kojih razloga nisu na pojedinom mjestu dobili štampilju (zatvorena kuća i sl.) mogu istu dobiti i naknadno (putem pošte, ako pošalju knjižicu), te pruže vjerodostojan dokaz da su zaista bili na tom mjestu, navedenog dana. Taj dokaz ocjenit će pojedino društvo odnosno čuvan štampilje.
5. Zaključuje se da se štampilja kontrolne točke u Kumrovcu pohrani u gostionici »Sutla« preko puta muzeja u Titovoj kući, po prijedlogu druga Magdića, predsjednika P. D. Cesograd.
6. Ostaje se kod zaključka (koji još nije izvršen od zadnjeg savjetovanja) da se dadu štampati ulošci za postojeću iskaznicu ZPP-a sa kratkim opisom puta i mesta gdje se štampilja nalazi i t. d., a za lakšu orijentaciju. Ovaj zaključak se proširuje i prima ponuda izaslanika tajnika PSH druga Brlečića, da se veći i opširniji opis toga puta dostavi Savezu za štampanje u Saveznom Biltenu. Taj Biltén dobivaju sva društva u Hrvatskoj. Iz toga Bilténa mogu pojedina društva dati umnožiti tekst i podijeliti ga zainteresiranim članovima.
7. Da se što prije izradi nova štampilja sa natpisom »Greben Grad« a ne »Lubenjak« pošto je tako ispravnije.
8. Značke ZPP-a za članove koji su prešli taj put da se podijele na idućem savjetovanju.
9. Zaključeno je jednoglasno da se slijedeće savjetovanje održi na »Greben Gradu« u proljeće.

Z. J.

U KAMNIŠKIM ALPAMA

Članovi Apinističkog odsjeka PD »Željezničara« proveli su tri dana u Kamniškim Alpama. Uz uspone na Kamniško sedlo, Planjavu, Babu, Škarje, Ojstricu, Kočošicu, obišli su Frischaufov dom i slap Rinke. Prošli su Branu, Tursku Goru, Skutu i Grintavec.

Iako vrijeme nije bilo svaki dan najpo-voljnije, obzirom na jake vjetrove, kišu i svježe napadani snijeg izvršili su penjačeke uspone u zapadnoj stijeni Planjave i sjevernem bridu Turske gore.

N. H.

NAPOR OKRUNJEN USPJEHOM

Planinarsko društvo »Željezničar« na svom domu na Ošttru, uz veliko zalaganje svih članova uspjelo je na dobrovoljnoj bazi postaviti električni vod iz sela Bralsovca do doma.

Svečanost je održana 26. VII. u 20 sati, kad je po prvi put u domu i oko njega zasjala električna sijalica. Bilo je mnogo objektivnih poteškoća, no upornim zalaganjem sviju, one su prebrodene.

N. H.

NOVO DRUŠTVO U DALMACIJI

Dana 5. XII. 1958. g. osnovano je novo planinarsko društvo »PROMINA« u Drnišu. Inicijativa za osnivanje društva našla je razumjevanje i odaziva kod predstavnika vlasti, društvenih organizacija i građanstva tako da je skupština bila dobro posjećena.

Novo društvo je u svom planu rada za 1959. g. postavilo sebi za zadatok: priku-

piti što više građanstva, a naročito omladine, otvoriti društvene prostorije u domu kulture, ospozobiti jednu planinarsku kućicu na Promini kao planinarsko sklonište, pošumiti gole terene okoline mjesta i planina, očistiti od borovog prelca zaražene predjele, organizirati izlete po obližnjim planinama i izvršiti drugarske sastanke sa ostalim planinarskim društvima od Knina do Splita, te sa Savjetom planinara Dalmacije.

U Upravni odbor ušli su oni, koji zaista vole prirodu i imaju razumjevanja za planinarstvo i to je dokaz da će ovo novo društvo sigurno i uspjeti.

A. G.

STJEPAN PETRAK

16. o. mj. umro je predstavnik PD »Brezovo Polje« iz Pakraca drug Stjepan Petrac. On je bio osnivač društva i prvi predsjednik, koji je svojim nesebičnim zalaganjem propagirao planinarstvo u tom kraju. Njegovo zalaganje oko izgradnje planinarskog doma u Omanovcu jedno je od velikih djela, koje je u toku svog dugogodišnjeg rada izvršio.

Pogreb je izvršen 17. VII. u Pakracu uz sudjelovanje velikog broja planinara, predstavnika planinarskog Saveza Hrvatske i ostalih društvenih organizacija iz mjesta i okolice.

Lik pok. Petraka ostat će svim planinarama u dubokom sjećanju.

N. H.

VIJESTI IZ SVIJETA

ŠVICARSKA EKSPEDICIJA NA DISTAGHIL SAR

Ova je ekspedicija bila prvenstveno za-mišljena za izvršenje uspona na Rakapoši. Međutim kako je uspon na ovaj planinski vrh bio u toku ove godine izvršen, to je pronađen drugi cilj: uspon na Distaghil Sar, visine 7.885 m, a smješten nešto sjevernije u području Hispar. Na ovaj planinski vrh izvršila je pokušaj uspona, jedna engleska ekspedicija g. 1957., ali je uslijed nepovoljnih vremenskih prilika morala odustati od uspona i krenuti na povratak.

Organizacija švicarske ekspedicije provodi se vrlo precizno. Priprema i pakovanje svega potrebnog materijala dovršena je do kraja g. 1958., a polazak članova ekspedicije predviđen je za dan 30. aprila 1959. iz Ženeve za Karači, Ravalpindi i Gilgit, odakle će biti potrebno desetak dana da ekspedicija stigne do baze.

Pokroviteljstvo nad ovom ekspedicijom preuzeila je ženevska sekcija društva »Club Alpine Suisse«, a organizaciju je proveo »Club Montagnard Androsace«. Ekspediciju će sačinjavati ukupno 8 članova, i to: Gospođa Annette Lambert, Dr. Robert Marty,

oboje iz Marseille-a, te pet članova kluba »Androsace«, kao i vođa ekspedicije Raymond Lambert.

Nevada Ranrapalca

Prenosimo obavijest časopisa »Alpe et ski« i »Lo Scarpone« o prvom usponu na planinu Nevada Ranrapalca (6.162 m), kojeg je izvršila jedna talijanska ekspedicija god. 1958. Zapravo su prvi uspon na ovu planinu u lancu Cordillera Blanca (Peru, sjeveroistočno od Huaras) još god. 1939. izvršili W. Brecht, S. Rohrer, K. Schmid i H. Schweizer (ekspedicija Oe. A. V-a.), i to iz doline Ishinca prema sjeveroistočnom grebenu, te preko jugoistočne strane ovog grebena u napornom usponu do vrha.

Ispравak gornjih vijesti objavio je G. O. Dyrhrenfurth, te navodi knjigu »H. Kinzl i E. Schneider: Cordillera Blanca« (Innsbruck 1950.).

ALPINIZAM U RUSIJI

Zahvaljujući jednoj međunarodnoj razmjeni koja je bila izvršena u ljetu g. 1958., bilo je engleskim i francuskim alpinistima omogućeno da posjete Kavkaz. Jedan od njih, Francuz L. Dubost, napisao je u časopisu »Revue Alpine« zanimljiv komentar, iz kojeg donosimo nekoliko izvoda:

»U Rusiji se ne prakticira individualni alpinizam, nego samo kolektivni. Ruski alpinisti, koji žele pohađati planinarske tečajeve, grupirani su u dobro instaliranim kampovima, izgrađenim sa metalnim konstrukcijama, kompletiranim šatorima za dnevni boravak, u kojima su tuševi. Ličnički pregledi su česti i obavezni. Alpinisti su podijeljeni u pet kategorija, od kojih svaka ima dva pododsjeka A i B. Klasifikacija se vrši prema težini, naporu i trajanju uspona, a ne samo u odnosu na tehničke poteškoće, kao što je to kod nas.

Ni jedan alpinist ne može tražiti da poхаđa viši tečaj sve dok nije savladao niži. Radi osiguranja svaki alpinistički potvrat istodobno izvršavaju dva nameza od po dva člana. Izvršuje se uostalom sve što je moguće, da bi se postiglo što bolje osiguranje alpinista. U toku prošle godine izvršeno je svega 11 smrtnih slučajeva u Rusiji.

Ruski alpinisti su na nas učinili velik utisak svojom izdržljivošću. U Kavkazu naročito cijene duge, naporne marševe. Nije rijetkost vidjeti ekipu kako iz kampa polazi na desetak dana marša. U planinama nisu izgrađena skloništa kao što je to u Alpama (skloništa možda favoriziraju individualni alpinizam). Za provođenje izvjesnih tura potrebno je katkada izvršiti 10 do 14 dana marša do podnožja planine.

To znači da uspone treba vršiti sa teškim naprtnjačama i zalihom hrane za desetak dana, potrebnom opremom i šatorom. Njihov šator za bivakiranje, kojeg nose bez strunjače, jer jednostavni kanadski šator iz nepromočivog platna, koji je protiv proglašavanja dobro »dihtovan« u šavovima. Težina mu je 2.60 kg i kolikogod je jednostavan, on ipak za četvoricu rješava pitanje bivakiranja.

Treba posebno istaknuti da su ruski alpinisti dobro upoznati sa dostignućima alpinista zapadnih zemalja.«

Autor dodaje, da Rusi u pogledu alpinizma imaju druge koncepcije od zapadnjacičkih alpinista. Akrobatskom tipu alpinista oni pretpostavljaju alpinizam »dugoga daha« i velikih marševa.

AMERIČKA EKSPEDICIJA NA KARAKORUM GOD. 1958.

Prema vijesti američkog časopisa »News« (br. 48 od septembra 1958.), bio je izvršen uspon na vrh planine »Hidden Peak« (8.068 m) na slijedeći način:

Veći dio ekspedicije koju su sačinjavali Nick Clinch, M. D. Tom Nevison, Robert L. Swift, Andrew J. Kauffmann, Peter K. Schoening, Thomas McCormack i kapetan S. T. H. Rizvi-a, krenuo je iz mjesta Skardu dne 21. maja 1958. Pomoću 120 nosača su u 15-dnevnom napornom maršu prevalili udaljenost do privremene baze-kampa na gornjem glečeru Boltoro, iako su ih putem pratile nepovoljne vremenske prilike kao i mehani snijeg, koji je pokrivaо glečer. Schoening, Kauffmann i Swift su odmah izvršili rekognosciranje južnog dijela glečera Gasherbrum kao i sjeverne strane planine Hidden Peak. Za to vrijeme su ostali članovi grupe sa 20 nosača prenijeli materijal u stalnu bazu kampa. Poslije dugotrajnih dogovora bilo je 10. juna odlučeno, da se uspon izvrši preko južnog grebena, kojeg su Švicarci bili istražili već god. 1934. U toku od dalnjih 25 dana članovi ekspedicije su prenijeli u zajednici sa šest nosača materijal preko »Švicarskog grebena«. Prije toga se ekspediciji pridružio i kapetan Mohd Akram, koji je učestvovao u talijanskoj ekspediciji na Gasherbrum. — Kamp I. su postavili na podnožju grebena, kamp II. na grebenu na visini od 7.620 m, kamp III. na visini samog grebena, kamp IV. na visini na kojoj se greben i plato spajaju, odakle su na platou postavili istureni kamp V. Uspon na greben nije bio skopčan sa tehničkim poteškoćama, izuzev jednog dijela uspona između kampa II. i III., na kojem su morali pri-

JEDAN ZAKAŠNJELI ISPRAVAK

čvrstiti preko 1.500 m fiksiranog užeta. Grupa za izvršenje uspona na vrh uspela se je 4. jula u kamp V., u kojem je prespavača noć sa maskama za kisik na glavi. Sutradan su Schoening i Kauffmann poslije deset sati napornog uspinjanja po mekanom snijegu izvršili uspon na vrh planine Hidden Peak. U to vrijeme su se ostalim članovima ekspedicije priključili i daljnji njeni članovi Gilbert J. Roberts i Richard K. Irvin. — Druga grupa za izvršenje pokušaja uspona na vrh planine nalazila se je u to vrijeme već na putu uspona; ona je trebala pomoći prvoj grupi, ili slijedećeg dana (6. jula) sama izvršiti pokušaj uspona. No, nastupilo je nevrijeme, pa su nakon povratka Schoeninga i Kauffmanna s vrha u kamp V. odmah započeli sa silaženjem, kako se ne bi izložili opasnostima uslijed nevremena.

U roku od 4 dana skinuli su šatore svih 5 kampova, pa su iz baze krenuli na povratak. U Skardu su stigli 21. jula.

Ekspedicija je svoj zadatak izvršila u rekordnom vremenu. Iz Skardua su pošli na uspon 21. maja, a do 21. jula, dakle u roku od dva mjeseca, izvršili su marš do podnožja Hidden Peak-a, uspon na vrh planine i povratak do Skardu-a. Izuvez lakših slučajeva infekcije, kao i manjih rana od ozeblina, koje je Kauffmann zadobio za vrijeme uspona na vrh planine, svi su se članovi ekspedicije vratili zdravi i u dobroj kondiciji. Međutim, bez nesobičnog zalaganja svih članova ekspedicije ne bi bio omogućen uspon na vrh ovog osamtišućnjaka. Izuvez kapetana Akrama i Rizvia, svi su članovi ekspedicije članovi Američkog alpinskog kluba. Svi su iskusni planinari.

Ispravi! U članku Vladimira Blaškovića »Prostor i reljef Hrvatskoga Zagorja« prokrala se omaška na str. 246, redak 2 odozgo, te mjesto »u zapadnom i jugozapadnom« treba da bude »u prigorsko-medveničkom« zagorskom prostoru.

Mašino-Impeks

Z A G R E B

Trg žrtava fašizma br. 6/I

Telefon: 33-032, 36-167

Uvozi — Izvozi

strojeve,
postrojenja,
proizvode elektro-
industrije,
dijelove,
alate i utenzilije

Automobilска »**S I G U R N O S T**« stakla, staklo za namještaj
i novogradnje dobijete najpovoljnije kod

„**STAKLO**“ **Z A G R E B**

Petretićev trg 2

Tel.: 34-575

Vlaška ulica 83

Tel.: 32-677

Izrađujemo sve vrste ogledala i brušena stakla, vršimo popravke
na starim zgradama i izlozima.

LABUD

TVORNICA SAPUNA I KEMIJSKIH PROIZVODA

ZAGREB, ČRNOMEREC 63 — Telef. 33-615, 38-495

PROIZVODI:

Peraći sapun: 500, 400, 250, 200 i 100 gr.

Sapunski prašak: 500 gr. i 50 kg.

Kalijev mazivi sapun: za tekstilnu ind., građ. ind.,
metal. ind. i t. d. od 40 do 50% m. k.

Kristalna soda: za pranje i namakanje.

»Peresam« prašak: za pranje bez sapuna.

Brijaći sapuni: u kocki i okrugli.

Toaletni sapuni: Goldwater, Butermilk, Bluestar,
Pionir, Bath soap, Citron, Cire Vegetale, La-
nolin i t. d.

Planinari!

Planinari!

svakako nabavite

STATISTIČKI KALENDAR FNRJ ZA 1959.

koji sadrži najvažnije podatke o FNRJ (geografske, privredne, društvene i t. d.) zatim međunarodni pregled, političke informacije i tarife, a priručni dio sadrži izbor raznih zvanja za kojima se osjeća česta potreba.

Statistički kalendar ima džepni format a stoji 150 dinara.

,,KOTEKS“

PODUZEĆE ZA PROMET KOŽOM

Zagreb, Vodnikova ul. 13

Otkupljuje od donosioca i smjesta plaća u svojim otkupnim stanicama, najviše dnevne cijene, za kožice od divljači, kao i svinsku dlaku i perajicu.

PLANINARI!

JEFTINI OBROK NA IZLETU PRUŽITI ĆE VAM NOVI PROIZVODI »MESNE INDUSTRIJE SLJEME« SESVETE:

MESNI DORUČAK i MESNI UMAK

koji Vam uz brzu priredbu omogućuju ukusnu i kaloričnu hranu. Prvorazredne suhomesnate i kobasičarske proizvode, kao i trajnu zimsku salamu, »TURIST« i »SALAMINE«, možete nabaviti u svim prodavaonama MESNE INDUSTRIJE »SLJEME« Sesvete.

DAKLE NE ZABORAVITE ZA SVAKI IZLET OPSKRBITI SE PROIZVODIMA MESNE INDUSTRIJE »SLJEME« SESVETE.

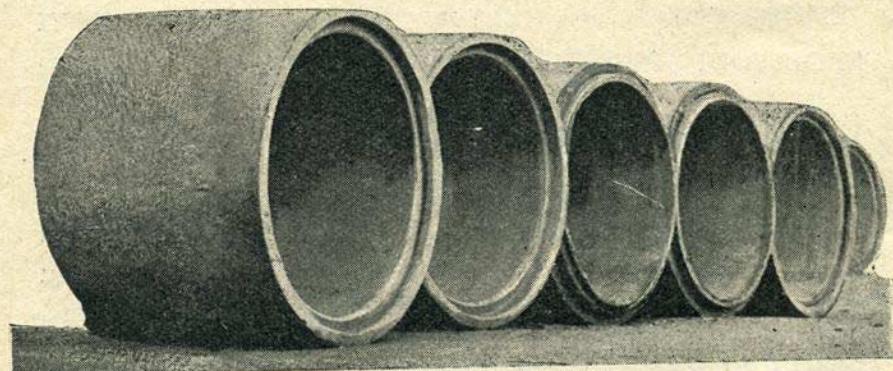
betonproizvod

poduzeće za izradu betonskih
proizvoda, teráco proizvoda
plemenite fasadne žbuke
(HYROBETE I TERRABETE)

Z A G R E B

Preradovićeva ulica br. 4/l.

TELEFON 24-361

ZEMALJSKIH PLODOVA I NJIHOVIH PRERAĐEVINA,

ZAGREB, Praška 2/II.

Telefoni: Centrala 37-154 do 156

Direktor 36-583

Izvoz 36-012, 23-610 i 37-109

Uvoz 37-309

Telegram: VOĆE - ZAGREB

Telex: 2-110

PROIZVOĐAČI, ZADRUGE I PODUZEĆA, NE ZABORAVITE!

IZVOZIMO: svježe i suho voće i povrće, pulpe, sokove i druge prerađevine, med, vrganj i druge šumske plodove, grah, stočnu hranu i urodicu.

UVОZIMO: južno voće i ostale poljoprivredne proizvode.

Izvozimo za vlastiti račun i kao komisionari zadružne i trgovачke mreže te prehranbene industrije i državnih poljoprivred. dobara.

Obratite se nama direktno ili našim poslovnim ograncima:

Z a g r e b, Praška 2/II., telefon 37-154

S p l i t, Ante Jonića, telefon 33-71

K a r l o v a c, Zrinjski trg, telefon 580

O s i j e k, Augusta Cesarca 20, telefon 25-80 i 23-51

R i j e k a, Moše Albaharija 10/a, telefon 29-18

B e o g r a d, Makedonska 15, telefon 20-371

S k o p l j e, Lole Ribara 43/II., telefon 38-14 (iz usluge)

Zadružni stočarski poslovni savez Hrvatske

-Koopexport-

Z A G R E B

Amruševa ulica br. 8

Telefon broj: 36-280, 36-628, 36-711 i 38-233.

Poštanski fah broj 287

Teleprinter 02-137

Organizira sajmove rasplodne stoke

Izvozi i uvozi:

STOKU, STOČNE PROIZ-

VODE I PRERAĐEVINE.

ŽIVINU, JAJA, DIVLJAČ I

PERJE. PRERAĐEVINE OD

RIBA, TE ZMIJE, PIJA-

VICE I PČELE.

GRADSKA PLINARA ZAGREB

PROIZVODI

PLIN

KOKS

KATRAN

OBAVLJA rade na popravcima plinskih naprava, te IZVODI i preinacuje plinske instalacije na adaptacijama i novogradnjama

Izvedba i popravci su kvalitetni i strucni sto garantira dugogodišnje iskustvo.

POTROŠAČI PLINA,

obraćajte se sa potpunim povjerenjem na
GRADSKA PLINARA ZAGREB,

Gundulićeva ulica 32,
telefon 34-641, 38-840, inspekcija 39-626.

„FOTO - TEHNIKA”

NAKLADNO IZDAVAČKO PODUZEĆE RAZGLEDNICAMA
I SLIKAMA

ZAGREB, Ilica 36, telefon 34-369

proizvodi i nudi Vam pod vrlo povoljnim uvjetima i niskim dnevnim cijenama slijedeće svoje visokokvalitete proizvode:

1. učila iz biologije i zoologije u coloru u raznim dimenzijama kaširano na platnu ili na kartonu za nastavu u nižim i srednjim školama,
2. Sve slike državnog i partijskog rukovodstva za potrebe poduzeća, nadleštva i sindikalne podružnice,
3. razglednice raznih vrsta u crno bijeloj i color izradi i to: turističke razglednice mjesta cijele FNRJ, razglednice proljetni motivi i prigodne novogodišnje razglednice, razglednice narodnih nošnji i razne čestitne razglednice u novom modernom obliku i formatu.

Cijene umjerene — isporuka promptna.

ARHITEKTONSKI
PROJEKTNI
BIRO

•ŽERJAVIĆ•

ZAGREB, Praška 8
Telefon: 23-231 i 39-165

PROJEKTIRA I VRŠI
NADZOR:

NAD
SVIM
OBJEKTIMA
IZ
VISOKOGRADNJE